శ్రీ

రామాయణరత్నాకరము

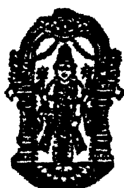
గ్రంథకర్త

వంగీపురం రంగస్వామయ్యంగారు

పాకాల

[వెల 12 అణాలు

శ్రీః

రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ

R. ANANTHA KRISHNA SARMA

READER IN MUSIC

SRI VENKATESVARA ORIENTAL INSTITUTE

TIRUPATI

Date 19—12—1954.

శ్రీ వంగీపురం రంగస్వామయ్యంగారు రచించిన రామాయణ రత్నాకరమును అందందు చూచితిని. శ్రీరాముని మీది భక్తియు, శ్రీ రామాయణమునందలి రుచియు వీరి నీకార్యమునకు ప్రేరేచినవి. వాల్మీకి మహాకవీశ్వరుని మార్గమునే యనుసరించి, యాతని మాటల ముత్యాలే సంగ్రహించి సంగ్రహమగు వచనముగా వీ రనువదించినారు. ఇది ప్రధానముగా జిజ్ఞాసువులగు స్త్రీ బాల వృద్ధులకు శ్రీరామచరితామృతమును గ్రోల నందిచ్చును. మఱి అందందు వ్యాఖ్యాతల భావములను చతురతతో కథా ప్రణాళిలో మేళగించినారు గనుక సామాన్యముగ వాల్మీకి కావ్యరత్నము చదువుకొనఁగలవారికిఁగూడ తెలిసికొని రసింపఁదగిన యనేక విషయములిందు గలవు. ఎందఱెన్ని విధముల వ్రాసినను పునరుక్తి యనిపింపనిది శ్రీరామకథ. మఱి శ్రీ రంగస్వామయ్యంగారి శయ్య మధురమై కోమలమైనది. ఉపాధ్యాయవృత్తిలో ఎన్నో సంవత్సరములు మెదిగినవారు గనుక విద్యార్థుల హృదయ సౌకుమార్యమును చెఱుపని శైలిని వీరు అలవరుచుకొన్నారు. దీనికి ఆంధ్రలోకము స్వాగతమిచ్చును గాక యని ఆశంసించుచున్నాను.

రా. అనంతకృష్ణశర్మ.

విషయసూచిక.

శ్రీ

రామాయణరత్నాకరము

9. ఖరదూషణాదుల వధ

రామచంద్రుఁడు సీతాలక్ష్మణులఁగూడి మున్యాశ్రమములకుం బోవుచు వారి యతిథిసత్కారముల నందుకొనుచుండ వారు రాముని యవతారరహస్యము లెఱింగి రాఘవా! మేము తపోధనులము. జితేంద్రియులము. కోపమును జయించినవారము. కనుక రాక్షసులు మమ్ము సులభముగ వధించుచున్నారు. నీవు రాజవు. నగరముననున్నను వనముననున్నను నీ రాజాధికారము నీ కున్నది. మేము నీ రాజ్యములోనివారమగుటచే మమ్ము రక్షించుభారము నీమీఁదనున్నది. మా ప్రార్థనము లంగీకరించి నీ దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణ యను ధర్మమును నిర్వర్తింపు మనిరి. రాముఁ డందుల కంగీకరించి వారి కభయామిచ్చి వనమునఁబోవుచుండ భయంకరాకారముతో గొప్పశబ్దముచేయుచు విరాధుఁడను రక్కసుఁడు శూలము ధరించివచ్చి సీతను జంకఁబెట్టికొని రామలక్ష్మణులఁ జూచి "మీ వేషమునకును మీ యాయుధములకును సంబంధ మగుపడలేదు. నేను విరాధుఁడను. మిమ్ము చంపి యీమెను భార్యగఁ జేసికొందు" ననియె.

అంత రాముఁడు "లక్ష్మణా! జనకుని కూఁతురును నా ధర్మపత్నియు నగు సీత రాక్షసునిచేఁ జిక్కియున్నది. ఆహా!

కైకేయి కోరినవరమునకుఁ బూర్ణఫల మిదియె కాఁబోలు. సీత భయపడుచున్నది. వీనిని వధింతు" మని బాణమువదలెను. విరాధుఁడు భయంకరమగు శూలమునుగొని రామలక్ష్మణుల మీఁదికి రాఁగా రాముఁ డద్దాని ఖండించెను. విరాధుఁ డంత సీతను విడిచి రామలక్ష్మణుల భుజముల నెత్తుకొనిపోవ సీత చాల దుఃఖించెను. రాముఁడు వానికుడిచేతిని ఖండింప లక్ష్మణుఁ డెడమచేతిని ఖండించెను. రాక్షసుఁడు నేలఁబడినంత నే రామలక్ష్మణులు వానిని చేతులతోను పాదములతోను నజ్జుగజ్జు కావించిరి. వాఁడు తెలివొంది "నీవు పురుషోత్తముఁడవు. నేను కుబేరుని శాపముచే రాక్షసుఁడ నైతిని. నీచే నీజన్మము తొలఁగి నది. ఇచ్చటి కొకటిన్నర యామడదూరమునఁ దపోనిధియగు శరభంగుఁ డున్నవాఁడు. అతనిదర్శనము నీకు మేలొనఁగూర్చును. నన్నుమాత్రము పల్లముద్రవ్వి పూడ్చుమని" కోరెను. అంత లక్ష్మణుఁడు విరాధుని శరీరముప్రక్క నొక పెద్దపల్లము త్రవ్వెను. రామలక్ష్మణులు వానినాపల్లమునఁద్రోసి పూడ్చిరి.

రాముఁడు సంతోషముతో సీతను గౌఁగిలించి ధైర్యము చెప్పి లక్ష్మణునిఁగూడి శరభంగుని యాశ్రమము చేరెను. అట దేవేంద్రుఁడు దేవతలతో సూర్యకాంతితోఁ బ్రకాశించురథము డిగ్గి శరభంగునితో మాట్లాడుచుండ రాముఁడు "లక్ష్మణా! దేవేంద్రుని యతనిరథమును దేవతలనుజూడు" మనియె. ఇంద్రుఁడు దూరమునుండి రాముని గౌరవించి వెడలిపోయెను. శరభంగముని రాము నెదుర్కొనివచ్చి వారల కుచితరీతి సత్కారముచేసి "రామా! దేవేంద్రుఁడు నన్ను బ్రహ్మలోకమునకుఁగొంపోవ రాఁగా సమీపమున నీవు వచ్చుచున్నావని

గాని నిన్ను దర్శింపక బ్రహ్మలోకమునకుంబోవ నిష్టపడక నీ రాక నెదురుచూచుచున్నాఁడను. నేను తపముచేఁ బొందిన సకలలోక పుణ్యములను నీకర్పణ సేయుచున్నాఁడను, స్వీకరింపు మనిన రాముఁ డట్లే స్వీకరించెను. రాముని యనుజ్ఞఁబొంది శరభంగుఁ డగ్నిప్రవేశముచేసి బ్రహ్మలోకము సేరెను. అంతకు ముందే శరభంగుఁడు "రామా! నీవు సుతీక్ష్ణముని దర్శింపు" మని చెప్పియుండెను.

ఇంతలో నచ్చటి మునులందఱు వచ్చి చేతులుజోడించి నమస్కరించి "రామా! నీవు ధర్మస్వభావుఁడవు. ఆశ్రిత రక్షకుఁడవు. రాజు ప్రజలవద్దనుండి యాఱవపాలు పన్నుగ్రహించి వారిని కన్నబిడ్డలవలెఁ బాలింపవలెను. అట్లే తపోధనులమగు మా తపఃఫలమున నాఱవవంతు రాజునకుఁ జేరును. రాక్షసుల బాధ తాళఁజాలకున్నాము. మమ్మురక్షించుభారము నీయందున్న"దని శరణాగతిసేసిరి. రాముఁడు వారల కభయమిచ్చి దుష్టశిక్షణముచేసి వారలఁ గాపాడునట్లు వాక్రుచ్చెను. సీతా రామలక్ష్మణులు దారినడచి సుతీక్ష్ణముని యాశ్రమము సేరి తేజోనిధియగు నమ్మునికి సవినయముగ మ్రొక్కిరి. అంత నమ్ముని రాముని గౌఁగిలించి "రామా! చిత్రకూటమునకు వచ్చినావని తెలిసినప్పటినుండి నీరాక నెదురుచూచుచున్నాను. ధన్యుఁడనైతిని. నా యాశ్రమము పవిత్రమైనది. నీవు నా యాతిథ్యముగైకొనుమనినంత రాముఁడా రాత్రి యచ్చటఁగడపి జంతువుల బాధను నివారించునట్లమ్మునికిఁ జెప్పి రాక్షసులఁబరి మార్చునట్లు ప్రతిజ్ఞఁజేసెను.

సీతాదేవి "రామా! నీ సకలసద్గుణముల నే నెఱుంగు దును. నీ ధర్మాచరణము సత్యసంధత్వము సువిదితము. కాని నీవు రాక్షసవధ చేయునట్లు మునులకు మాటయిచ్చితివి. నీయం దపరాధము చేసినవారిని దండింప నగునుగాని రాక్షసుల నంద ఱిని చంపుమనుట ధర్మమా?" యనెను. అంత రామచం ద్రుండు 'సీతా! నిన్నుగాని లక్ష్మణునిగాని విడుతునుగాని మునులకిచ్చిన వాక్యమును దప్పుట కీయకొన' ననెను.

అంత నా యరణ్యమున రాముండు ముందునడువ సీత యతని వెన్నంటుట లక్ష్మణుండు వారి ఱువుర వెంబడించుట అకార ఉకార మకారములం గూడిన ప్రణవార్థమును జాటు చున్నది. అకారము విష్ణువును సూచించును. ఉకారము పర మాత్మ నాశ్రయించు జీవులవిషయమై పురుషకారముచేయు లక్ష్మీదేవిని సూచించును. మకారము జీవాత్మను సూచించును.

రాముండగస్త్యాదుల దర్శించుట.

రాముండు దన వెంటవచ్చిన ధర్మభృతుండను మునివలన "మాండకర్ణి ఘోరతపముచేయ దేవత లద్దాని భంగపఱుప నైదుగు రప్సరల నియోగించిరి. అమ్ముని యొక తటాకమున నప్సరలం గూడి యొకగృహమున నివసించుచుండెను. అందుచే నది పంచాప్సరమనంబడియె. ఆ యప్సరల గానము వినంబడు చున్న" దని తెలిసికొనెను.

పదంపడి రాముండు మునుల దర్శించుచు నందందు మాసములు వత్సరములు గడపుచుండ నరణ్యవాస కాలములోం

బది సంవత్సరములు గడచినవి. రెండవపర్యాయము రాముఁడు సుతీక్ష్ణముని దర్శించి యతనివలన మార్గము దెలిసికొని యగస్త్యుని సందర్శింపఁ బోవుచు మార్గమున నగస్త్యభ్రాతయగు సుదర్శనుని యాశ్రమము సమీపించుచుండ లక్ష్మణునితో నిట్లనెను. "సౌమిత్రీ! పూర్వ మిల్వలుఁడు, వాతాపి యను రాక్షససోదరులుండిరి. ఇల్వలుఁడు బ్రాహ్మణరూపముదాల్చి తనయింట శ్రాద్ధమని నిమంత్రణమునకు బ్రాహ్మణులఁ బిలుచును. మేకరూపముదాల్చు తన తమ్ముఁడగు వాతాపిని వండి బ్రాహ్మణులకుఁ బెట్టును. వారు భుజించినతర్వాత 'వాతాపీ' యని పిలువఁగా వాఁడు బ్రాహ్మణుల యుదరముఁజీల్చి యందుండి వెలువడును. అప్పుడా యన్నదమ్ములు వారినిఁ జంపి తిందురు. ఇట్లుండ దేవతలప్రార్థనము నంగీకరించి యగస్త్యుఁడా యిల్వలునింట నిమంత్రణమూఁడి వాతాపిని భుజించెను. ఇల్వలుఁడు 'వాతాపీ'యని పిలువ నగస్త్యుఁడు 'ఇంక వాతాపి యాశవదలుము. వాఁడు నా యుదరమునఁ జీర్ణమై యమసదనముసేరె' ననినంత నిల్వలుఁడలిగి యగస్త్యునిమీఁదికి రాఁగా నమ్ముని చూపుచే నాతని భస్మముచేసివైచి యీప్రాంతమును రాక్షసులబాధ లేకుండునట్లు చేసెను" అనిచెప్పి యగస్త్యభ్రాత యాశ్రమముసేరి యమ్మునిచేఁ బూజితుండై రాత్రి యచ్చటఁ గడపెను. మఱునాఁ డుదయము స్నానసంధ్యలుదీర్చి యమ్మునికి మ్రొక్కి యతనియనుజ్ఞఁబొంది సుతీక్ష్ణముని చెప్పినదారిఁబట్టి యదివఱ కెన్నఁడు చూడని వృక్ష లతాదులతోడను వైరము లేక సంచరించు మృగ పక్షిజాలములతోఁగూడిన యగస్త్య మునియాశ్రమంబుసేరి తనరాక నెఱిఁగింప లక్ష్మణుని పంపెను.

లక్ష్మణుఁడా యాశ్రమమునను న్న శిష్యునొక్కనిఁ జూచి మహర్ష్యనుండి సీతా రాము లిచ్చటి కరుదెంచి యున్నారని యగస్త్యునకుఁ దెలుపు మనెను. ఆ సమాచారముఁ దెలిసిన నగస్త్యుఁడు రామునకెదురువచ్చి సత్కరించెను. రామచంద్రుఁడు సీతాలక్ష్మణులఁ గూడి మునిశ్రేష్ఠునకుఁ బ్రమొక్కెను. అమ్ముని వారల నర్హకృతుల నత్యాదరముతోఁ బూజించి కుశలంబులడిగి రాముని యవతారరహస్య మెఱిఁగినవాఁడగుటఁ దనకు విష్ణుదేవుఁడు బ్రహ్మదేవుఁ డిచ్చిన యమోఘమగు ధనువును బాణములను ఖడ్గమును తూణీరమును రామున కిచ్చెను. మఱియు నమ్ముని "రామచంద్రా! నీవు ధర్మముస్థాపింపఁ దమ్మునితోడను నెట్టికష్టమున కేనియుఁ దగని మహా సుకుమారియగు సీతతోడను వచ్చి నాకు నమస్కరించినందున కెంతయు సంతసము గలుగుచున్నది. లోకమున నైశ్వర్యమున్నంతకాలము భర్తను బూజించి దారిద్ర్యము క్లేశము సంభవించినంత ననాదరించుట సర్వసాధారణమైయుండ వనములో ననేక కష్టములకోర్చి నీకుఁ బరిచర్యఁ జేయవచ్చిన సీత నేమని పొగడవచ్చు" ననెను.

అంత రామచంద్రుఁడు మునికి నమస్కరించి స్థలరామణీయకము జలరామణీయకము గలిగి వాసయోగ్యమైన స్థలమేదియో నిర్దేశింపవలెనని కోర నగస్త్యుఁడు "రామా! రెండు యోజనముల దూరమునఁ బంచవటియను గడు రమ్యమగు స్థలము నీకుఁదగినచోటు" అనిచెప్పి దారి నెఱిఁగింప రామచంద్రుఁడు సీతా లక్ష్మణసహితుఁడై మునికి మ్రొక్కి యతని యనుజ్ఞఁ బొంది పంచవటికిఁ బోవుమార్గమున నడచుచుండెను. మార్గమున నొక మఱ్ఱిచెట్టుమీఁద నొక పెద్దగృధ్రపక్షిని

రాముఁడు చూచి "నీవెవ్వఁడవు" అని యడిగెను. అందులకా పక్షి "రాఘవా! నేను నీతండ్రికిఁ బరమమిత్రుఁడను. నాపేరు జటాయువు. నీ వెప్పుడైన లక్ష్మణునిఁగూడి యెచ్చటికైనను బోవునట్లు తటస్థించిన నేను సీతను రక్షించెదను. మీకు నా వలన నుపయోగముండు" నని చెప్పెను.

అంత రాముఁడు "లక్ష్మణా! ఈప్రదేశమున సమమగు చోటనొక యాకుటిల్లు నిర్మింపు" మనెను. అతఁడు రాముని మనసు నెఱిఁగినవాఁడగుటచే నతిశీఘ్రముగ రమ్యమగు నొక్క పర్ణశాల నిర్మించెను. దానిఁజూచి రామచంద్రుఁడు చాల సంతోషించి, "సుమిత్రానందనా! నాకుఁదండ్రివంటిహితుఁడు నీవంటివాఁ డుండఁగా నేను తండ్రిచచ్చినవాఁడనుగాను. నీ తోడి సంబంధమే నాకన్నివిధముల నానంద మిచ్చుచున్నది" అని శ్లాఘించి సీతాలక్ష్మణులతో నా పర్ణశాలయందు సుఖముగఁ గొన్నిదినములు వసించియుండెను.

శూర్పణఖ వచ్చుట.

సీతారామలక్ష్మణులు పంచవటియందు సుఖంబుగ వసించుచుండ నొకనాఁడు శూర్పణఖయను రాక్షసి యచ్చోటికి వచ్చి రాముని యాకారముఁజూచి యతనియందు మోహమతిశయింప "నేను శూర్పణఖయను రాక్షసిని. జనస్థానమున నుండు పరాక్రమశాలియగు ఖరుఁడును లంకేశ్వరుఁడగు రావణ కుంభకర్ణ విభీషణులును నా సోదరులు. నేను నిన్ను భర్తగఁ బడయఁగోరి వచ్చియున్నదానను. నీవు నావలన

ననేకసుఖము లనుభవింపఁగలవు. నే నెట్టి రూపమునైనను బొందఁగలను. నీయందు మోహాముగలదానను. నన్ను నీ భార్యగ నంగీకరింపుము. నీవీరీతి తాపస వేషమున నడవుల సంచరింపనేల" యనెను. అంత రామచంద్రుఁడు కపటము లేనివాఁడగుట తన వృత్తాంత మంతయుఁ జెప్పి యా రాక్షసిని చూచి 'నీవతిసుందరమగురూపముగలదానవు. నాకు భార్య యున్నది. నా తమ్ముఁడగు లక్ష్మణుఁ డందగాఁడు. భార్యలేక నొకఁడై యున్నాఁడు. నీ వతనిఁ బెండ్లాడుట యుక్త'మనెను.

శూర్పణఖ లక్ష్మణునిసమీపించి 'నన్ను నీవు భార్యగఁ జేసికొని నావలన ననేకసుఖము లనుభవింపు' మనెను. అంత లక్ష్మణుఁడు 'నేను నాయన్నకు దాసుఁడను. నేనెల్లప్పు డతనికి సేవచేయుచుందును. ఇట్టి సేవకునిభార్యగనుండుట నీకుఁదగ దు. మాయన్న నే భర్తగ వరింపు' మనెను. మఱల శూర్పణఖ రాముని యెడుగ నాతఁ డిష్టపడకుండుటకు సీతయే కారణమని యామెను మ్రింగఁబోవ రాముఁ డలిగి లక్ష్మణునకు సైగఁ జేసెను. వెంటనే లక్ష్మణుఁడద్దాని ముక్కు సెవులు గోసివైచె ను. అంతనా రాక్షసి పిడుగువంటిశబ్దముతో రోదనముసేయుచు ఖరునితోఁ దన కేర్పడినబాధను, మిక్కిలి రూపవంతురాలగు భార్యతోడను తమ్మునితోడను రాముఁడు పంచవటిలోనుండు టయుఁ జెప్పెను. ఖరుఁడు మిక్కిలి కోపావేశములో గొప్ప వీరుల పదుగురనుబిలిచి మీరు శూర్పణఖఁతోఁబోయి సీతా రామలక్ష్మణులనునరులఁ జంపితెండు. నాచెల్లె వారిరక్తముఁ ద్రాగును. వేగముగఁబొండ' నెను. వారంత శూర్పణఖ వెంటఁ

బోయి త్రిశూలాయుధములు రామునిపై వేయ నతఁడు బాణములతో వానినిఖండించి యా పదునలుగురను బరిమార్చెను.

శూర్పణఖ వేగముగఁబోయి ఖరునితో "అన్నా! నీవు రాముఁడు సామాన్యమానవుఁడని తలఁచితివి నీ సకలసైన్యములతోఁబోయినను రాముని జయింపగలవాయని సందియము పొడముచున్నది. జాగుసేయక సకల సైన్యములతోఁ బోయి రామాదుల వధింపు" మనెను.

ఖ ర వ ధ .

ఖరుఁడు రోషావేశముతోఁ గవచము తొడిగికొని బహు విధాయుధముల నెత్తికొని గొప్పరథము నెక్కి పదునాల్గు వేల రాక్షసుల వెంటఁబెట్టికొని యట్టహాసముతోఁ బోవుచుండ నపశకునములు గలిగినవి. ఇట్టిరాక్షససైన్యము యుద్ధమునకు వచ్చుచున్నదని తెలిసి రామచంద్రుఁడు "లక్ష్మణా! నీవు పరాక్రమవంతుఁడవు. ఈరాక్షససైన్యమును జయింపఁగలవు. కాని నీవిప్పుడు ధనుర్బాణములుగొని సీతను గుహయందుంచి యామెను రక్షింపుము. నే నిప్పుడే యీ రాక్షసతండము నిర్జింతు" నని చెప్పెను.

ఇంతలో ఖరుఁడు సైన్యముతోవచ్చి యొంటరిగనున్న రామునిపై బాణవర్షము గురిపించెను. రాముఁ డవలీలఁగ నా బాణములఁ జెదరఁగొట్టి సైనికులను గుఱ్ఱములను గజములను వాడిబాణములచే ధ్వంసముసేయ మహాబలుఁడగు దూషణుఁ డు కోపముతోఁ బిడుగులవంటి బాణములు రామునిపై బడవైచెను. అంత రాముఁడా దూషణుని రథమును గుఱ్ఱములను

సారథిని జంపి దూషణుని బరిమార్చెను. అంత ఖరుఁడు క్రోధ మినుమడింప సేనాధ్యక్షుల నందఱ నొకపర్యాయము రామునిమీఁదికిఁ బంపెను. రాముఁడు నిజపరాక్రమము మెఱయ త్రిశిరుఁడు మున్నగు సేనానాయకు లందఱిని పదునాల్గువేలమందిని హతమొందించుటఁజూచి ఖరుఁడు రోషావేశముతో రామునిపై బాణవర్షముఁ గురిపించెను. రాముఁడా బాణముల నాశమొందించి ఖరుని రథమును గుఱ్ఱములను సారథిని గూలచేయ ఖరుఁడు గదచేతఁబూని నేలమీఁద నిలుచుండ రాముఁడతనిఁజూచి "రాక్షసా! ఇట్టిసైన్యముఁగొని గర్వపడుచు మునులను హింసించుచుఁ గాలము గడపుచుంటివి. ఇప్పుడు నీ కంత్యకాలము సమీపించినది. దేవతలును మునులును సంతోషించు సమయము వచ్చినది. తాటిపండువలె నీ తల భూమిమీఁదఁ బడఁగల" దనెను. వాఁడు రాముని నాక్షేపముల దూషించి యనేకవిధ బాణములను గదాతోమరముల ను శిలావర్షమును గురిపించి రాముని జంపనెంచెనుగాని రాముఁడవక్రపరాక్రముండగుట జడియక యగస్త్యమునివలనఁ బొందిన బాణముచే ఖరుని నేలఁగూల్చెను. అంతరిక్షమున దేవతలు, సిద్ధులు, గంధర్వులు, రాముని స్తుతించిరి. రాముఁ డొక్కఁడే ఖర దూషణ త్రిశిరాది పదునాల్గు వేల రాక్షసులఁ బరిమార్చుటఁ గన్నులారఁగాంచి యానందించి రాముని పరాక్రమముఁజూచిన సీతాదేవి రామునిఁ గౌఁగిలించెను. లక్ష్మణుఁడును రామునిఁ బ్రస్తుతించెను.

---

10. సీతాపహరణము

అకంపనుఁడను రావణుని గూఢచారి యెట్లో తప్పించుకొని రావణునికడకేగి "రాక్షసేంద్రా! అయోధ్యాపురము నుండివచ్చిన రాముఁడఁట. మానవుఁడయ్యు దేవతలకు రాక్షసులకు జయింపరాని పరాక్రమవంతుఁడు. ఖరదూషణ త్రిశిరాదుల నెల్లఁ జనస్థానవాసులగు రాక్షసులనందఱిని హతము చేసినాఁడు. అతని కన్నివిధముల నొప్పియుండు లక్ష్మణుఁడను తమ్ముఁడు గలఁడు. లోకమునఁ గని వినియుండని యందకత్తె యగు సీత రామునిభార్య. నీవు సీత నపహరించితివేని రాముఁ డామె యెడఁబాటు తాళలేక మరణించు" ననెను.

అకంపనుని మాటలు విని సీత నపహరింపనెంచి రావణుఁడు తాటకాపుత్రుఁడగు మారీచునొద్దకుఁబోయి తన మనోరథము నెఱిఁగించెను. అంత మారీచుఁడు "రాక్షసేశ్వరా! నీకును నీ బంధుమిత్రాదులకును గుశలమా? నీవింతదయగలిగి యిచ్చటికరుదెంచిన నిమిత్తమే"మని యడిగెను. రావణుఁడు "మారీచా! అయోధ్యనుండి రాముఁడు సీతతోడను లక్ష్మణుని తోడను వచ్చి జనస్థానములోని మనరాక్షసుల నందఱినిఁ బరిమార్చెనఁట. అతనిభార్య నపహరింప నాకు నీవు సాయపడవలె" ననెను. ఆమాటవిని మారీచుఁడు "రాజా! మిత్రునివలె నటించి నీకిట్టి యనర్థముగలిగింప నెంచిన దురాత్ముఁ డెవఁడు? రాముఁడు సామాన్యమానవుఁడుగాఁడు. అతని పరాక్రమము సాటిలేనిది. అతనిజయింప నెవ్వరికిఁదరముగాదు. రాముఁడను కాళసర్పముతో సహవాసము నీకుఁ దగదు. నీవు సకల శుభములతో నిండినవాఁడవు. ఏ క్రూరాత్ముఁడు నీ వైభవము

చూడనోర్వక నీకిట్టిబుద్ధిపుట్టించెను? నామాటవిని లంక కేగుము. సుఖముగ బహుకాలము జీవింపుము, పొమ్మనినంత రావణుఁడు లంకకు మఱలెను.

శూర్పణఖ రావణుని సందర్శించుట.

జనస్థానమున ఖర దూషణ త్రిశిరులాదిగఁ బదునాలు వేవురు రాక్షసుల రాముఁడొక్కఁడే సంహరించుటను జూచిన శూర్పణఖ దుఃఖము కోపము గలసినదై లంకలో రావణుని సభ కరిగెను. దేవేంద్రునివలె జ్వలించుచుండు లంకాధిపుని జూచి "అన్నా! నీవు స్త్రీలోలుఁడవై మత్తిల్లి రాజధర్మమును బాటింపక రాజ్యము గోలుపోవనున్నావు. బుద్ధిమంతులగు గూఢచారులఁబంపి యేయేదిక్కున నేయేవిశేషములు జరుగు చున్నవో తెలిసికొనవు. అయోధ్యనుండి రామలక్ష్మణు లను క్షత్రియసోదరులు వచ్చియున్నారు. వారి రూపరేఖావిలాస ములు, పౌరుషప్రతాపములు, ధనుర్విద్యానైపుణ్యము, ధైర్య సాహసములు వర్ణింపనలవికానివి. రామునిభార్యయఁట సీత యను సర్వాంగసుందరి. ముల్లోకములలో నామెకు సాటివా రెవ్వరునులేరు. నీ వామెను భార్యగాఁబడయ నెంచిన నిప్పుడే తగు ప్రయత్నము సేయుము. రాముఁడు సామాన్య మానవ యువకుఁడని యెంచి వాని నెదుర్కొనుటలో నలక్ష్యభావ ముంచకుము. ఖరదూషణ త్రిశిరాదుల నెల్లరఁజంపిన రాముని యూరకఁబోవిడువ నీకెట్లుబుద్ధిపుట్టె? అందులకుఁదగిన శాస్తి చేయలెమ్ము" అనినంతనే రావణునకు రోషముపుట్టె.

రావణుఁడు మారీచునొద్ద కేఁగుట.

అతఁడు వెంటనే సభనుండి లేచి యంతఃపురముచేరి యాలోచించి దివ్యమగు రథము నెక్కి నానాదేశములఁ దాఁటి సముద్రము నవ్వలితీరముననొక రమణీయస్థలముననున్న మారీచుని యాశ్రమము సేరెను. అంత మారీచుఁ డతిభక్తితో రావణున కతిథిసత్కారములు గావించి "లంకాధిపా! లంకలో నీ బంధుమిత్రాదులు క్షేమముగనున్నారా? నీవిట్లు మఱల నొంటరిగవచ్చుట కేమికారణ" మని యడిగెను. అందులకు రావణుఁడు "మారీచా! నామాటలు శ్రద్ధతో వినుము. నరాధముఁడగు రాముఁడు నా చెల్లెలు శూర్పణఖను ముక్కు సెవులు గోయించి నాతమ్ములగు బహుపరాక్రమశాలురైన ఖరుని దూషణుని త్రిశిరుని పదునాలుగు వేవురు రాక్షసవీరుల నొక్కఁడే వధించినాఁడఁట. నీచుఁడును ధర్మముదప్పినవాఁడును మూర్ఖుఁడునగు రాముని భార్యయైన సీతను గొనిరావలెనని నిశ్చయించితిని. ఇందులకు నీకంటె నాకుఁదోడ్పడఁజాలువా రెవ్వరును లేరు. నీవు మిక్కిలి బుద్ధిమంతుఁడవు. సమయస్ఫూర్తిగలవాఁడవు. నీవు వెండిచుక్కలుగలిగి చిత్రవిచిత్రవర్ణములతో నొకబంగారు లేడిరూపముదాల్చి యాసీతారాములముందట సంచరింపుము. సీత దానిఁజూచి "నాకీ జింకనుబట్టియిండని" యడిగినంతనే రామలక్ష్మణులు దానివెంబడిపోవుదురు. నేనప్పుడు సీత నెత్తుకొనివచ్చెద" ననెను.

తెలివిపరుఁడును మాటలనేర్పరియు నగు మారీచుఁడు "ప్రభువరేణ్యా! యజమానుని కాపదసంభవించునపుడు మొగ

మోటములేక మంచిచెడుగు లాలోచించి యప్పటి కప్రియమైనను వెనుకకే సుఖమునిచ్చు హితవు మాటలాడువా రుండరు. తమతమలాభము నభిలషించి ప్రభువును లేనిపోని స్తోత్రములు చేసి మెప్పించి తుదకుఁ దీఱనిదుఃఖమునముంచు నీచులే యగుపడుదురు. నా మాటలు నీకిప్పు డప్రియముగనున్నను హితమగునవియని నమ్ముము. నీవు పొరఁబడుచున్నావు. రాముఁ డరణ్యమునకుఁ దఱుమఁబడినవాఁడంటివి. కారణమేమని యెఱుఁగవైతివి. తండ్రిని సత్యసంధునిగాఁ జేయ నడవికివచ్చి యున్నవాఁడు. రాముఁడు నీచుఁడంటివి. అతఁడే గొప్పవాఁడు. తనజోలికి రానివాని కపకారము సేయఁడు. కేవలము ధర్మమునే యాచరించును. అధర్మమెన్నఁడు సేయఁడు. చేతికందినరాజ్యమును వదలి తండ్రిమాట కెదురాడక వెంటనే విరాగియై సకల కష్టములకోర్చి యరణ్యవాసము చేయ వచ్చిన యుత్తముఁడు. అతనిధర్మపత్నియగుసీతాదేవి మహాపతివ్రత. కాకున్న ఘోరారణ్యమునను భర్తనువిడనాడక నీడవలె వెన్నంటివచ్చునా? లక్ష్మణుఁడు పరాక్రమమున రాముని కెంతమాత్రము దీసిపోవువాఁడుగాఁడు. అధర్మమును సకల రాక్షసలోక వినాశకరము నగు పనికిఁ బూనుకొనకుము. నీపరాక్రమము నాకుఁ దెలియనిదికాదు. నాకు రాముని పరాక్రమముగూడ బాగుగఁ దెలియును. కావున ముమ్మాటికి రామునితో యుద్ధము మానుకొమ్మని ప్రార్థించుచున్నాను.

మున్ను విశ్వామిత్రుఁడు యజ్ఞముచేయ నెంచెను. అతఁడు నాయొక్కయు సుబాహువుయొక్కయు మాయలఁదలఁచి మాబాధలుపడకుండుటకై దశరథుని యాచించి రామలక్ష్మ

ఇలఁగొనివచ్చి యజ్ఞము ప్రారంభించెను. నేనును సుబాహువును గలిసి కుండములు సేయఁ బ్రారంభింపఁబోఁగా రాముఁడు సుబాహువును సంహరించి నన్ను సముద్రమునఁ ద్రోయించెను. రావణా! నీకు ముల్లోకములలో మిక్కిలి యందకత్తెలగు భార్యలు పెక్కుండ్రు గలరు. వారితో రమించు టుచితము. సీతను గామించుట గొప్ప యధర్మము. పరదారాభిగమనము మహాపాతకము. అందువలన వంశనాశమగును. ఎంత విద్య గడించినను స్వానుభవజ్ఞాన ముత్తమము. రాముని యద్వితీయ పరాక్రమము చవిఁజూచిన నాకిప్పుడు చెట్టుచెట్టున రాముఁడు గన్పడుచున్నాఁడు. జగమంతయు నాకు రామమయముగ నగుపడుచున్నది. ఎవరేని రకారముతో నారంభించు రత్నము, రథమని పలికినంతనే నాకు దిగులుపుట్టుచుండును. నా మాటల కీయకొనకున్న నీవతనితో యుద్ధము సేయఁబొమ్ము. నన్ను గొంతకాలము బ్రతుకనిత్తువేని రామునితోడి జోలి నా కంట గట్టకుము. శూర్పణఖ సీతను మ్రింగఁబోఁగా రాముఁ డామె ముక్కుచెవులు గోయింపఁజేసెను. దాని మాటలువిని యుద్ధమునకుఁబోయి ఖరాదులు మడిసిరి. నీవా మార్గము పట్టకుండుట శ్రేయము. సత్యమును హితమును బలుకుచున్నాను. నా మాట నాలకింపుము సుఖింపు" మనెను.

అంత రావణుఁడు "మారీచా! నిన్నిప్పుడు మంచిచెడుగుల విమర్శింపఁ గోరలేదు. మేలో కీడో నేనాలోచించుకొందును. చెప్పినట్లుచేయుట నీవిధి" యనినంతనే మారీచుఁడు "రాజా ! ఇట్టి నీవిపరీతబుద్ధిని మార్చుటకు నీమంత్రులు మిత్రులు పుత్రులు సోదరులు భార్యలు పూనుకొనలేదా ? రాజు

ధర్మముదప్పి యకృత్యముచేసిన రాజుచెడుటమాత్రముగాదు. రాజ్యములోని వారందఱు వంతలపాలగుదురు. రామునిచూచి నంతనే నేను మరణింతును సీతను దెచ్చినంతనే లంక నాశ మొందును. ఇప్పుడైన నామాటను విమర్శించిచూడు”మనెను. అంత రావణుఁడు ‘మారీచా! వేయిమాటలేల? నా మాటఁ బాటింపకున్న నిన్ను నేను వధింతు’ ననెను. అందులకు మారీ చుఁడు ‘రావణా! రాముని ప్రభావము నెఱింగిననాఁటినుండి యోగాభ్యాసము చేయుచున్న నన్ను నీవు బలాత్కారముగఁ బాపకార్యమున నియోగించుచున్నావు. నీమాటఁదప్పిన వధింతువు. నీచేఁజచ్చుటకంటె నా రామునిచేఁజచ్చుట మేలు. నీవు చెప్పినట్లు చేయుదు’ ననినంతనే రావణుఁడు సంతోషించి “మారీచా! నీవు బంగారు లేడిరూపము నెత్తుకొని సీతారాముల ముందఱ సంచరింపుము. సీత ‘నాకా మృగమునుబట్టి తెమ్మ’ నును. రాముఁడు నిన్ను వెంబడించును. నీ వతనిచేతికిఁ జిక్క కుము. రాముఁడు బాణము వేయును. అప్పుడు నీవు రాముని కంఠస్వరముతో “సీతా, లక్ష్మణా”యని పిలువుము. లక్ష్మణుఁ డు రాముని వెదకుచుఁబోవును. అప్పుడు నేను సీత నెత్తుకొని పోయెద” నని రథమున మారీచుని గొంపోయి రాముని పర్ణ శాలకుఁ గొంతదూరమున వదలెను.

మాయామృగము.

రావణుఁడు వచ్చిన కార్యముచేయుమని చెప్పినంతనే మారీ చుఁడు నీలమణివంటి కొమ్ములును తెలుపునలుపుచారలుగల ముఖమును నీలిరంగు చెవులును కొంచె మెత్తయిన మెడయును

వెల్లని కడుపును ఇప్పపూవులవంటి ప్రక్కలును వైడూర్యములఁబోలు గిట్టలును ఇంద్రధనువువలెఁ బలురంగులుగల తోఁకయును వెండిచుక్కలును గలిగి బంగారుజింకరూపము దాల్చి చెంగుచెంగుమని యెగురుచు నటునిటు పరుగులిడుచు మేయుచు నలుదిక్కులు చూచుచు సీతాదేవి పూలుగోయు చుండినచోటికి సమీపమునఁ దిరుగుచుండెను. దానింజూచిన సీత గొంతెత్తి రామలక్ష్మణులఁబిలిచి యామృగమును జూపి దానిని బట్టియిమ్మని యడిగెను. లక్ష్మణుఁడు దానింజూచి నంతనే సందేహించి "అన్నా! ఇది రాక్షసమాయ. మహా మాయావియగు మారీచుఁడు మునుల వంచించి చంపితిను వాడుక. ఇప్పుడు మనల వంచింపవచ్చినాఁ"డనెను.

అంత సీత భర్తనుజూచి "నాథా! నే ననేక జింకలను నానావిధములగు దుప్పులను నితర మృగవిశేషములఁ జూచి యున్నానుగాని యీ మృగము నా మనము నాకర్షించినది. దీనిని సజీవముగఁ బట్టియిమ్ము. ఇచ్చట నుండునపుడు దీనితో నాడుకొందును. వనవాసముదీరినతరువాత పురమునకుఁబోవు నపుడును దీనిఁ గొంపోయి భరతాదులకును మీ తల్లులకును జూపుద"మనెను. రామచంద్రుఁడు "లక్ష్మణా! నీమాట నిజముగ నుండవచ్చునుగాని యిట్టి చిత్రవర్ణములుగల జింక నిదివఱ కెన్నఁడు నెచ్చటఁ జూచి యెఱుఁగము. సీత చాల యాశ పడుచున్నది. నీ విచ్చటనే సీతను గాపాడుచుండుము. నేను దీనినిబట్టి తెచ్చెద"నని చెప్పి యా మృగము వెంట ధనుర్బాణములతోఁ బోయెను. ఆ మాయామృగము పట్టువడినట్లుండి చెంగుమని చుమికి దూరముగఁబోయెను. నిలిచినట్లుండి తటాలునఁ

బైకిలేచెను. మఱి వేగముగఁ బరుగిడెను, ఇట్లుచేయుచుండ విసుగుచెంది రాముఁ డొక్క బాణమువేయ నది తొలుత నాతని మృగశరీరమును భేదించి మరల నిజశరీరమును భేదింప వాఁడొక తాటిచెట్టంతప్రాయ వెగిరి నేలఁబడి రామునికంఠము ననుకరించి "హా సీతా! లక్ష్మణా!" యని యఱచుచుఁ జచ్చెను. బంగారుహారములు భుజకీర్తులు కోఱలుగల రాక్షసుఁడు పడియుండుటఁజూచి రామచంద్రుఁడు "ఆహా! లక్ష్మణునిమాట నిజమే. మారీచుఁడే వీఁడు. నా గొంతెత్తి యఱచెనే సీతాలక్ష్మణులు భయపడి లక్ష్మణుఁడువచ్చిన సీతగతి యేమగునో యని సందేహించి మరలెను.

సీతయొక్క నిష్ఠురోక్తులు.

రాముని యఱపు వినినంతనే సీత "లక్ష్మణా! పొమ్ము. మీయన్న కేమో యాపదకలిగినది. జాగుచేయకఁ బొమ్ము. రాముఁ డొంటరిగ రాక్షసునిచేఁ జిక్కి సంకటపడుచుండుటఁ దెలిసియు నీవాతనిచెంతకుఁ బోకున్నా వేల? ఇప్పుడైనను నా మాటఁబాటించిలెమ్ము పొమ్ము" అనెను. అంత లక్ష్మణుఁడు "తల్లీ! దేవదానవులెత్తివచ్చినను రాము నెదుర్కొనఁజాలరు. ముల్లోకములలో మాయన్నను జయించువాఁడు లేడనినమ్ముము. నిన్నిచ్చట సంరక్షించుమనట్లాజ్ఞాపించియున్నాఁడు. అతనిమాటఁ బాటింపకుండుటెట్లు? నీవు భయపడకుము" అని చెప్పెను.

అప్పుడు సీత "ఓహో! నీబుద్ధియిట్టిదని యిప్పుడెఱుఁగుచున్నదానను. అన్నయందు మైత్రియున్నట్లు నటించి యతని కాపద సంభవించినందులకు సంతోషించుచున్నావు. నన్నుఁ

పరిగ్రహింపఁ జూచెదవు. నీ వెవనినిమిత్తమిచ్చటికి కేతెంచితివి? అన్నకు సాయముచేయవచ్చినవాఁ డన్న కాపదగలుగ నతని చెంతకైనను బోకుండుట కర్థమేమి? నీ కుటిలస్వభావ మిప్పుడు వెల్లడియైనది. నీకై తోఁచిన దుర్బుద్ధియా? భరతుఁడు చెప్పిపంపిన కుతంత్రమా? ఎట్లయిన మీయుపాయప్రకారము కోరిక లీడేరవు. రాముఁడు లేక నేనొక్క క్షణమైనను జీవించియుండను. గోదావరిలోఁ దుమికి చత్తును. విషమునైనను ద్రాగుదును. నిప్పులో నురికెదను. ఉరిఁ దీసికొందును. ఎట్లయినను బ్రాణమువిడుతును గాని పరపురుషుని స్మరింతునా?" అని కఠోరముగఁ బలికినంత నే లక్ష్మణుఁడు జితేంద్రియుండగుట నంజలిగీలించి "అమ్మా! ఇట్లు పలుకుట నీకుచితముగాదు. స్త్రీస్వభావమట్టిది. స్త్రీలు చంచలమనస్కులు. ఎట్టిస్నేహితులనేనియుఁ జీలఁదీయుదురు. ఇఁకఁ నేనిచ్చట నుండలేను. నిన్ను దేవతలు రక్షింతురుగాక. నాకిప్పుడు దుశ్శకునములగుపడుచున్నవి. నేను రాముఁడుండు చోటికిఁ బోయెదను" అని చెప్పి యంజలిచేసి మాటిమాటికి నామెవైపు చూచుచుఁ జింతతోఁ బోయెను.

రా వ ణు ని రా క.

ఇట్లు లక్ష్మణుఁడు వెడలిపోఁగా దురాత్ముండగు రావణుఁడు కావివస్త్రముధరించి త్రిదండము కమండలముచేఁబూని జుట్టుగలిగి ఛత్రముపట్టుకొని పావలుదొడిగి సన్న్యాసిరూపమున సీతను సమీపించెను. అంత నామె యర్ఘ్యపాద్యంబులిచ్చి యాసనము నిచ్చెను. భోజ్యపదార్థము లిచ్చెను గాని యా కపటసన్న్యాసి "ఓసుందరీ! నీ వెవ్వతెవు? నీవు లక్ష్మివా?

భూదేవివా? కీర్తివా? నీముఖకాంతియుఁ గన్నులచందమును నీయవయవసౌందర్యమునుజూడ నీవు రతీదేవివో భువన మోహినివో యనందగియున్నావు. నీ వృత్తాంతమేమి" యని యడుగ సీత "నేను జనకరాజు కూఁతురను. శివధనుర్భంగము జేసిన శ్రీరాముని పెండ్లాడి పండ్రెండేండ్లతనితో నయోధ్యలో నుండి యతని పినతల్లి కోరిన వరముచేత వనవాసముచేయున ట్లేర్పడిన" దనెను. అంత రావణుఁడు "సీతా! దేవతలు దానవులు నన్నుజూచి భయపడుదురు. నన్నుజయించువారు లేరు. సకలలోకములలోని సర్వసంపదలు నాకుగలవు. నీవు నాకుఁ బట్టపురాణిగనుండుము. నీవు సకలలోకేశ్వరివగుదువు. సకలవిధభోగము లనుభవింతువు. నీకీ యరణ్యవాసముదగదు. నా వెంటరమ్ము. నన్ను భర్తగ వరింపు" మనియె. సీత యతని మాట నెంతమాత్రము లక్ష్యపెట్టక "సత్యసంధుఁడును ధర్మవ్రతుఁడును జితేంద్రియుఁడు నగు రామునిఁదప్ప నన్యుని మనమున నైనం గోరను. సింహముపాలిఁటిసొమ్ము గోమాయువు గోరుచందమున రామునిదాసనైన నన్ను నీవుగోరం దగదు. ఈఁగ బియ్యపుగింజయని యెంచి వజ్రపుముక్కను మ్రింగిన జీర్ణమగునా? మరణమే గలుగును" అని బదులిడియె. అనఁగా రావణుఁడు తనవలన మరణముపొందుట నిజమని భావము.

ఇట్లు సీత చెప్పినంతనే రావణుఁడు "సుందరీ! నీ వజ్ఞానముతోఁ బలుకుచున్నావు. నేను నా సవతితల్లికుమారుఁడగు ధనాధిపతియైనఁ గుబేరునిజయించి లంకాపట్టణమును బుష్పకవిమానమును బొందినవాఁడను. జ్యేష్ఠుఁడయ్యు రాజ్యమునకుఁ దగనివాఁడని రాజ్యమునుండి వెడలఁగొట్టఁబడినవాఁడును

శౌరుషహీనుఁడును దుర్బలుఁడును దరిద్రుఁడును దుఃఖమున మునిఁగినవాఁడు నగు సామాన్యమానవుఁడైన రాముని సంబంధము వీడుము. నన్నుఁబొంది యితరుల కసాధ్యంబులగు భోగంబు లనుభవింపుము నన్ని ప్పుడవజ్ఞఁ జేసి వెనుకఁ జింతిల్లకుము' అనెను. అందులకు సీత 'కుబేరునితమ్ముఁడని చెప్పుచు నీచకార్యమున కొడిగట్టనేల? ఇట్టి యింద్రియపరవశుఁడై నీతి నియమములు పాటింపని నిన్ను రాజుగఁబొందిన రాజ్యములోని ప్రజ లెట్లు సుఖింపఁగలరు? నన్ను బలాత్కరించిన నీకుఁ జావు తప్ప' దనెను.

అప్పుడు రావణుఁడు నిజరూపముదాల్చి మఱల సీతను బలువిధములఁ బ్రోత్సహించియు విఫలుఁడై సీతనెత్తి రథమునం దుంచికొని యాకాశమార్గమునఁ బోవుచుండెను. అంత సీత "అయ్యో! నాథా! నీవులేనిసమయముచూచి యీ పాపాత్ముఁడు నన్నుగొంపోవుచున్నాఁడే. లక్ష్మణా! నిన్ను నిష్కారణముగఁ దూలనాడిన ఫల మనుభవించుచున్నాను. మాయ లేడిని చూచినవెంటనే మారీచునిమోసమంటివే. వాని యెలుఁగు వినినప్పుడు మారీచునిమోసమే రాముని కాపద రాదంటివే. బలాత్కారముగ నిన్ను బొమ్మంటినే. ఓ గోదావరీ! నీవైన నన్నుగాపాడుము. లేకున్న రామునకీవార్తఁదెలుపుము. వృక్షములారా! పర్వతములారా! మృగములారా! ఖగములారా! మీ రెవ్వరైన నీ సంగతి రామున కందఁజేయుఁడు' అనుచు నొకచెట్టుపై గృధ్రరాజగు జటాయువుంగని 'పక్షిరాజా! నన్నీ పాపాత్ముఁడగురావణుఁ డిట్లు బలాత్కారముగఁ గొంపోవుచున్నాఁడు. నాకు సాయముచేయు' మని యేడ్చెను.

జటాయువా రోదనము విని "రావణా! గొప్పవంశమునఁ బుట్టితివి. విద్యల నెల్ల నభ్యసించితివి. ఎదురులేని పరాక్రమవంతుఁడవు. రాక్షసలోకమునకుఁ బ్రభుఁడవు. రాజే సత్యమునకు ధర్మమునకు నర్థ కామములకు సంరక్షకుఁడు. కల్ల పైరు మేయునట్లు ధర్మరక్షకుఁడగు రాజట్టి యధర్మము సేసినఁ బ్రజ లెట్టి యధర్మము చేయరు? పరదారాభిగమనము మహాపాతకము. వంశనాశకరము. సీత రాముని ధర్మపత్ని. మహాపతివ్రత. ఆమెను దల్లిగ నెంచి పూజింపఁదగును. నా మాటలాలకించి పాపమును పోగొట్టుకొనుము. లేనియెడ నా మేనఁ బ్రాణముండఁగా నిన్ను బోనీయను" అనెను. రావణుఁడంత నలిగి జటాయువు నెదిరింప నా పక్షిరాజు వానిని ముక్కులతోఁ బొడిచియుఁ గాలిగోళ్ళతోఁ గీచియు రక్తగాయములు గలిగించెను. రావణుఁడును బాణములతో జటాయువును బహువిధముల నొప్పించెను. జటాయువతని గుఱ్ఱములఁ జంపి రథమును విఱిచి రావణుని కిరీటముఁ దన్నెను. అంత రోషావేశముతో నారక్కసుఁడు ఖడ్గముతో జటాయువు రెక్కలఁ ద్రుంచెను. సీత దుఃఖముతో జటాయువు శరీరమును గౌఁగిలించి రోదనము సేయుచుండ రావణుఁ డామెను కేశముల నొకచేతితోను మోకాళ్ళ క్రింద నొకచేతి నునిచి యెత్తుకొని యాకాశమార్గమున నదులను బర్వతములను బల్లెలను బట్టణములను దాటిపోవుచుండ సీత యనేకవిధములుగ నతని నిందించుచు దేవతలకు మ్రొక్కుచు నొక పర్వతశిఖరమున నైదుగురు వానరులగుపడినంతనే తన చీర కొంగుచించి కొన్నియాభరణము లందు మూటగట్టి పడవైచెను.

రావణుఁడు సీతను దీసికొని సముద్రము దాటి లంకానగరమున్ జేరి యంతఃపురమున సీతనుంచి యామె కోరినదానినెల్ల నిచ్చునట్లాజ్ఞాపించెను. తా నామెకు వివిధ వస్తువులఁ జూపి యామె మనసు మార్చుకొనఁ బ్రయత్నించెను. అతఁ డెనమండ్రు గొప్ప రాక్షసవీరులను సకలాయుధములతో జనస్థానమునందుండి రామునిగూర్చిన సకల విషయముల నప్పటికప్పుడే గమనించి తనకుఁ దెలుపున ట్లాజ్ఞాపించెను. అతఁ డనేకవిధములుగ సీత తన్ను వలచునట్లు ప్రయత్నించెను గాని యామె గడ్డిపోచను దనకును రావణునకును మధ్య నుంచికొని తలవంచి దానిఁ జూచుచు "రావణా! పవిత్ర యుత్తమవంశమునఁ బుట్టి యింతటి వైభవముతో నుండి లోకైకవీరుఁడగు రాముని ధర్మపత్నినగు నన్ను బాధించుట నీ కనర్థదాయకము. రామునిఁ జెప్ప నన్యుని నే నెన్నఁడు స్మరింప" ననెను. అంత రావణుఁడు కుపితుఁడై భయంకరాకారులగు రాక్షసస్త్రీలతో "సీతను అశోకవనమునకుఁ గొంపోయి యుంచవలెను జాగరూకతతోఁ గావలియుండవలెను. నయమునను భయమునను సీత నన్ను వలచునట్లు చేయవలెను" అనినంత వారు సీత నశోకవనమున నొక శింశుపావృక్షముక్రింద నుంచిరి.

11. సుగ్రీవ సఖ్యము

రాముఁడు మారీచుని వధించి తన యాశ్రమమునకు వచ్చుచుండఁగా దుర్నిమిత్తములు గానవచ్చెను. అంత రాముఁడు "నక్క యఱచుచున్నది. సీత కెట్టియాపద వాటిల్లెనో? మారీచుఁడు నాగొంతుతో నఱచెను. సీత యేమి చెప్పెనో? లక్ష్మణుఁడేమిచేసెనో" యని శంకించుచుండ లక్ష్మణుఁడు చింతతో వచ్చుటను జూచి "లక్ష్మణా! నీ వేలవచ్చితివి? సీత నొంటరిగ విడిచి వచ్చితివే. మాయావులగు రాక్షసు లేమిచేసిరో గదా? సీతను గానకున్న నేనాశ్రమమునకు రాను. ప్రాణము విడుతును. నాకేమో యశుభము గలిగినదని యే తోఁచుచున్న"దనుచు వచ్చి పర్ణశాల శూన్యముగ నుండుటఁగని దుఃఖ మతిశయింప నన్ని దిక్కులను వెదకి సీతను గానక "లక్ష్మణా! నీ వేల సీతను వదలి వచ్చితి"వని యడుగ రామానుజుఁడు "అన్నా, హా! సీతా! లక్ష్మణా! యను నీ కంఠస్వరము విని నంతనే సీత దుఃఖముతో నిండి నన్ను బొమ్మని యెంతబలవంతము జేసినను నేను కదలనైతిని. అంతనామె, ఆహా! అన్న మరణింప నన్ను బొందవచ్చునని యెంచితివా? భరతుఁడేమైన దుర్బోధన జేసి పంపెనా? రాముఁడు మరణించియుండిన నీముందర నిప్పుడే ప్రాణము విడుతును గాని నీకోర్కె యీడేరునా?' యనినంతనే సహింపలేక వచ్చితి"ననెను. అంత రాముఁడు శోకాక్రాంతుఁడై "సౌమిత్రీ! స్త్రీబుద్ధి చంచలమని యెఱుఁగవా? పరుషముగ మాటలాడినంతనే యరణ్యప్రదేశమున నొక స్త్రీని యొంటరిగ విడిచి రావచ్చునా? మాయావులగు రాక్షసులతో వైరమేర్పడెనే! ఆపద

వచ్చునని తలంపవయితి వే. కొంతయోపిక లేనందుల కెట్టి విప రీతఫలముగలిగెనో చూచితివా ? యని కొంత మందలించెను.

రామునిశోకము మేరమీఱినది. మతిచెడినవానివలెఁ బరుగిడుచు " గోదావరీ! నీవు సీతనుజూచితివా ? పర్వతమా ! నాప్రియురా లెటుపోయినది? మృగములారా! కమలాక్షియగు నాభార్యనుజూచితిరా? పక్షులారా! న న్నుపేక్షించిపోవుచు న్నారే. సీత యెచ్చటికిఁబోయినది? లక్ష్మణా! నే నేమిచేయు దును? ఘోరారణ్యములకు నన్నుఁగూడివచ్చిన నాప్రాణప్రియ ను బోఁగొట్టుకొంటినే. అయ్యో! సీతా! నిండుచందురుఁబోలు నీమోము చూచుటెట్లు? హా ప్రాణప్రియా! ఏ పాపాత్ముఁడు దయమాలి నిన్ను భక్షించెనో! గోదావరిలో స్నానముచేయఁ బోయి పడి మరణించితివా? నిన్ను విడిచి నే నెట్లుబ్రతుకఁగలను? లక్ష్మణా! సీతతోఁగూడి వచ్చిన నేను సీతలేక మరలివత్తునా? భార్యనుగాపాడుకొనలేని వాఁడొక పురుషుఁడా యని లోకులు నన్నునిందింతు రే, జనకుఁడు సీతయెక్కడయనియడుగ నేమని బదులు చెప్పుదును? లక్ష్మణా! నీవిఁక నిచ్చట యుండనేల? అయోధ్యకుఁబోయి భరతునితోను దల్లులతోను నా వినాశ మునుగూర్చి చెప్పి వారి నోదార్చి భరతుని యవిరళముగ రా జ్యము పాలింపు మనుము. లక్ష్మణా! రాజ్యముపోఁగొట్టుకొను ట, తండ్రిమరణించుట, బంధువుల నెడఁబాయుట, తల్లిని విడిచి వచ్చుట నా కెంతమాత్రము చింతఁ బుట్టింపలేదుగాని సీతా వియోగదుఃఖము భరింప నాతరముగాదు. స్వర్గమైనను సీత లేకున్న నేనొల్లను. ఓసూర్యుఁడా! లోకబాంధవుఁడ వే. నాకు మాత్రము బంధువు కాకపోవుదువా? నాప్రియురా లేమైనది?

వాయుదేవా! నీవు సంచరింపనిచోటు లేదు. సీత యెచ్చట నున్నది?" అని యున్మత్తునివలెఁ బ్రలాపించు రామునిఁజూచి లక్ష్మణుఁడు దుఃఖసాగరమున మునిఁగియు ధైర్యము దెచ్చుకొని "అన్నా! నీవు ధైర్యవంతుఁడవే. నీకిట్టియధైర్యమేల? విధిబలము దాఁటరానిది. ఓర్చుకొనుము. సీతాదేవి యెచ్చటనున్నదో వెదకుదము. మనసు దిటవుచేసికొమ్ము. జరుగవలసిన కార్యమునకుఁ బూనుకొనుము" అని పరిపరివిధములుగ నన్న నోదార్చెను.

కాని రాముఁడు "లక్ష్మణా! లోకమున మెత్తనిమనసు గలవాని నెవ్వరు గణింపరు. కావున దేవతలు, సూర్యాగ్ని వాయువరుణాదులుగాని భూతప్రేతపిశాచములుగాని నాకు సాయముచేయనందున నేనిప్పుడే నా బాణపరంపరలచే భూమ్యాకాశములను దిక్కులనుగప్పి లోకమునంతయు నాశమొందించెద"ననియె. అంత లక్ష్మణుఁడు 'అన్నా! నీవు జగదేకవీరుఁడవు. నీకసాధ్యమేదియు లేదు. కాని నీకపకారముచేసినవారినిమాత్రము దండింపనగునుగాని సాధువులనుగూడ హింసించుట యుక్తముగాదు. నీ దుఃఖాతిశయమున నీకట్లు దోఁచుచున్నది. సామమునను దానమునను భేదమునను గాకున్న దండముతోఁ బనుల సాధింపనగునుగాని ప్రారంభముననే దండోపాయము ననుష్ఠింపవలదు.

ఇష్టానిష్టములు లోకమున సహజము. కాలమెట్టివారినేని నొప్పించును. మనతండ్రికినిగురువగు వసిష్ఠునిపుత్రులు నూర్గురొక్కదినమున విశ్వామిత్రునిచే హతులైరి. స్థిరమని యెన్నఁబడు భూదేవికి చలనముగలదు. సూర్యచంద్రులకును గ్రహణ

శాఖలుకప్పవు. కనుక దైవవశమున సీతకెట్టి విపరీతముసంభవించియున్నను నీవు కలంగక లాభాలాభముల సుఖదుఃఖముల నొకరీతిఁజూచు స్థితప్రజ్ఞుఁడవు గమ్ము. ఈవిషయములు నాకు నీవు బోధించినవే. శోకాంబుధి మునింగియున్న నీ కిప్పుడు జ్ఞాపించుచున్నాను" అని శాంతింపఁజేసెను.

అంత రామచంద్రుఁడు లక్ష్మణునిబుద్ధికిమెచ్చి సారమగు నతనిమాటలు గ్రహించి దుఃఖ ముడిగి మృగములు పక్షులు దారిని జూపుచు నైఋతిదిక్కుగఁ బోవుచు నొక పెద్ద గృధ్రమును జూచి రాముఁడు "ఈరాక్షసుఁడే సీతను భక్షించి యుండనోపునని యతని సమీపింపఁ బక్షిరాజగు జటాయువు నెత్తురుఁ గ్రక్కుచు "రామా! రావణుఁడు నీప్రాణప్రియను నా ప్రాణమును హరించినాఁడు. వాఁడు నీ భార్య నెత్తుకొనిపోవుచుండ నే నతని నెదుర్కొని రథమును గుఱ్ఱములను వింటిని కవచములను నాశముచేయఁగా వాఁడు నా పక్షములు ఖండించి కొట్టాపిఁతో నన్ను విడిచి సీత నెత్తుకొని దక్షిణముగఁ బోయినాఁడు. రావణుఁడు సీతను విందమను ముహూర్తమున నెత్తుకొనిపోయినందున నష్టద్రవ్యలాభమగును. అనఁగా నీవు యుద్ధమున నతనిజయించి సీతతోఁ గూడిసుఖింపఁగల" వనుచుఁ బ్రాణములు విడిచెను. రామలక్ష్మణులు గొంతసే పతనికొఱ కేడ్చిరి. రాముఁడా జటాయువును గౌఁగిలించి లక్ష్మణుఁడు చితిపేర్చఁగా రాముఁడతనికి మంత్రపూర్వకముగ దహనక్రియలు సేయుచుఁ "పంచాగ్నిమధ్య తపముచేసినవారికిని వానప్రస్థులకును సన్న్యాసులకు నేలోకముప్రాప్తమో నాచే సంస్కరింపఁబడినవాఁడాలోకముపొందునుగాక" యని యాపక్షిరాజునకుఁ

బిండప్రదానముచేసి గోదావరినదిలో స్నానమాచరించి గృధ్రరాజునకు జలతర్పణముచేసెను. లక్ష్మణుఁడును జేసెను. ఆహా! వేనవేలేండ్లు యజ్ఞములుచేసి వ్రతములుసలిపి నోములునోచి సకలదేవతలఁబూజించి పుత్రునిఁబడసిన దశరథునకుఁ బ్రాప్తముకాని యంత్యక్రియలు మునుపు కనివిని యెఱుఁగని యడవిలోని పక్షికి సంప్రాప్తమయ్యె ననుటకంటె దైవసంకల్పమును జాటువిషయ మెద్ది గలదు?

కబంధవధ.

రామలక్ష్మణులు సీతను వెదకుచు నరణ్యమున సంచరించుచుండ నయోముఖియను నొకరక్కసి వికృతరూపముతోవచ్చి లక్ష్మణునెత్తుకొని "నా భాగ్యవశమున నీవు లభించితివి. నన్ను భార్యగఁ జేసికొమ్ము. నాతో నానాప్రదేశముల రమించి సుఖింపు"మనినంత లక్ష్మణుఁడు దాని ముక్కు-సెవులు స్తనమును దుంచింప నది పెనుశబ్దముతో రోదనముసేయుచు వెడలిపోయెను. రామలక్ష్మణులు మఱికొంతదూరముపోఁగా దీర్ఘబాహువులుగలిగి తలయుమెడయు లేక మొండెమునఁ బెద్దనోరుగలిగి బాహువులుచాచి పట్టువడిన సింహవ్యాఘ్రభల్లూకాదుల భక్షించుచు దారికడ్డుపడిన కబంధునిఁజూచిరి. వాఁడు భయంకరశబ్దముతో రామలక్ష్మణుల నిరువురను బట్టుకొన లక్ష్మణుఁడు దీనుఁడై "అన్నా! నన్ను వీనికి బలియిచ్చి నీ వెట్లయినను దప్పించుకొని సీతను వెదకి కనుఁగొని యామెఁ గూడి సుఖింపు"మనెను. రాముఁడంత "లక్ష్మణా! దిగులుచెందకుము. ధైర్యముపూను" మనెను. ఇంతలో నారాక్షసుఁడు

"మీ రెవ్వరు? నాచేఁజిక్కి ప్రాణముతోఁ బోవలే" రనినంత రాముఁడు లక్ష్మణునితో "శత్రుసూదనా! కాలమహిమ నేమన వచ్చును? కష్టములు వరుసగవచ్చుటచే బలపరాక్రమము లున్నను మనము వ్యసనములకుఁజిక్కి ధైర్యమువిడుచుచున్నాము. అది తగ"దనెను.

ఇంతలోఁ గబంధుఁడు వారిని మ్రింగయత్నింప రామలక్ష్మణులు వాని రెండుభుజములను ఖడ్గములతో ఛేదించిరి. ఆరాక్షసుఁడు ఘోరమగు శబ్దముతో గర్జించుచు 'మీరెవ్వ' రని యడిగెను. అంత లక్ష్మణుఁడు "ఇతఁడు ఇక్ష్వాకువంశస్థుఁడగు దశరథుని పుత్రుఁడు. ఇతనిని రాముఁడందురు. నే నతని తమ్ముఁడను. నాపేరు లక్ష్మణుఁడు. మేము వనవాసముచేయ వచ్చితిమి. మాయన్నభార్య నెవ్వరో యపహరింప నామెను వెదకుచు నిచ్చటి కేతెంచితిమి. నీ వెవ్వఁడవని" యడిగెను. కబంధుఁ డిట్లు చెప్పెను.

"తొల్లి నేనతి సుందరాకారము గలిగియుండియు నిట్టి రూపముగొని మునులను హింసించుచుంటిని. ఇట్టిరూపమే నీకెల్లప్పుడుండుగాకయని యొకఋషి శపింప శాపవిమోచన మనుగ్రహింపుమని ప్రార్థింప నతఁడు రామచంద్రుఁ డీప్రాంతమునవచ్చి నీ బాహువుల ఖండించి నిన్ను దహించిన నీవు నీ రూపముదాల్తు" వనెను. కబంధాకృతి యెట్లువచ్చె నందువా? నేను ఘోరతపముసేసి యింద్రునిమీఁదికి యుద్ధమునకుఁబోవ నతఁడు వజ్రాయుధముతోఁగొట్టి నాకిట్టిరూపము గల్పించెను. నన్నుదహించి శాపవిముక్తి కలిగింపు" మనెను. అంత రాముఁడు "సీత నెవరెత్తుకొని యేదిక్కునకుఁబోయిరో చెప్పు"మనినఁ

గబంధుఁడు "రామచంద్రా! నాకు దివ్యజ్ఞానము లేదు. నన్ను దహించిన నాస్వరూపముపొంది మీకు హితముసెప్పఁగల" ననెను. రామలక్ష్మణు లతని కగ్నిసంస్కారముచేసిరి. కబంధుఁడు నిజరూపముపొంది ధగధగ మెఱయురథమునుండి "రామచంద్రా! ఇంద్రతనయుఁడగు వాలిచే రాజ్యమునుండి వెడలఁగొట్టఁబడిన యతనితమ్ముఁడగు సుగ్రీవుఁడు పంపాసరస్సుగల ప్రదేశముననున్న ఋశ్యమూకపర్వతమున నున్నవాఁడు. నీవలె సహాయ మపేక్షించువాఁడు. కనుక నీ వాతనితో నగ్నిసాక్షికముగను శస్త్రసాక్షికముగను స్నేహముపొంది నీధర్మపత్ని యేలోకమున నున్నను బొంది సుఖింతు"వ నెను. దశరథునికి ప్రాప్తములేని రామునిచేతి యగ్నిసంస్కారము ఘోరరాక్షసుఁడగు కబంధునకు సంప్రాప్తమగుట దైవనిర్ణయమే జరుగుననుటకొక చక్కని నిదర్శనము.

సీతనుబొందు నుపాయముచెప్పంగోరి కబంధుఁడు 'రామా! పడమటిదిక్కున ననేకఫలవృక్షములుగలవు. మీరీమార్గమునఁ బొండు. కొంతదూరమున బహువిధ పుష్పఫలములతోనిండి స్వచ్ఛమైననీటితోను ఎఱ్ఱని తామరపువ్వులతోను హంసలు మొదలుగాఁగల జలపక్షులతోను నిండిన పంపాసరోవరప్రాంతముగలదు. అచ్చట తొల్లి మహాతపస్సంపన్నులగు మతంగశిష్యులుండిరి. వారు స్వర్గస్థులైరి. వారి పరిచారకసన్న్యాసినియగు శబరి భక్తితో నిన్ను బూజింపఁగోరుచున్నది. నీవామె నను గ్రహింపుము. పంపాసరస్సున కెదుట ఋశ్యమూకపర్వతమున్నది. ఆపర్వతమునఁ బరుండిన పురుషుఁడు కలలోఁగనిన ధనము మేల్కొన్న వెంటనే పొందును. పాపాత్ము లా పర్వతము

నెక్కలేదు. ఎక్కి నట్టివాడు నిద్రించునప్పుడు రాక్షసులు వారిని చంపుదురు. ఆపర్వతమున సుగ్రీవుఁడు నలుగురు వానరులతో నున్నవాఁడు. నీ వతని స్నేహముచేసికొనుమని'' కబంధుఁడు రాముని యనుజ్ఞఁబొంది దివ్యతేజస్సుతో దివంబుసేరె.

శబరికి మోక్షమిచ్చుట.

రామలక్ష్మణులు కబంధుఁడు చెప్పినమార్గము ననుసరించి పోవుచు పంపాసరోవరప్రాంతము సేరిరి. సమీపమున నానా ద్రుమ లతాదులతో విలసిల్లు శబర్యాశ్రమ మగుపడెను. వారందుఁ బ్రవేశించి శబరినిచూచిరి. ఆ వృద్ధతపస్విని వారిపాదములకు మ్రొక్కి యర్ఘ్యపాద్యాదులచే వారిఁబూజించి యంజలిఁ గీలించియుండ రాముఁడు "తపోధనురాలా! నీతపము నిర్విఘ్నముగ సాగుచున్నదా? కామక్రోధలోభములు నిన్నంటవుగదా? నీ యనన్యమగు గురుభక్తి సఫలమేకదా?" యని యడిగెను. అందులకా శబరి "రామచంద్రా! నాగురుశుశ్రూషాఫలితము, నా తపఃఫలము నీదర్శనముచే నేఁడు గంటిని. భగవంతుని దర్శనమే సకలతపంబులకు ఫలము. నా గురువాక్యము ననుసరించి నీరాక నెదురుచూచుచుంటిని. నీవలన నాకు మోక్షము సిద్ధము. నీకొఱకు నేను సేకరించియున్న మధురమగు ఫలముల నారగించి నన్ననుగ్రహింపు'' మనెను.

అంత రాముఁడు "శబరీ! నీగురుమహిమనుగూర్చి కబంధుఁడు పొగడెను. నాకా ప్రభావముఁజూపు'' మనెను. ఆ తపస్విని "రామచంద్రా! రమ్ము. నా గురువులు దేవపూజలుసేసిన స్థలమిది. వారుగట్టిననారచీరలు దడియారకున్నవి చూడుము.

వారు పూజచేసినపుష్పము లిప్పటికిని వాడకుండుటఁజూడుము. నీ దర్శనముచే ధన్యురాలనైతిని. నా గురువులుండు స్థానము చేరునట్లనుగ్రహింపు" మనియడుగ రామచంద్రుఁడు 'సాధు చరితా! నీయాతిథ్యముచేఁ దృప్తుఁడనయితిని. నీవు నీకోరిక చొప్పున మోక్షమునకుఁబొమ్ము" అనినంత శబరి యోగబల ముచే దివ్యతేజముతో నుత్తమలోకము సేరెను.

శరభంగాదులకు రాముని రాక ముందుగఁ దెలిసియు వారలప్పుడు లభించిన ఫలమూలాదులిచ్చిరి. శబరి యంతకుఁ బూర్వమునుండి మిక్కిలి భక్తితో ననేకవిధ మధురఫలముల సేకరించియుండినది. ఆమె బోయజాతికిఁజేరినదయ్యు, మతంగ శిష్యులకు శుశ్రూషలుచేసి గురుభక్తిచే రాముని దర్శనము పొంది తన్కాలమున మోక్షముపొందెను.

(అరణ్యకాండము పూర్తియయ్యెను).

రాముఁడు సీతనుగూర్చి చింతించుట.

రామలక్ష్మణులు శబరియాశ్రమమునుండి పంపానరో వరమునకుఁబోయిరి. ఆ ప్రదేశము నానావిధ పుష్ప ఫలభరి తములగు వృక్షములతోనిండి ప్రకృతిసౌందర్యమును వెదఁజల్లు చుండెను. రాముఁ డా సరోవరతీర్థమును వికసించిన తామర పువ్వులను హంసలు మొదలగు జలపక్షులను కోకిలల మధుర గానమును మదించి మధువున్గ్రోలి ఝుంకారముచేయు తుమ్మె దలను మామిడి మొదలగు లేఁజిగుళ్ళను రత్నకంబళము పఱ చినట్లుండు పచ్చికనేలనుజూచి సీతనుదలఁచి విరహతాపము

శాఖాజాలక "లక్ష్మణా! చూచితివా యీ వసంతాగమన చిహ్నములు. ఏయేవస్తువులు సీతతోనుండునప్పుడు నా కానందమును గూర్చెనవో యట్టివిప్పుడు నాసీతావియోగదుఃఖమును వృద్ధిచేయుచున్నవి. తమ్ముఁడా! నిండుచంద్రునివంటిమోమును తుమ్మెదలవంటి ముంగురులును దామరరేకులవంటికన్నులును బింబఫలమువంటి పెదవులును మల్లెమొగ్గలవంటి దంతపంక్తులును శిరీషపుష్పమువంటి మృదువగు శరీరమును బహుకాంతుల వెదఁజల్లు చిరునగవును గలిగి నాయం దత్యంతానురాగము గలసీత నెప్పుడు చూతునో? నాయిల్లాలి ముద్దుమాటలు విను భాగ్యముకలుగునా? వనవాసముతీరి పురముసేరిన నా తల్లి సీతయెక్కడయని యడుగ నేమిచెప్పుదును? లక్ష్మణా! సీతను విడిచి జీవించలే"నని చెప్పఁగా, సౌమిత్రి "అన్నా! నీవు బుద్ధిమంతులలో మేటివి. సకలధర్మములు దెలిసినవాఁడవు. చాలనికాలముననిట్టి యిష్టజనవియోగముగలిగినది. మనసుదిటవు చేసికొమ్ము. దైన్యముడుగుము. పాతాళముననున్నను రావణుని వదలరాదు. సీతను వెదకి తెచ్చుకొనునంతవఱకు సకల ప్రయత్నములుచేయవలెను. శోకమోహములు బుద్ధిని కలఁతఁబెట్టును. ఉత్సాహమును నశింపఁజేయును. కనుక సర్వకార్యసిద్ధికి మూలమగు ధైర్య మవలంబించి కార్యమునకుఁ బూనుకొను" మనెను.

అంత రామచంద్రుఁడు లక్ష్మణునిఁగూడి నదీప్రాంతములను గుహలను జూచుచు సీతను వెదకుచు ఋశ్యమూకపర్వత ప్రాంతము సేరెను. అన్నయగు వాలిచేఁ దఱుమఁబడి యా

పర్వతమున నలువురు సహచరులతో నివసించుచుండ సుగ్రీవుఁడు రామలక్ష్మణుల ఋషివేషమును ధనుర్బాణములను జూచి వాలిపంపునఁ దన్ను హింసింపవచ్చిరేమోయని సందేహించి వారివృత్తాంతము నెఱుఁగి రమ్మని బుద్ధిమంతుఁడగు హనుమంతునిఁ బంపెను.

మహాప్రాజ్ఞుఁడగు హనుమంతుఁడు సన్న్యాసివేషముఁ దాల్చి రామలక్ష్మణులున్న యెడకుఁజని మిక్కిలి వినయముతో వారికి మ్రొక్కి "మహాత్ములారా! సకల శుభచిహ్నములఁగూడి యాజానుబాహువులు రాజలక్షణములు గలిగి బలపరాక్రమముల నతిశయించుచు మునివేషధారులై ఖిన్నులై యీపంపాతీరప్రదేశమున సంచరించుచున్నారేల? మీరలెవరో యెందులకీ యరణ్యమునఁ దిరుగుచున్నారో తెలుపఁగోరెదను. నేను హనుమంతుఁడను వానరుఁడను. సుగ్రీవుఁడను వానరపుంగవుఁడు వాలియను భ్రాతచే రాజ్యమునుండి తఱుమఁగొట్టఁబడి యీ ఋశ్యమూకపర్వతమున నున్నవాఁడు. నేనతనిమంత్రిని. సుగ్రీవుఁడు మీస్నేహము గోరుచున్నాఁడు" అనెను. అంత రాముని యనుమతంబున లక్ష్మణుఁడు "ఇతఁడయోధ్యాపురాధీశ్వరుఁడగు దశరథుని పుత్రుఁడు రాముఁడు. కొన్ని కారణములచే నితఁడరణ్యవాసముచేయరాఁగా నతనిధర్మపత్నియగు సీతాదేవియువచ్చెను. నేనతని తమ్ముఁడను. నాపేరులక్ష్మణుఁడు. మేమిరువురములేనిసమయముచూచి సీతను రావణుఁడనురాక్షసుఁ డెత్తుకొనిపోయినాఁడు. మేమామెను వెదకుచున్నాము. కబంధునిమాటచొప్పున మేమును సుగ్రీవునిసఖ్యముఁగోరివచ్చి

-మన్నా మనెను. లక్ష్మణునిమాటలకు సంతసించి హనుమంతుఁడు "సుగ్రీవుఁడు సూర్యపుత్రుఁడు. అతఁడన్నచే వంచింపఁబడి భార్య యన్నవశమున నుండ రాజ్యభ్రష్టుఁడై యుష్యమూకమునను న్నాఁడు. అతఁడు మా సహాయమున మీకు సీతను వెదకుటకు మిక్కిలి తోడ్పడఁగలఁడ" నెను. అప్పుడు లక్ష్మణుఁడు "అన్నా! ఇతఁడు నిజము పలుకుచున్నాఁడు. సుగ్రీవుని యొక్కయు హనుమంతుని యొక్కయు సాయము మనకు లభించును". అని నంత హనుమంతుఁడు రామలక్ష్మణుల నిరుభుజముల నెక్కించుకొని సుగ్రీవుని చెంతకుఁ గొంపోయెను.

అంత హనుమంతుఁడు సుగ్రీవునింజూచి 'ఇక్ష్వాకువంశ చక్రవర్తియగు దశరథుని జ్యేష్ఠకుమారుఁడగు రామచంద్రుఁడు తమ్ముఁడగు లక్ష్మణునిఁగూడి వచ్చియున్నాఁడు. అతఁడు మహాప్రాజ్ఞుఁడు. తండ్రియాజ్ఞచొప్పున నరణ్యవాసముచేయ వచ్చెను. అతని ధర్మపత్నిని రావణుఁ డెత్తుకొనిపోయెనట. అతఁడిప్పుడు నీస్నేహముఁగోరి వచ్చియున్నాఁడ' నెను. అప్పుడు సుగ్రీవుఁడు భయముడిగి రామునిఁజూచి "మహాత్మా! నేనొక వానరుఁడను. నీస్నేహముఁగోరి నేను రావలసియుండఁగా, నీవు నాయొద్దకే తెంచుట నాభాగ్యవిశేషమే. ఇదిగో నాచేయి చాఁచితిని. నీవు దానినిగ్రహించి శాశ్వతమగుస్నేహము పాటింపు' మనినంత రాముఁడు సుగ్రీవుని బిగియఁ గౌఁగిలించెను. హనుమంతుఁ డింతలో నగ్నిఁ బుట్టింప రామసుగ్రీవు లగ్నికిఁ బ్రదక్షిణము సేసిరి. సుగ్రీవుఁడు రామునిఁజూచి "రామచంద్రా!

ఈక్షణమునుండి నీక్షేమమే నాక్షేమము. నీ దుఃఖమే నా దుః ఖము.. నాయన్న నాభార్య నపహరించి నన్నుఁ దఱిమివేయ నేను దీనుఁడనై నిన్నాశ్రయించుచున్నాను. నన్నుఁ గాపాడు భారము నీదనియెంచుము. నీసాయమున నేను నా భార్యను రాజ్యమును బొందవలె' ననిన రాముఁడు నవ్వుచు "భయపడ కుము. నేను వాలిని వధించెదను" అని చెప్పెను. ఆ సమయ మున నట సీతకు వామనేత్ర మదరెను. రావణునకును వాలికి వలెనే యెడమకన్నదరినది. ఇందువలన సీతకు మేలగుననియు రావణునకు వాలికిఁ గీడుకలుగుననియు సూచింపఁబడినది.

12. వాలివధ

సుగ్రీవుఁడు మహాతేజోవంతుఁడగు రాముని సఖ్యము కుదిరినందున నుప్పొంగుచు "రామా! నీవును లక్ష్మణుఁడును లేనిసమయముచూచి దురాత్ముఁడగు రావణుఁడు సీత నెత్తుకొని పోవుచుండఁగా నేమో "రామా! రామా! లక్ష్మణా! యని కేకలు వేయుచు నొక స్త్రీ తనచీరకొంగుచించి కొన్నియాభరణములమూటఁగట్టి యీపర్వతశిఖరముననుండిన మాముందఱఁ బడవైచెను. నేనామూటను పదిలపఱచియున్నాను" అనినంత రాముఁడు 'సుగ్రీవా! ఆలస్యమేల? మూటను దెమ్మ'నెను. సుగ్రీవుఁడొకగుహనుండి మూటను దెచ్చి రామునిముందటఁ బెట్టెను. రాముఁ డందలి యాభరణములఁ జూచి కన్నీరుగార్చుచు వానిని రొమ్మునఁ జేర్చి చింతించి లక్ష్మణునిఁ జూచి 'తమ్ముఁడా! ఇవి నీవదినవేమో చెప్పు'మనఁగా లక్ష్మణుఁడు 'అన్నా! నాకామె భుజకీర్తులుగాని కుండలములుగాని తెలియవు. నిత్యమామె పాదపద్మములకు నమస్కరించుటచే నామె యందెలు మాత్రము తెలియు' ననుచు వానినెత్తియిచ్చెను. ఉత్తమపురుషునిలక్షణమట్టిదికదా! రాముఁడాయాభరణములను సీతవిగా నిశ్చయించి మిగుల దుఃఖింప సుగ్రీవుఁడు "రామచంద్రా! శోకముడుగుము. కాలము బలీయము. ఎట్టివానినైన కలంచివేయును. స్నేహభావమున నామాట విని ధైర్యము వహింపుము. శోకము కార్యహానిఁ గలిగించును. జరుగవలసిన కార్యమును గూర్చి యాలోచింపుము. రావణుఁడు సీత నెచ్చట దాచియుంచినను వానిఁజంపి సీతను నీసన్నిధానము చేర్తును. సందియము వలదు. నేను వానరుఁడను. అయినను భార్యావియో

గమునుగూర్చి యెక్కువ దుఃఖింపను. నీవు సకలశాస్త్ర కోవిదుఁడవు. సత్పురుషులతో మెలఁగి పెద్దలచే సుశిక్షితుఁడవు. ధైర్యవంతుఁడు ధననాశనమువలనను బంధుమిత్రాదుల వియోగమువలనను ప్రాణాపాయమువలనను గంది కుందక సాధక బాధకముల విమర్శించి కార్యము సాధించును. రామచంద్రా! నీయందలి ప్రేమాతిశయముచే నిట్లనుచున్నానుగాని నీకు బోధించునంతటివాఁడనుగాను. క్షమింపు"మని వేఁడ రాముఁడు "సుగ్రీవా! నీ సౌజన్యము నే నెఱుఁగుదును. స్నేహమనిన ధనధాన్యాదులందును సుఖదుఃఖములందును సమత్వముభావించి యొకరివి మఱియొకరివిగ నెన్నుటయే. నీప్రేమ సాటిలేనిది. నీయోర్పు నాకుత్సాహము గలిగించినది. వాలిని తప్పక చంపెదను. నామాట నమ్ముము. సత్యముమీఁదనే శపథముచేయుచున్నాను. నీ యోగక్షేమము నాది" యనెను. అంత సుగ్రీవుఁడును దక్షిణ వానరులును సుగ్రీవుని కార్యము సఫలమైనట్లె సంతోషించిరి.

వాలితో వైరకారణము.

సుగ్రీవుఁడు రామునిఁజూచి 'అనఘా! నీతోడి సఖ్యము నాకు సర్వశ్రేయము. మిత్రులు వెండి, బంగారు, వస్త్రములు, నగలు మొదలగువానిని యివినీవి యవినావియనియనరు. అన్నిఁటిని సమముగ ననుభవింతురు. నాకు వాలితో వైరమేల కలిగెనో వివరించెదను.

మున్ను మా తండ్రి గతించినందున వాలి కిష్కింధారాజ్యమునకు రాజయ్యెను. నేనతనికణఁగి సేవచేయుచుంటిని.

ఇట్లుండ వాలికిని మాయావియను రాక్షసునకును స్త్రీవిషయ
మై వైరమేర్పడినది. మాయావి యొకనాఁ డర్ధరాత్రమునవచ్చి
బిగ్గఱగ నఱచుచు వాలిని యుద్ధమునకుఁ బిలిచెను. నిద్రించు
చుండినవాలి మేమెల్లఱ మెంత వారించినను వినక వానిఁ దఱు
ముచుఁ బోయెను. నేను నతనిని వెంబడించితిని. మాయావి
యొక బిలముఁజొచ్చెను. వాలియు నా బిలము ప్రవేశించుచు
నన్నచ్చటఁ గావలియుండుమ నట్లాజ్ఞాపించెను. ఇట్లొక సంవత్స
రము గడచినది. ఒకనాఁడొక పెద్దశబ్దముతో నెత్తురు ప్రవ
హించెను. వాలియే మరణించెనని తలఁచి నే నా బిలము
నొక పెనుబండతో మూసివైచి పురముసేరితిని. మంత్రులు
మున్నగువారు రాజులేనిరాజ్యము క్షీణించునని నన్ను రాజుగఁ
జేసిరి. నేను క్రమముగఁ బాలించుచుంటిని.

అంత నొకనాఁడు వాలి యాబిలద్వారపుఱాతి నవలఁ
ద్రోసి రోషముతోవచ్చి నన్నుదూషించి జనులతో నామోస
పుబుద్ధి నెఱిగించి నేనెన్నివిధముల నతని పాదములంటి క్షమింప
వేఁడినను నాభ్రాతృద్రోహమును వెల్లడిచేసి నాభార్య నపహ
రించి నన్ను రాజ్యమునుండి వెడలఁగొట్టెను. నే ననేక స్థల
ములుచూచి తుదకు వాలిరాఁగూడని ఋశ్యమూకపర్వతము
సేరితిని. నా యీ నలువురుమంత్రులు నా కనేకవిధముల సా
యము చేయుచు నన్నుఁగాపాడుచున్నారు. వారివలన నే నింత
మట్టునకు జీవింపగలిగియున్నాను. నిన్నుఁజూచి వాలిపంపఁగా
నన్ను హింసింప వచ్చియుందువని భయపడి నిజము నెఱుఁగ
హనుమంతునిఁబంపితిని. రామచంద్రా! నీవే నాపాలిఁటిదేవుఁ
డవు. నన్ను రక్షించుభారము నీయందేయున్నది ” యనెను.

అందులకు రాముఁడు "సుగ్రీవా! నీభార్య నపహరించిన మహా పాపిని తప్పక వధించెదను. దుఃఖసముద్రమునుండి నిన్నుదప్పించెద" ననెను. సుగ్రీవుఁ డా మాటలకు సంతసించి రామునిఁ బొగడెను.

వాలి దుందుభుల యుద్ధము.

సుగ్రీవుఁడు వాలియొక్క పరాక్రమమును బూర్తిగ రామున కెఱిఁగింపఁదలంచి "రాఘవా! వాలి వేకువలకడలేచి నాలుగు సముద్రములలో ననుష్ఠానములుచేసి వచ్చును. దుందుభియను మహాబలుఁడగు రాక్షసుఁడు వరబలగర్వమున సముద్రుని యుద్ధమునకుఁ బిలువ నతఁడు హిమవంతునియొద్దకుఁ బొమ్మని చెప్ప మహిషరూపముఁదాల్చిన రక్కసుఁడు హిమాలయమునకుఁ బోయి యుద్ధమునకుఁబిలువ నా పర్వత రాజు నీకుందగినవాఁడు మహావీరుఁడగు వాలియే, నీవతనితో యుద్ధముచేసి కీర్తిగడించుమని చెప్పెను. అంత నా రాక్షసుఁడు కిష్కింధలో దూరి పెనుబొబ్బలిడి యార్భాటముసేయ వాలి తొలుత సామవచనములాడి పొమ్మనెను. దుందుభి రోషమతిశయింప 'వానరా! స్త్రీలముందట ముచ్చటలాడుటఁ దగదు. రమ్ము నాతోయుద్ధముసేయుము. నీవు కాముకుఁడవు గనుక నుదయమువఱకు గడువిచ్చెదను. భోగమనుభవింపుము నీకు బదులు రాజొకని నియమించి బంధుమిత్రులసెలవుపొంది యమ పురంబునకుంబోవ సిద్ధముగ రమ్ము. మద్యముద్రావియున్న వానిని యేమఱుపాటుననున్న వానిని నిరాయుధుఁడగువానిని వధింపరాదని తెలియును. కనుక నీకు గడువిచ్చితి" ననెను.

అంత వాలి కుపితుఁడై శత్రుజయమునిచ్చు కాంచనమాలను ధరించి పర్వతాకారుఁడగు మహిషరూపముననున్న దుందుభి కొమ్ములుపట్టి గిరగిరఁద్రిప్పి నేలఁబడవైచెను. వాఁడును గినుకరోషముతో వాలిని నొప్పించెను. ఇరువురకు ఘోరయుద్ధము జరిగెను. తుదకు వాలి వానినెత్తి నేలమీఁదఁబడఁగొట్టి చంపి యాకళేబరమును విసరివేయ నది దూరమునఁబడెను. ఆరక్తము మతంగముని యాశ్రమమునఁబడెను. అప్పుడా ఋషి యలిగి దివ్యదృష్టిచే వాలి దోషియని యెఱిఁగి "వాలికి సంబంధించిన వానరుఁడెవ్వఁడు నా యాశ్రమమున నుండరాదు, అట్లుండినవాఁడు పర్వతమై వేలకొలఁది యేండ్లుండవలె" నని శపించెను. అందలి వానరులందఱు కిష్కింధ సేరఁగా వాలి కారణ మెఱిఁగి మతంగమునికి మ్రొక్కి శాపవిముక్తి కోరెనుగాని ముని ప్రసన్నుఁడుకాలేదు. అందువలన నతనిశత్రువగు నే నిచ్చట వసించుచున్నాను. ఆ దుందుభికాయ మిప్పుడెండి శల్యమమాత్రమున్నది. రామచంద్రా! ఇదిగో యేడు సాలవృక్షములవరుస, వాలి యొకదానిమూలముగ నేయుబాణ మింకొకదానికిఁ దగులును. అట్టివాలి నెట్లుజయింతు" వనెను.

అంత లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవునిజూచి "ఏపనిచేసిన రాముఁడు వాలినిజయించునను నమ్మిక నీకుఁ గలుగు" ననిన సుగ్రీవుఁడు "లక్ష్మణా! రాముఁ డీ సాలవృక్షములలో నొక్కదానిని బాణముతోఁ జీల్చి దుందుభికాయము నొంటికాలితో నిన్నూఱు విండ్లపట్లదూరమునకుఁ బోనిచ్చిన నాకు నమ్మికకలుగు"ననెను. లక్ష్మణుఁ డీసంగతి రామునకెఱిఁగించెను. అంత రామచంద్రుఁడా దుందుభికాయమును బదియామడలదూరమునకుఁ గాలి

బొటనవ్రేలితో విసరికొట్టెను. ఒక్క బాణముతో సప్తసాలముల భేదించెను. సుగ్రీవుఁడప్పుడు రామునకు సాష్టాంగప్రణామ మాచరించెను. మఱలఁ జేమోడ్చి "రాఘవా! నాకుఁ బరమ శత్రువగు వాలిని వెంటనే వధింపవలె"నని కోరఁగా రామచంద్రుఁడు "సుగ్రీవా! నీవు ముందుగఁ గిష్కింధకుఁబోయి వాలిని యుద్ధమునకు బిలువుము. ఇంతలో మేమువచ్చెద"మని చెప్పిపంపెను.

సుగ్రీవుఁ డుత్సాహముతోఁ గిష్కింధఁబ్రవేశించి వాలిని యుద్ధమునకురమ్మని గంభీరముగ నఱచెను. వాలి యాశబ్దము విని కోపముతోవచ్చి సుగ్రీవు నెదుర్కొనెను. వా రిరువురకు పెద్దయుద్ధముజరుగుచుండ రామలక్ష్మణులు వృక్షములచాటుగ నుండి చూచుచుండిరి. వాలిసుగ్రీవు లన్నివిధముల నొక్క రూపుగలిగియుండినందున రామచంద్రునకు వాలియెవరు సుగ్రీవుఁ డెవరని సందేహము దోఁచెను. తొందరపడి బాణము వేసిన నది సుగ్రీవునకే తగిలినఁ బ్రమాదమగునని తలఁచి యూరకుండెను. వాలి రోషావేశముతో సుగ్రీవునిఁగొట్టి తఱుముచుండ నతఁడు మతంగాశ్రమము సొచ్చినందున వాలి మఱలి పోయెను. రాముఁడు సుగ్రీవునిచూచి "మిత్రమా! వాలికిని నీకును భేద మెంతమాత్రము దెలియనందున బాణము వేయనైతిని. కోపింపకుము. ఈ యరణ్యమున నీవే మాకు దిక్కు. నిన్నుఁజంపుకొనిన మేమేమిచేయఁగలము. ఈ పర్యాయము నీవేదేని గుర్తుతోఁబొమ్ము. ఒకేబాణమున వాలిని వధించెదను. సందేహింపకు"మనెను. లక్ష్మణుఁడు తోడనే గజపుష్పమను తీగను సుగ్రీవునకొక హారమువలె వేసెను.

అంతట రామలక్ష్మణులును సుగ్రీవాది వానరులును రమ్యములగు వనవృక్షములను బద్మాకరములను జూచుచు కిష్కింధాపురము జేరిరి. రామలక్ష్మణులు వనవృక్షముల చాటున ధనుర్బాణములం దాల్చియుండిరి. హనుమదాదులును మఱుగుస్థలమున నుండిరి. సుగ్రీవుఁడు నూతనోత్సాహముతో మేఘగర్జనమువంటిశబ్దముతో సింహనాదముచేసి వాలిని యుద్ధమునకురమ్మని పిలిచెను. మహావీరుఁడగువాలి యాశబ్దము విని సహింపఁజాలక యుద్ధమున కుద్యుక్తుఁడగుటంజూచి తార “నాథా! ఇంతకుముందే కొట్టువడి పాఱిపోయినసుగ్రీవుఁ డింతలో యుద్ధమునకై వచ్చుటలో రహస్యమున్నది. అంగదుఁ డరణ్యమున సంచరించుచు రామలక్ష్మణులను మహాపరాక్రమశాలురను జూచెనఁట. వారు సహాయముచేయఁగా సుగ్రీవుఁడు యుద్ధమునకు వచ్చినాఁడు. రాముఁడు విరాధాది రాక్షసులను వధించినవాఁడు. అతని జయించువా రెవరునులేరు. అతఁడు దీనులకు రక్షకుఁడు. ఆపదలోనివారిని తప్పక కాపాడును. అతఁడు సకలశాస్త్రములు దెలిసినవాఁడు. ధర్మము ననుష్ఠించువాఁడు. సుగ్రీవుని యువరాజుగాఁ జేసి ధనకనకాదులనిచ్చి యాతనియెడ వైరమువిడిచి స్నేహముఁ బాటించిన నీకు క్షేమము గలుగును. రామునితో యుద్ధము నీకుఁదగదు. ఇదివఱకెన్నఁడు నిట్టిమాటలాడినదానఁగాను. నేఁడు నామాటలువినుట యుక్తమని భర్తకనేకవిధములుగ యుద్ధము మానుకొమ్మని హితోక్తులాడెను.

వాలి తారనుజూచి “ప్రాణప్రియా! నీవు మధురముగ మాటలాడుదానవు. నాకెన్నఁ డప్రీతికలిగింపవు. నేఁడేమో

భయపడియున్నావు. రాముఁడు ధర్మపరుఁడు. నాకతనితో వైరమేమియు లేదు. అతనితో నాకు యుద్ధము సంభవింపదు. కండకావరమెక్కిన సుగ్రీవుని యోడించివచ్చెదను. నాకును వానిం జంప నిష్టము లేదు. కాని వాని తిరస్కారము సహింపఁ జాలను. వాని నోడించి వచ్చెదను. నీవు నీ చెలులతో నుండుము. నాకు జయముగలుగఁగోరుము" అనఁ దార మనసునఁ జింతించుచు భర్తకు శుభముగలుగవలెనని కోరుచుండెను.

వాలి యఱచుచు సుగ్రీవునిమీఁద కుఱికి ముష్టిఘాతములతోను నఖదంష్ట్రములతోను సుగ్రీవుని నొప్పించెను. వాఁడును సాలవృక్షము నెత్తి వాలిని నొప్పించెను. ఘోరయుద్ధము జరుగుచుండ సుగ్రీవుని బలము తగ్గుచుండుటం జూచిన రామచంద్రుఁడు తీక్ష్ణమగు బాణమును బ్రయోగింప నది వాలి యురమునఁ గ్రుచ్చుకొనినంత వాఁడు నేలఁబడెను. కాంచనమాల ధరించియుండినందున వాలి మరణింపలేదు.

వాలి రాముని నిందించుట.

ఇంతలో రామలక్ష్మణులు, హనుమదాదులు వాలిపడియుండు స్థలమునకు వచ్చిరి. వాలి రామునిఁజూచి "రామా! తారమాటలువినక యుద్ధమునకు వచ్చితిని. నీవు క్షత్రియుఁడవు. రాజవు. ధర్మమనుష్ఠింపఁదగినవాఁడవు. లోకము నిన్ను ధర్మస్వభావుఁడని యెంచియున్నది. నీవు నిజముగ నట్టివాఁడవుగాఁ దోఁచుటలేదు. నీకును నాకును సంబంధమేమి? నీవు మానవుఁడవు. నేను వానరుఁడను. నీకు నారాజ్యమక్కర లేదు. నామాంసము నీ కుపయోగపడదు. నాచర్మముగాని

గోమముగాని యెమ్ములుగాని నీకెంతమాత్ర ముపయోగమైనవి కావు. నీకు నేనట్టి యపకారము చేసి యెఱుఁగను. ధనకనక వస్తువాహనాదులలో నీకును నాకును వైరములేదు. నిన్ను నేనెఱుఁగను. నన్ను నీవెఱుంగవు. నీవు కేవలము కాముకుఁడవు. భార్యను బొందుటకై లేనిపోని యకృత్యములు సేయుచున్నావు. నాతో నొకమాట చెప్పియుండిన నా రావణుని సంహరించి సీతను నీసమక్షమునఁ జేర్చియుందునే. రామా! నా యెదుటనిలిచి యుద్ధము చేసితివా? ఇతరునితో యుద్ధము చేయు నన్ను వధించితివే. ఇట్టి యధర్మము చేసినందుల కేమి సమాధాన"మనుచు నోరెండిపోవుటచే నూరకుండెను.

రాముఁడు వాలికి సమాధానముచెప్పుట.

రామచంద్రుఁడు "వాలి! నీవు ధర్మము, అర్థము, కామము, మోక్షము అను పురుషార్థముల స్వరూపము నెఱుఁగక నన్ను నిందించుచున్నావు. ఈభూమియంతయు నిక్ష్వాకువంశ రాజుల పాలనములోనిది. ఇప్పుడు ధర్మస్వరూపుఁడగు భరతుఁడు పాలించుచున్నాఁడు. అతనియాజ్ఞఁబొంది మేమీప్రాంతమున వసించుచు దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణ చేయుచుందుము. కన్నతండ్రియు నన్నయు గురువును తండ్రితో సమానులు. అట్లే కుమారుఁడు తమ్ముఁడు శిష్యుడు మువ్వురును కొడుకులవంటి వారే. తమ్మునిభార్య నీకుఁ గోడలివంటిదే. అట్లుండ నీవు తమ్ముని వంచించి యతనిభార్య నపహరించుటకంటె నధర్మమేమిగలదు? ఇట్లు నీచే మోసముచేయఁబడి రాజ్యభ్రష్టుఁడై దీనుఁడై యున్న నీతమ్ముఁడు సుగ్రీవుఁ డగ్నిసాక్షికముగ నాతో

స్నేహముచేసికొనినవాఁడు. నన్నాశ్రయించి నారక్షణము గోరి నందున నతనిక్షేమముఁగోరి యధర్మమార్గమునను సరించిననిన్ను వధింపవలసిన న్యాయము నాకున్నది. నాకు విరోధులైనను నన్నుశరణుఁజొచ్చినవారి విరోధులైనను నాచే వధింప నర్హులగుదురు. బలహీనులు బలవంతులసాయ మపేక్షించుట యుక్తమే. బలవంతులు బలహీనుల నొప్పించుట యధర్మమే. పాపముచేసినవాఁ డందులకుఁదగిన ప్రాయశ్చిత్తము లేక రాజదండనంబొందిన నతనిపాపముపోవుటయేగాక వాఁడు స్వర్గము చేరును. అధర్మముచేసినవానిని దండింపకున్నచో రాజే వాని పాపఫల మనుభవించవలెనని శాస్త్రము. మఱియు నొక కారణముగలదు. రాజులు వేటాడునపుడు మృగములను బక్షులను వలవేసియు బాణములతోఁగొట్టియుఁ జంపుట సహజమే. నీవు శాఖామృగమవే కావున నిన్ను చాటుననుండి గొట్టుట దోషముగాదు. కనుక ధర్మము నేయనుష్ఠించు నన్ను నీవిట్లు నిందింపఁదగవు" అనెను.

అప్పుడు వాలి చేమోడ్చి "పురుషోత్తమా! అజ్ఞానముచే నిన్ను దూషించితిని. నీ మాట సత్యమే. నేను సుగ్రీవుని పట్ల చేసిన యపరాధమును మన్నింపుము. నా పశ్చాత్తాపమే యందులకుఁదగిన ప్రాయశ్చిత్తము. నిన్ను దూషించినందులకు నన్నుక్షమించుము. నాప్రాణతుల్యుఁడగు నంగదుని నీస్నేహితుఁడగు సుగ్రీవునితో సమానముగ నెంచుము. ఇఁక వారిరువురి క్షేమము నీ యధీనము. తారను గౌరవించునట్లు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పుము. నన్ను నీవు క్షమించు"మని యూరకుండెను. రాముఁడు వాలినిఁజూచి "వాలీ! నీ పశ్చాత్తాపమువలనను

నా దండనవలనను నీ పాపములెల్లను నశించినవి. ఇంక నీ పుత్రుఁడంగదుని, సుగ్రీవుని యోగక్షేమముల నేను వహింతును. తారను గౌరవించుటయు సుగ్రీవుని ధర్మమగును. నీవు శోకవ్యామోహభయాదుల విడిచి శాంతింపు "మనియె.

తార విలపించుట.

వాలి హతుఁడయ్యెనను వార్త వినినంతనే యతని ధర్మపత్నియగు తార వాలిపడియున్న స్థలమునకు వచ్చి శోకసముద్రమున మునిఁగి యతని సమీపించి "నాథా! నేను యుద్ధము వలదని వారించితినే. నామాట వినకుంటివే. నన్నుజూడవా? నాతోఁబలుకవా? ఇదిగో నీ యనుంగుపుత్రుఁ డంగదుఁడు దుఃఖించుచున్నాఁడే. మా యిరువురను విడిచిపోవ నెట్లు మనసొప్పెను? నన్ను విడిచి యంగదునివదలి స్వర్గముననైన నీకెట్లు సుఖముగలుగును? కిష్కింధను వదలిపోయెదవా? నీ బంధుమిత్రులు నీ యెడబాటు సహింపలేక శోకించుచున్నారే. నీవు తమ్ముఁడగు సుగ్రీవుని భార్యనపహరించితివి. అతనిని పురము వెడలఁగొట్టితివి. ఆ పాపఫల మిప్పు డనుభవించితివి. నాకుఁ బుత్రునికంటె నీవే ప్రియుఁడవు. నిన్ను విడిచి నేనుండలేను. నీతోఁ బరలోకమునకు వత్తు"నని యతనిప్రక్కఁ బడియుండెను.

హనుమంతుఁడు తార నోదార్చుట.

అంత హనుమంతుఁడు "తారా! నీవు పండితురాలవు. నీకుఁ దెలియనివిషయములు లేవు. నీవు వీరపత్నివి. వీరస్వర్గము నొందిన నీ నాథునిగూర్చి యింతఁ జింతింపనగునా? లోక

మునఁబుట్టిన ప్రాణులెల్ల మరణింపక తప్పదు. మరణమనఁగా శరీరము నశించుటట. శరీరము నీటిబుగ్గవంటిది. ఉన్నట్లేయుండి రూపుమాసిపోవును. ఆత్మ నాశరహితము. అదినిత్యము. నీ నాథునియాత్మ రామునికృపచేఁ బరమాత్మనుజేరినది. అంచు లకై నీవు వగవఁబనిలేదు. ఇఁక జరుగవలసినదేమని యోచింపుము. పసివాఁడైన యంగదునకు ధైర్యముసెప్పి యోదార్చి పితృకైంకర్యముసేయింపుము" అనెను. అంత తార "కపితిలకా! నీమాట నేనెట్లు పాటింతును? తండ్రికివెనుకఁ బినతండ్రియగు సుగ్రీవుఁడే సకలభారము లందుకొనవలెను. నన్నును నా పుత్రుని పోషించుభార మతనిదే"యనెను.

చచ్చినట్లే స్మరణలేకుండిన వాలి తెలివివచ్చినందునఁ గన్నులు తెఱచిచూచి "సుగ్రీవా! నాతప్పును గమనింపకుము. నీ కిష్కింధను పాలింపుము. అంగదుని నీకుమారుఁడనియే భావింపుము. వాఁడు పరాక్రమశాలి. బుద్ధిమంతుఁడు. సుషేణుని కూఁతురగు తార రాగలయాపదలకుందగిన యాలోచన చెప్పునట్టిది. దానిమాటను జవదాటకుము. నీకు క్షేమము గలుగును. నా కాంచనమాలను గైకొనుము. నాకుఁ బ్రాణము పోయినవెంటనె దానికాంతి క్షీణించును" అనెను.

వాలి యంగదునిఁజూచి "నాయనా! నా వెనుక నీ పినతండ్రియే నీతండ్రియని భావింపుము. అతనిమాట నెన్నఁడు మీరకుము" అనెను. ఇంతలో సుగ్రీవుఁడు వాలిమెడలోని కాంచనమాలను దీసివేసెను. వాలి మరణించెను. కిష్కింధ పాడుపడినట్లుండెను. తార భర్తృవియోగము తాళలేక

"నాథా! అపజయమెఱుఁగని నీకు యుద్ధభూమిలో మరణము గలుగునని యెన్నఁడు నూహింపనైతిని. ఆహా! రామచంద్రుని బాణమొక్కఁటే నిన్ను గూలనేసెనే!" యనెను.

ఇంతలో సుగ్రీవుఁడు తారాంగదుల దుఃఖమునుచూచి రామునిసమీపించి "ఇనకులతిలకా! బుద్ధిహీనుఁడనై సోదరుని జంపుకొంటిని. తార, అంగదుఁడు, కిష్కింధాపుర పౌరులు వాలిమరణముచే దుఃఖసాగరమున మునిఁగిరి. వారిఁక బ్రతుకుటయు సందియమేయగును. వారిని నా బంధుమిత్రాదులను బోఁగొట్టుకొని నేనుపొందఁబోవు సుఖము నా కెంతమాత్రము వలదు. ఇందఱి శోకముతోఁ బొందవలసిన రాజ్యము నేనెంత మాత్రము నొల్లను. నా కనుజ్ఞయిమ్ము, నేను నగ్నిప్రవేశము చేసెదను" అనెను. తార భర్తశవము నాలింగనముసేసికొని రోదనము సేయుచుండ రామచంద్రుఁ డచ్చటికి వచ్చినంతనే తార కోపముతో నాతని దూషింపనెంచెను గాని రాముని చూచినంతనే శాంతించి "రామా! నీవుసాటిలేనివాఁడవు. నిన్నెవ్వ రెదుర్కొనలేరు. నీవు జితేంద్రియుఁడవు. ధర్మమునే యాచరింతువు. దుష్టసంహారముకొఱకే నీవీరీతి మానవుఁడవై యవతరించితివి. నీవు చక్కఁగఁబూచిన పువ్వులను బక్వముగ నుండు ఫలములను జూచునపుడెల్ల సీతనుదలంచుచు నేడ్చెదవే. నానాథుఁడట్లే నన్నుగూర్చితపింపఁడా? నేను వాలియొక్క యర్ధాంగిని. నన్నుజంపిననే నీవు వాలిని పూర్తిగ వధించినట్లు. నన్ను నీబాణముతో వధించి స్వర్గమున నా భర్తతోఁ గలిసి యుండునట్లనుగ్రహింపుము" అనెను. రాముఁడామాటలువిని "వీరపత్నీ! నీవు మహావీరుఁడగు వాలిభార్యయయ్యు నిట్టి విప

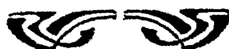
రీతబుద్ధిగలిగియుండుటఁ దగదు. బ్రహ్మదేవునియాజ్ఞ నతిక్ర మింప నెవ్వరికిని సాధ్యముకాదు. ముల్లోకములు సృష్టించిన యాతనివిధి తప్పరానిది. దానిననుసరించి వాలిమృతుఁడయ్యె. అందువలన నీవును మరణించుట యుక్తముగాదు." అని హితము బలికెను.

రాముఁడు తారాంగద సుగ్రీవుల నోదార్చుట.

రాముఁడు తారాంగద సుగ్రీవులఁజూచి "ఎంతకాలము దుఃఖించినను మరణించినవారు రారు. లోకమున కీశ్వరుఁడే కర్త. అతని సంకల్పమాత్రమున సకలము సృష్టియగును. సర్వ రక్షకుఁడతఁడే. జీవుఁడు పరతంత్రుఁడు. ఈశ్వరునియాజ్ఞ ననుసరించువాఁడు. సర్వశక్తుఁడీశ్వరుఁడు. అతఁడు సకలప్రాణు లకును బూర్వజన్మకర్మముల ననుసరించి ఫలము నొసఁగును. పరమాత్ముని కార్యములు దురూహ్యములు. ఒక్కత్రుటిలో నేమిజరుగునో చెప్ప నసాధ్యము. ఈశ్వరాజ్ఞ ననుసరించి వాలి నాచే హతుఁడయ్యె. ఇఁక నతనికిఁ జేయవలసిన సంస్కారములు గావింపు"డనియె. లక్ష్మణుని ప్రేరేపణచే సుగ్రీవుఁడు తారాం గదులఁగూడి వాలి కగ్నిసంస్కారాదులు గావించెను.

తరువాత హనుమంతుఁడు వినయముతో " రాఘవా! సుగ్రీవుని కిష్కింధకు రాజుగా నభిషేకింపు" మని యడుగ ధర్మముదప్పని రామచంద్రుఁడు 'మారుతీ! నేను తండ్రి యా జ్ఞానుసారము పురప్రవేశముచేయరా' దని చెప్పి సుగ్రీవునితో 'నీ విఁకఁ బురమునకుఁ బోయి నీ బంధుమిత్రాదులఁగూడి పట్టాభిషేకము చేసికొమ్ము. అంగదుని యౌవరాజ్యమునం

నభిషేకింపుము. ఇప్పుడు వర్షాకాలము. కార్తికమాసమున సీతాన్వేషణాది కార్యములు సేయవచ్చునని యనుజ్ఞ యిచ్చి పంపెను. కిష్కింధలోని వానరులెల్ల రానందముతో సుగ్రీవ పట్టాభిషేకముసేసిరి. తారయు నంగదుని యువరాజుగఁ జేసి నందులకు సంతోషించి సుగ్రీవునిఁగూడి సుఖముగ నుండెను. సుగ్రీవుఁడు దన భార్యయగు రుమనుబొంది సకల భోగంబులనుభవించుచుండె.

13. సీతాన్వేషణము

సుగ్రీవున కభిషేకమైనవెంటనే రామలక్ష్మణులు ప్రస్ర వణపర్వతమున నొక విశాలమైన గుహాలో వసించుచుండిరి. రాముఁడు పర్వతమున నుండు రకరకముల ఱాళ్ళను, మద్ది, ఱేల, సంపెఁగ, మామిడి, ప్రబ్బలి, చీఁకటి, పొగడ, పనస మొద లగు నానావిధ వృక్షములను, సెలయేళ్ళను, పలురంగులపక్షు లను, హంసలు, నీటికోళ్ళు, బాతులు మున్నగు జలపక్షులను తామర, కలువపూలతో నిండిన సరస్సులనుజూచి సంతోషిం చుచు లక్ష్మణునితో ముచ్చటించుచుండెను. ఒకొ్కకప్పుడు లక్ష్మణునిఁ జూచి " ఇట్టి ఋతువున సుగ్రీవుఁడు మఱలఁ దన భార్యనుబొంది రాజ్యము స్వీకరించి యానందించుచున్నాఁడు. నేనిట్లు సీతనువిడిచి దిక్కుతోఁచక మిక్కిలి కుందుచున్నాను. వర్షాకాలము గడచినది. శరత్కాలము వచ్చినది. ఆకసము నిర్మలముగ నున్నది. ఇది సీతను వెదక నారంభింపఁదగిన కాల ము. సుగ్రీవుఁడు నన్నాదరణసేయుచున్నాఁడు. తనకార్యము సఫలమైనందున భోగము లనుభవించుచు నన్నుమఱచెనేమో" యనిన లక్ష్మణుఁడు ' అన్నా! సుగ్రీవుఁడు నిన్నసడ్డచేయఁడు. తప్పక నీకార్యము నిర్వర్తించు ' ననెను.

ఇంతలో హనుమంతుఁడు మిక్కిలి బుద్ధిమంతుడగుటచే కామాతురుఁడై కర్తవ్యముమఱచిన సుగ్రీవుని మెల్లగ సమీా పించిప్రసన్నునిఁజేసికొని "రాజా! నీయాపదనుబోఁగొట్టి నిన్ని రాజ్యము నకంటకముగఁబాలించునట్లును నీధర్మపత్నిని మఱి లఁ బొందునట్లును గావించిన రామచంద్రునికార్యము నిర్వర్తిం చుట ధర్మము. రామునిపరాక్రమము నీకుఁదెలియనిదికాదు.

అతఁడలిగిన మనకుఁ జేటువాటిల్లును. హెచ్చరికతోఁ బనులు గావించుట శ్రేయ" మనెను. అంత సుగ్రీవుఁడు హనుమంతుని తో "వీరా! నా యాజ్ఞగ నింకఁ బదునైదుదినములలో సకల వానర ఋషభ సైన్యములును నా సమక్షమునకు రాకున్న మరణదండన విధింపఁబడునని యంగద జాంబవంతుల కెఱిఁగించి యితర సేనాపతులకాజ్ఞఁబంపుము ' అని చెప్పి యంతఃపురము సేరె.

రాముఁడు లక్ష్మణునిఁ బంపుట.

సుగ్రీవుఁడు తనయొద్దకు రానందున రాముఁడలిగి 'లక్ష్మణా! ఇంతకాల మెట్లో సీతనువిడిచియుంటిని. ఇఁక నా ప్రాణప్రియనుబొందుట కుపాయము వెదకుసమయమువచ్చినది. తామసింప వీలులేదు. " రాముఁడు దేశాంతరమువచ్చినవాఁడు. దిక్కులేక నన్నాశ్రయించియున్నాఁడు. నాసహాయము లేకున్న నేమిసేయగలఁడని సుగ్రీవుఁడు తలంచినట్లున్నది. వాలినిజంపిన బాణమున్నది. ఆమార్గమింకను నాశమొందలేదు అనిచెప్పుము పొమ్ము" అనెను.

అన్నయొక్క దుఃఖాతిశయమును సీతావిరహవేదనను సుగ్రీవుని కృతఘ్నతను జూచి లక్ష్మణుఁడు ధనుర్బాణతూణీరముల ధరించి కోపముతోఁ గిష్కింధలోఁ బ్రవేశింపఁగనే వానరులెల్లరు భయపడిరి. లక్ష్మణుఁ డంగదునిచూచి "నాయనా! రామునితమ్ముఁడు లక్ష్మణుఁడువచ్చియున్నాఁడని సుగ్రీవునితోఁజెప్పు " మనెను. అంగదుఁడు సుగ్రీవునకును తల్లికిని

మునకును నమస్కరించి లక్ష్మణుని యాగమనవార్తఁ దెలియఁ జేసెను. సుగ్రీవుఁడు మధుపానముచే మత్తుగలిగి ప్రజ్ఞ లేకుండ పరుండియుండెను. అంతఁ దార భూషణముల గల్లుగల్లుమను శబ్దముతో మెల్లగనడచుచు వచ్చి "లక్ష్మణా! తపోధనులగు ఋషులును కామమోహితులగుట సహజమైయుండ వానర పిరునిమాట చెప్ప నేల? అట్లున్నను సుగ్రీవుఁడు లక్షలకొలఁది వానరులను రప్పించియున్నవాఁడు. శాంతింపుము, మన్నింపుము, లోనికి రమ్మని నంత లక్ష్మణుఁ డంతఃపుర స్త్రీలమధ్య రుమతో శయ్యపై గూర్చుండియుండిన సుగ్రీవునిఁ జూచెను. సూర్యునివంటి తేజస్సుగల రామానుజుని జూచినంతనే సుగ్రీవుఁడు రుమ మొదలగు స్త్రీలమధ్య చేమోడ్చి లక్ష్మణుని ముందట నిలుచుండెను. అంత లక్ష్మణుఁడు "ఉపకారికి ప్రత్యుపకారము చేయు రాజు కీర్తి పొందును. నమ్మినమిత్రునకుఁ బ్రత్యుపకారము చేయని రాజు గొప్ప పాపియగును. ఒక గుఱ్ఱమునకై బొంకినవాఁడు నూఱుగుఱ్ఱములనుజంపినపాప మనుభవించును. ఒకయావునుగూర్చి యసత్యమాడిన వందగోవులను వధించిన పాపము గలుగును. ఒకపురుషునివిషయమై బొంకిన నాత్మహత్యచేసినపాప మనుభవించును. ఒకనిచే నొకపని చేయించుకొని ప్రత్యుపకారము గోరినను చేయనివాఁ డధమాధముఁడు. మున్ను స్వాయంభువమనువు 'బ్రహ్మహత్యచేసినవానికి, సురాపానముచేసినవానికి, స్వర్ణము నపహరించినవానికి, గురుపత్నియెడ నీతిఁదప్పినడుచుకొన్నవానికిని ప్రాయశ్చిత్తమున్నదిగాని చేసెననని చెప్పి తప్పిపోయిన కృతఘ్నున కెట్టిమార్గము లేదని చెప్పెను. మాయన్నవంటి లోకోత్తరపురుషుని గుణగణముల

నెంచక గ్రామ్యసుఖములలో మునిఁగి మైమఱచియున్న నిన్ను కృతఘ్నుఁడని వేఱుగఁ జెప్పనేల' యనెను.

తార లక్ష్మణునిఁజూచి "రామానుజా! సుగ్రీవుఁడు మాటతప్పఁడు. తప్పక సీతను వెదకి తెచ్చియిచ్చును. విశ్వామిత్రునివంటి ఋషిపుంగవుఁడే కామమోహితుఁడై వేలకొలఁది యేండ్లు చేసిన తపముయొక్క ఫలమును బోఁగొట్టుకొనెను గదా. చపలుఁడగు వానరుని విషయమున కామమోహితుఁడగుట గొప్పయధర్మమని కోపించరాదు. రామునివిషయమై ప్రయత్నము చేసియేయున్నాఁడు. శాంతించి జరుగవలసినకార్యము నాలోచింపు' మనెను. ఇంతలో సుగ్రీవుఁడు "లక్ష్మణా! నాయపరాధము క్షమింపుము. మీయన్నయొక్క పరాక్రమ ఫలితమగు నీ రాజ్యసుఖమును కామోపభోగములను గొంచెము మితిమీఱి యనుభవించి యాలస్యము జేసినందులకు నన్ను క్షమింపు" మనెను. లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవునిమాటలకు సంతోషించి "మిత్రమా! నీవువచ్చి సీతావియోగదుఃఖములోనున్న మాయన్ననోదార్పుము" అనెను. వెంటనే సుగ్రీవుఁడు ప్రక్కనున్న హనుమంతునితో "సకల వానరసైన్యముల పదిదినములలో నిచ్చటికివచ్చున ట్లేర్పాటుచేయు" మనిచెప్పి లక్ష్మణుని వెంట రాముని సందర్శింప బంగారుపల్లకి నెక్కిపోయెను. వానరు లనేకులు వెంటఁబోయిరి. సుగ్రీవుఁడు పల్లకి దిగి రాముని సమీపించి సాష్టాంగముగ మ్రొక్కెను. అంత రాముఁడు ప్రసన్నుఁడై సుగ్రీవునికౌఁగిలించి సుగ్రీవా! ధర్మార్థకామములకుఁ దగిన కాలదేశవర్తమానముల ననుసరించు రాజే యుత్తముఁ డని చెప్పఁగా సుగ్రీవుఁడు "రామచంద్రా! క్షమింపుము. లెక్క

లేనివానరవీరు లిప్పుడే వచ్చి సీత నెట్లయినను నీకు లభింపఁజేతు" రనెను. అంత రాముఁడు సంతోషించెను.

సుగ్రీవుఁడు వానరవీరులను నలుదిక్కులకుఁబంపుట.

ఇట్లుండ నాకాశమువఱకు ధూళిరేఁగెను. తార తండ్రియగు సుషేణుఁడు, రుమయొక్క తండ్రియగు తారుడు, పరాక్రమశాలియగు శతవలి, హనుమంతుని తండ్రియగు కేసరి, భీమబలుఁడగు గవాక్షుఁడు, పగవారి నడంచునట్టి ధూమ్రుఁడు పనసుఁడు, నీలుఁడు, దరీముఖుఁడు, అశ్వినీదేవతలకుమారులగు మైంద ద్వివిదులు, గజుఁడు, గంధమాదనుఁడు, తండ్రివంటి పరాక్రమవంతుఁడైన యంగదుఁడు, నలుఁడు, దధిముఖుఁడు, శరభుఁడు, కుముదుఁడు మున్నగు మహాబలవంతులగు వానర వీరులు కోట్లకొలఁది భయంకరాకారులును, కామరూపులును, గొప్పకీర్తిగడించినవారునగు గోలాంగూలసైన్యములతో వచ్చిరి. జాంబవంతుఁడు లెక్కలేని యెలుఁగుబంట్ల సైన్యముతో వచ్చి సుగ్రీవునిముందఱ నిలిచెను.

సుగ్రీవుఁడు నేలయీనినచందంబునఁదోఁచు వానర సైన్యమును రామచంద్రునకుఁజూపి "రామా! వీరందఱు నీ యాజ్ఞ నిరీక్షించుచున్నారు. నీకార్యము నిర్వహింప సిద్ధముగ నున్నా"రనెను. అంత రాముఁడు సుగ్రీవుని కౌఁగిలించి 'నీవు లక్ష్మణునివలె నాకత్యంతాప్తుఁడవు, బుద్ధిమంతుఁడవు, సమయస్ఫూర్తిగలవాఁడవు. నామనసును నాకార్యమును జక్కగ నెఱింగినవాఁడవు. నీవే వారికి నియామకుఁడవు. ఈ కార్య

సాధనసామర్థ్యము నీయం దున్నదని యెఱుంగుదును. నీవే వారి వారికిఁదగిన యాజ్ఞలొసఁగు" మనెను.

వెంటనే సుగ్రీవుఁడు వినతునిఁజూచి "వీరాగ్రణీ! నీవు చంద్రసూర్యపుత్రులగు వానరులంగూడి పర్వతనదీవనప్రదేశముల సీతాదేవిని రావణుని వెదకుచుఁ దూర్పుదిక్కుఁగఁబొమ్ము. జంబూ ప్లక్ష శాల్మలి క్రౌంచ కుశద్వీపములలోను సంచరించి వెదకవలెను. ఉదయపర్వతప్రాంతములను వెదకిచూడవలెను. ఒకమాసకాలమునకు మఱలిరావలె" నని చెప్పెను.

సుగ్రీవుఁడు వానరవీరుల శక్తిసామర్థ్యములు చక్కఁగ నెఱిఁగియుండుటచే నగ్నిపుత్రుఁడగు నీలుని, యంజనాదేవి తనయుఁడగు నాంజనేయుని, బ్రహ్మపుత్రుఁడగు జాంబవంతుని వాలిసుతుఁడగు నంగదుని, నలుని, సుషేణుని, గజుని, గవాక్షుని, గవయుని, మైందద్వివిదులను, ఋషభుని యింక ననేక మహాబలపరాక్రమసంపన్నులగు వీరులను దక్షిణదిక్కునకుఁ బొండనుచు "మీరు వింధ్యపర్వతప్రాంతమును వంగ కళింగ కాశీదేశంబులును దండకారణ్యమును, గోదావరి కృష్ణానదీ ప్రాంతములను, ఆంధ్ర పుండ్ర చోళ కేరళ దేశంబులందును, తామ్రపర్ణీనదీతీరంబునను, మలయమహేంద్రపర్వతవనంబులను, లంకాద్వీపమునను, దానికిదక్షిణమున సముద్రమధ్యమున నితర ద్వీపములందును సీతాదేవిని వెదకివచ్చి 'చూచితిసీతను' అనవలెను. ఆమాటచెప్పువాఁడే నాకత్యంత ప్రియుఁడు. ఒక నెలదినములలోఁ గార్యముసాధించుకొనిరండు" అని చెప్పెను.

మఱల సుగ్రీవుఁడు తనమామయగు సుషేణునకు నమస్కరించి "వీరాగ్రణీ! తేజశ్శాలియు బుద్ధిమంతుఁడు నగు మ

సించి మహాముని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడగు మారీచుని, యతని తమ్ములు మారీచు లనువారిని, వెంటఁగొని సురాష్ట్ర, బాహ్లీక దేశము లను హేమగిరియను పర్వత ప్రాంతమునను బహువిధ వృక్షములతో నెరసి బెరసియున్న సముద్రతీర ప్రదేశములను గలయ వెదకి సీతాదేవియునికి నెఱింగి నెలదినములకుమించక పశ్చిమ దిక్కంతయు వెదకి శుభసమాచారము తెమ్మనెను.

మఱల సుగ్రీవుఁడు వానరశ్రేష్ఠుఁడగు శతవలిని జూచి "నీవు యమపుత్రులగు నీ మంత్రులఁగూడి యుత్తరదిక్కునకుఁ బోయి సీతాదేవిని వెదకుము. నీవు కార్యసాధకుఁడవు. నీవలన నేను రామునకుఁ బ్రత్యుపకారము చేసినవాఁడనగుదును. మన మెల్లఱము ధన్యులమగుదుము. నీవు పుళింద, శూరసేన, ఇంద్రప్రస్థ, దక్షిణకురు, మద్ర, టంకణ, చీనదేశంబులను హిమవత్పర్వతప్రాంతమును కైలాస మానసరోవరప్రాంతములఁ దిరిగి సీతాదేవిని వెదకి నా కామెయునికి నెఱుకపఱచవలెను. నెల దినములకుమించక మఱలి రావలె" ననెను.

ఇట్లు సుగ్రీవుఁడు నలుదిక్కులకుఁ దగిన వానరవీరుల నియమించి హనుమంతుఁడే కార్యసాధకుఁడగునని యెంచి "ఆంజనేయా! నీవే యీ రామకార్యము నిర్వర్తింపఁగలవను పూర్ణవిశ్వాసము నాకున్నది. బుద్ధియందును, వేగమునందును, సమయస్ఫూర్తియందును, ధైర్యసాహసములందును నిన్ను మించినవారు లేరు" అనెను. అంత రామచంద్రుఁ డామాటలు విని సుగ్రీవుని విశ్వాసమునుబట్టియుఁ దాను దొలుత సంధించిననాటినుండియు హనుమంతుఁడు సర్వవిధముల సమర్థుఁడని నిశ్చయించి "వానరోత్తమా! నీవీ యుంగరము నానవాలుగా

గొనిపొమ్ము. దీనిని జూచినంతనే సీత నీయందలి యనుమానమును వీడి నీవు నావద్దనుండి వచ్చితివని దృఢముగ నెఱింగి నీతో నిశ్శంకముగ మాటలాడును. సుగ్రీవుడు నీతో మాటలాడిన రీతిని జూడ నీవు కార్యసాఫల్యముగలవాడ వగుదువని నమ్ముచున్నా"ననెను. హనుమంతుడా యుంగరము నతి భక్తితో గైకొని శిరమున నుంచుకొని చేమోడ్చి రాముని పాదపద్మములకు మ్రొక్కి యటు వెడలెను. రాముడు మరల "హనుమంతా! శుభమగుగాక" అని యాశీర్వదించెను.

హనుమదాదులు స్వయంప్రభను దర్శించుట.

సుగ్రీవుని పంపున వానరులెల్లరు నన్ని దిక్కులలోని పట్టణములు, పల్లెలు, పర్వతములు, నదులు, వనములు, సముద్రములు, ద్వీపములు గలయదిరిగి యెందును సీతాదేవినిగానక గడువుదీఱకమున్నె సుగ్రీవునికడకువచ్చి సీతకానరాలేదని చెప్పి "దక్షిణదిక్కునకుబోయిన హనుమంతుడు మున్నగువారే సఫలులగుదు"రనిరి.

అట్లే హనుమదాదులు నానా పర్వత నదీ వన ప్రాంతములు చుట్టివెదకి వింధ్యపర్వతప్రాంతమున నొక బిలముజొచ్చిరి. దానిలో గాఢాంధకారము. ఎంతదూరముపోయినను ముగింపు లేకుండెను. వానరులొకరినొకరు పట్టుకొని మెల్లగబోవుచు నాకటిబాధచే గ్రుంకుచుండ జలపక్షులుగొన్ని వచ్చుటగని ధైర్యము దెచ్చుకొని కొంతదూరముపోయి యొక విశాలమైన రమ్యప్రదేశము గాంచిరి. అందు నానావిధ ఫలవృక్షములును రకరకములగు పువ్వులును స్వచ్ఛమైన నీరుగల సరస్సులును

బూచియున్న దామరలును గనఁబడినవి. అచ్చట బంగారు, రత్నములతో నిర్మింపఁబడిన సొగసైన భవనము లుండెను. నవరత్నములు రాసులుగఁ బోసియుండెను. అందొకవృద్ధస్త్రీ నారచీరలుధరించి కాంతితోఁ దపస్సుచేయుచుండుటఁ గనిరి. హనుమంతుఁడామెకు నమస్కరించి 'తల్లీ! నీవెవ్వతెవు? ఇందేల యున్నదానవు? ఈభవనము, ఇందలి యమూల్యరత్నము లెవరివి?" యనియడుగ నామె "మున్ను మయుఁడను దానవుఁడు వరబలప్రభావముచే శుక్రునిచే రచియింపఁబడిన శిల్పశాస్త్రమున నిపుణుఁడై యిచ్చోటునిర్మించి హేమయను నప్సరసంగూడియుండ దేవేంద్రుఁడు వానిని వధించెను. బ్రహ్మ యిచ్చోటును హేమ కొసంగె. నేను మేరుసావర్ణికూఁతురను. హేమ నాచెలికత్తె. ఆమె నన్నెవ్వ రెదిరింపని వరమునిచ్చి పోఁగా నేనీప్రదేశమును రక్షించుచున్నాను. మీర లెవ్వరు? మీరిచ్చటికేతెంచిన పనియేమి?" యనియడుగ హనుమంతుఁడామెతో "తల్లీ! ధర్మపాలనంబు సేయుచుండిన నయోధ్యాధిపతియగు రాముఁడు తండ్రిపంపున జనకరాజపుత్రియుఁ దనకు భార్యయునైన సీతాదేవితోడను దమ్ముఁడగు లక్ష్మణునితోడను నరణ్యమున వసించుచుండ రావణుఁ డామెను బలవంతముగ వారులేనిసమయమున నెత్తుకొనిపోయెను. అతనిస్నేహితుఁడగు సుగ్రీవుఁడు మారాజు. అతనియాజ్ఞచే మేము సీతాదేవిని వెదకుచు నీబిలముసొచ్చి నీదర్శనముగాంచు భాగ్యము పొందితిమి"యనెను. అంతనామె వారికి ధనములిచ్చి కన్నులు మూసికొనునట్లుచేసి బిలమునుండి వెలువరించి వారిని వీడ్కొని బిలము సొచ్చెను.

వానరులు ప్రాయోపవేశముచేయుట.

సుగ్రీవుఁడిచ్చినగడువు మించినది. అతనియాజ్ఞఁ దాఁటరానిది. కార్యము సాధింపక నతనిముందటఁబోవ వీలులేదు. కనుక వానరులెల్లరు ఖిన్నులైరి. అంత యువరాజగు అంగదుఁడు "మీలో వయోవృద్ధులు, జ్ఞానవృద్ధులు, శీలవృద్ధులును గలరు. నేను బాలుఁడను. అయిన నిప్పుడు నా యభిప్రాయము దెలిపెదను. సుగ్రీవుఁడు స్వభావముతోఁ గఠినుఁడు. ఆజ్ఞతప్పిన మరణముదప్పదు. కనుక మన మీ ఋక్షబిలమున నుండుట యుత్తమ"మనెను. తారుఁడు నతని మతము ననుసరించుట యుక్తమనెను.

అంత హనుమంతుఁడు "అంగదా! నీవు బాలుఁడవు. అనుభవములేనివాఁడవు. సుగ్రీవుఁడు ధర్మపరుఁడు. అధర్మము చేసినందున నీతండ్రిని చంపుటకు రాముని స్నేహముఁ బొందెను. వాలి మరణించినందున సుగ్రీవుఁడు ఖిన్నుఁడై నిన్నే వంశవృద్ధికరుఁడుగఁ దలంచియున్నాఁడు. నీ తల్లియు నాతని ప్రీతికిఁ బాత్రురాలైనది. నీవు మఱలిపోయిన నిన్నతఁడేమియుఁ జేయఁడ"నెను.

మఱల నంగదుఁడు "మిత్రులారా! సుగ్రీవుఁడు తీక్ష్ణస్వభావముగలవాఁడే. విధిలేక నన్ను యువరాజుగఁ జేసినాఁడు. గడువుతప్పి కార్యమువిఫలముచేసికొనివచ్చినందుకు నన్ను జంపుటఁదప్పదు. కిష్కింధకుఁబోయి యట్టిమరణముపొందుటకంటె నిచ్చట నాహారపానీయములు వదలి ప్రాణము విడుచుట మేలనిచెప్పి సముద్రమునకుత్తరతీరమున దక్షిణాగ్రముగ ద

ర్భులుపఱచి ప్రాణమువదలునట్లు తీర్మానించుకొని పరుండెను. ఇతర వానరులు నట్లేచేసిరి.

సంపాతి సీత లంకలోనున్న దనుట.

వానరులు విచారముతో బిగ్గఱగా "అహా! రావణుండు రామునిధర్మపత్నియగు సీతనెత్తుకొనిపోవుట, జటాయువను గృధ్రరాజు జతనితో యుద్ధముచేసి మరణించుట. రామసుగ్రీవుల సఖ్యము, వాలివధ, సుగ్రీవపట్టాభిషేకము, వానరులు నలుదిక్కుల సీతను వెదకుట, తాము దక్షిణపుదిక్కునవచ్చి ఋక్షబిలము సొచ్చి స్వయంప్రభవలన బిలమువెలువడుట, సుగ్రీవుని గనుభ్రమించుట. రావణునిచేఁ గొంపోఁబడిన సీత యెచ్చటనున్నదో తెలియనందున మఱలిపోనేరక ప్రాయోపవేశముచేయుట యను విషయములఁ జెప్పుకొనుచుండ, వింధ్యపర్వతగుహలోనుండి వచ్చి శిఖరమునఁ గూర్చుండి వానరులంజూచి సంపాతియను గృధ్రరాజు మాటలువిని "అహా! నా తమ్ముఁడు జటాయువు రావణునిచేఁ జంపఁబడెనా?" యనుచు "వానరులారా! నాకు ఱెక్కలు లేవు. నన్ను దింపి మీరున్నచోటికిఁ గొనిపొండు. నా తమ్ముఁడగు జటాయువు మరణమును గూర్చి వివరించిచెప్పుఁ డనెను. అంగదుఁడట్లే సంపాతిని కొండశిఖరమునుండి దింపి జరిగినవిషయముల నెల్ల వివరించిచెప్పెను. సంపాతి జటాయువునకు తర్పణాదులు సేసెను.

పిదప సంపాతి వానరులనుజూచి 'మున్ను నేనును నా తమ్ముఁడగు జటాయువును సూర్యమండలమువఱకు నెగసిపోవ యత్నించినందున నా ఱెక్కలు కాలిపోఁగా నేను వింధ్యపర్వత

ప్రదేశమునకుఁ బడితిని. అంత నేను పర్వతమునుండిపడి ప్రాణత్యాగము చేసికొనుటకని చెప్పఁగా నిశాకరుఁడను ముని 'సంపాతీ కొంతకాలమునకు రామచంద్రుఁడు భార్యయగు సీతతో వనమునకేతెంచును. అతని భార్యను రావణుఁడెత్తుకొనిపోవును. అతనికి సుగ్రీవునితో స్నేహమేర్పడును. సీతను వెదకుచు వానరులు వత్తురు. వారికి సీతను రావణుఁడెత్తుకొనిపోయి యెచ్చట నుంచియుండునది తెలిపినంత నీకు ఱెక్కలువచ్చు' ననెను. కనుక మీరు లంకలో సీతయున్నదని నామాట నమ్మియచ్చోటు చేరి జానకిని జూడఁగలరు. ఇప్పుడు మీతో మాట్లాడుచుండగనే నాకు మరుపటియట్లు ఱెక్కలువచ్చినవి. ఇదియే నిశాకరముని చెప్పినమాట నిజమనుటకు తార్కాణము. ఇందువలన మీకార్యము సఫలమగునని దృఢముగఁ దెలిసికొనుఁడనెను.

వానరులు సముద్రతీరముసేరుట.

అభిజిన్ముహూర్తమున వానరులు సముద్రతీరముసేరిరి. కొండలవంటి యలలతోను పెద్దవోళ్ళను దెఱచుకొని సంచరించు గొప్పజంతువులతోను నిండి యగాధమై భయంకరముగ నుండు సముద్రమును జూచిరి. అంత నంగదుఁడు "నూఱు యోజనములుగల సముద్రమును లంఘించి లంకాపురమున సీతాదేవి యునికి నెఱిఁగి రాఁగలవా రెవరో తెలిసికొనఁ గోరెదను" అనెను.

అప్పుడు గజుఁడు "నేను బదియోజనములు దాఁటఁగల" ననెను. గవాక్షుఁడిరువది యోజనములును, గవయుఁడు ముప్పదియోజనములును, శరభుఁడు నలుబదియోజనములును

గంధమాదనుఁ డేబది యోజనములును, మైందుఁ డఱువది యోజనములును, ద్వివిదుఁడు డెబ్బది యోజనములును, సుషేణుఁ డెనుబది యోజనములును, వయోవృద్ధుఁడగు జాంబవంతుఁడు తొంబది యోజనములును దాఁటఁగలమని చెప్పిరి. అంత నంగదుఁడు "నేను నూఱుయోజనములు దాఁటిపోఁగలనుగాని మఱలి రాలేనని తోఁచుచున్నదనెను. అందులకు జాంబవంతుఁడు "శత్రుసూదనా! నీవు రెండువందల యోజనములు గూడ దాఁటఁగలవుగాని నీవు మాకు స్వామివి. నిన్నిట్టికార్యమునకుఁ బంపుట పాడిగాదు. నీవు మాకు రక్షింపఁదగినవాఁడవు, పూజింపఁదగినవాఁడవు. నీయాజ్ఞఁ బాటించుట భృత్యులమగు మాకు ధర్మము. నీ కిట్టికార్యము సెప్పుట మాకుఁ దగదు" అనెను.

అంత జాంబవంతుఁడు మౌనమున నేమియుఁ బలుకకుండు హనుమంతునిఁ జూచి "మహాబలా! ఊరకున్నావేమి? పరాక్రమమున సుగ్రీవునకును రామలక్ష్మణులకు సాటియనందగుదువు. వేగమున గరుత్మంతుఁడు నీ సముఁడు. నిన్ను నీ వెఱుఁగవా? పుంజికస్థలయను నప్సరస సాటిలేని సౌందర్యముగలది. ఆమె శాపమువలనఁ గుంజరుఁడను వానరునకుఁ గూఁతురయ్యె. ఆమె యంజనయను పేరుతోఁ గేసరియనువానరుని పెండ్లాడెను. ఒక సమయమున నామె మానవరూపముతో దివ్యాలంకారభూషితయై యంజనాద్రియందుండ వాయుదేవుఁ డామెను మోహించి యనుగ్రహింప నామెకు జనించినవాఁడగుటచే నాంజనేయుం డనఁబడితివి. పుట్టినప్పుడే యుదయించుచుండిన సూర్యుని పండని భావించి పట్టుకొన నాకాశమున కెగసితివి. అందువలన

లోకమున కాపదసంభవించునని తలఁచి దేవేంద్రుఁడు వజ్రాయుధముతోఁ గొట్టినంతనే యెడమచెంప సొట్టపడినందున హనుమంతుఁ డనఁబరగుచున్నావు. నీ వప్పుడు మూర్ఛిల్లినందున వాయుదేవుఁడలిగి ముల్లోకముల నెచ్చటను సంచరింపక స్తబ్ధుఁడాయెను. లోకము దల్లడిల్లినది. దేవతలు మొఱలువెట్టిరి. బ్రహ్మ నీకు బ్రహ్మాస్త్రముచేతను మరణములేదనియుఁ గోరినప్పుడే మరణముగలుగునని యు వరము లిచ్చెను. అట్టి నీవు రామకార్యార్థము సముద్రముదాఁటి లంకలోఁ బ్రవేశించి సీతాన్వేషణముసేసి సుగ్రీవుని సత్యప్రతిజ్ఞునిఁగావించి మమ్మెల్లర నుద్ధరింపు" మనెను.

హనుమంతుఁడు సముద్రముదాఁటనెంచుట.

రామకార్యనిర్వాహకుండగు హనుమంతుఁడు సముద్రము దాఁటుటకై శరీరము ననేక రెట్లు పెంచెను. వానరులెల్లఱు సంతోషించిరి. మారుతి వానరులఁజూచి "మిత్రులారా! నేను గరుత్మంతుని వాయుదేవుని వేగముతో నాకాశమున సంచరింతును. సూర్యుఁ డుదయించునప్పుఁ డతనితోఁ బయలుదేఱి య స్తమయము లోపలఁ బడమటిదిక్కు సేరి మఱల మధ్యమార్గమున సూర్యునిఁ గలసికొందును. మహామేఘమువలె నంతరిక్షమున నెగురుచుందును. పర్వతముల గడగడ వణకించెదను. త్రివిక్రముని యాకారమువంటి యాకారముతో సముద్రమును లంఘింతును. నా కుడిభుజమును కుడికన్ను నదరుచున్నవి. ఇది మంచిసూచన. నేను తప్పక సీతాదేవిని చూఁతును" అనెను.

అంత జాంబవంతుఁడు "వాయుపుత్రా! నీవు మహాబలుఁడవు. నీమాటలే మా కమృతముగనున్నవి. నీవు మాయెల్లఱ చింతలఁబాపితివి. దైవానుగ్రహమున నీకు జయమగుఁగాక. మాయెల్లఱ ప్రాణము నీచేతిలోనున్నది. 'నీకు శుభమగుగాక' యని దీవించెను. నూఱుయోజనములుదాఁటవలసియుండుటచే హనుమంతుఁ డున్నతమగు మహేంద్రపర్వతము నారోహించెను. అతఁడు మనసుతో లంకాపురముసేరినట్లే భావించెను.

కిష్కింధాకాండము సమాప్తము.

హనుమంతుఁడు సముద్రమును దాఁటుట.

సీతను వెదక నుత్సహించు హనుమంతుఁడు దేవ గంధర్వాదులు సంచరించు నాకాశమార్గమునఁబోయి లంకఁ జేర నెంచి మహేంద్రపర్వతముమీఁదఁ బెద్దశరీరముతో మదించిన వృషభమువలె ప్రకాశించెను. అతఁడు మెడనుదలను పైకెత్తి పైకెగయఁ బాదములతో నాపర్వతమును ద్రొక్కినంతనే గైరికధాతువులు మెఱసెను. పర్వతపార్శ్వములనుండి స్రవించు జలమునుజూడ గజములగండభాగములనుండి మదజలముకాఱుచుండునట్లు దోఁచెను. ఆంజనేయుఁడు దాను బూనుకొనిన ఘనకార్యము సఫలమగుటకై ఇంద్రుఁడు, సూర్యుఁడు, బ్రహ్మ వాయువు మున్నగు దేవతలను రామలక్ష్మణులకును నదులకు సముద్రమునకును భక్తితో మ్రొక్కి బాహువులుసాచి వాలము పైకెత్తి మహేంద్రపర్వతమునుండి యాకసమున కెగిరెను.

అతని తాడనవేగమునకు వృక్షములనుండిరాలిన పుష్పములు కొంతదూర మతనితోఁబోయి సముద్రమునఁ బడెను. దానిని జూడ ప్రయాణమునకై బయలుదేరునప్పుడు బంధువులు కొంత దూరము వెంటవచ్చి దారి విడుచునట్లుండెను. ఆ పుష్పములు రాలినందున సముద్రము నక్షత్రములతోఁగూడిన యాకసము వలె నుండెను. అంతరిక్షమున దేవతలు గంధర్వులు హనుమంతుని స్తుతించిరి. హనుమంతుఁడు "మిత్రులారా! రాముని చేతి బాణముపోవునట్లుపోయి సీతను వెదకెదను. అచ్చట నామె కానరాకున్న స్వర్గమునకుంబోయెద. లేకున్న లంకను పెకలించి తెచ్చెద" ననెను. అట్లాకాశమార్గమునఁబోవు హనుమంతునితోఁక గరుడుఁ డెత్తుకొనిపోవు సర్పమువలె నుండెను. హనుమంతుఁడు తోఁకచుక్కవలెఁ దోఁచెను. మేఘములలో మఱుగుపడుచు వెలువడుచు చంద్రునివలెఁ దోఁచెను.

విఘ్నములు.

హనుమంతుఁడిట్లు పోవుచుండ మార్గమున సముద్రము నుండి లేచిన బంగారుశిఖరములుగల గిరిని చూచి విఘ్నమని తలఁచి దాని నురముతోఁ ద్రోసివేయ మైనాకుఁడను పర్వత రాజా గిరిశిఖరమున మానవరూపముతోనుండి "వానరోత్తమా! సీతంౘడిచేసిన మహోపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకృతిగ నిన్నిచోట విశ్రమింపఁజేయ నెంచితి. మున్ను దేవేంద్రుఁడు పర్వతముల ఱెక్కలను వజ్రాయుధముతోఁ దెగఁగొట్టెను. అప్పుడు మీతండ్రి నన్ను సముద్రములోఁజేర్చెను. ఆ యుపకారము నేనెన్నఁడు మఱువ" ననెను. అందులకు హనుమంతుఁ

డా పర్వతమును దాకి యాతిథ్యముఁ గైకొన్నట్లు భావింపు మని వెడలిపోయెను.

కొంతదూరముపోయినతర్వాత దేవతలప్రేరణచే సురస యను నాగకన్యక ఘోరరాక్షసిరూపముఁదాల్చి పెద్దదిగ నోరు దెఱచెను. హనుమంతుఁడు నమస్కరించి "తల్లీ! నేను రామ కార్యార్థము తొందఱగఁ బోవలసిన సమయము. నేను రామ పత్నియగు సీతనుజూచి నీనోటఁబడెద"నని చెప్పెను. అందుల కా రక్కసి "వానరా! నానోటఁజొరక పోరాదు" అనిచెప్పి నోరు తెఱచెను. ఆంజనేయుఁడంతకు మించి శరీరము పెంచెను. సురస యంతకంటె విశాలముగ నోరు దెఱచెను. ఇట్లిరువురు గొంతసేపుచేయఁగా సమయస్ఫూర్తిగల మారుతి తటాలున నంగుష్ఠమాత్రరూపముతో నామెనోటిలోఁ బ్రవేశించి వెలువడి "సురసా! బ్రహ్మవరముచొప్పున నీ వక్త్రింబుసొచ్చి వెలువడి నీకిదే నమస్కరించుచున్నాఁడను. నన్ననుగ్రహింపు" మన నామె నిజరూపముదాల్చి "వానరోత్తమా! సుఖముగఁబోయి రమ్మా. సీతను రామునితోఁ జేర్పుము" అనెను. సకలభూతము లాంజనేయుని కొనియాడినవి.

ఇట్లాతఁడు గగనమార్గమున గరుడునివలెఁ బోవుచుండ సింహికయను రాక్షసి కామరూపిణియగుటచే సముద్రమున నీడవంటి రూపముదాల్చి యాంజనేయుని క్రిందికి లాగెను. అకస్మాత్తుగఁ దనశక్తి క్షీణించుటఁగని హనుమంతుఁడు నలు దిక్కులుచూచి తుదకు సముద్రమునఁ బెద్దనీడనుగాంచి మున్ను సుగ్రీవునిమాట జ్ఞప్తికిఁదెచ్చుకొని యామెఛాయాగ్రాహిణియగు సింహికయని యెఱుంగ నామె ఘోరరూపముతోఁ బెద్ద నోరు

జెఱచి యతనియిూఁది కడచినంత హనుమంతుఁడు సూక్ష్మ రూపమున నామెనోటం బ్రవేశించి యామె నోరుమూయునంత లో నామె మర్మములఁజీల్చి వెలువడి యామెను గూలఁజేసెను. ఆకాశమార్గమున సంచరించువారెల్లరు హనుమంతుని స్తుతించిరి.

ఆంజనేయుఁ డతివేగముతో నాకాశమార్గముననేఁబోయి లంకానగరముఁజేరి త్రివిక్రముఁడు మఱల వామనుఁడైనట్లు తనరూపము సూక్ష్మముగఁ జేసికొని త్రికూటపర్వతాగ్రమున నున్న లంకాతీరమున వ్రాలి దేవేంద్రుని యమరావతివంటి లంకనుజూచెను.

హనుమంతుఁడు లంకను బ్రవేశించుట.

హనుమంతుఁడు రత్నకంబళము పఱచినట్లుండు పచ్చిక బయళ్లను, వికసించిన పుష్పములతో నిండిన ఖర్జూరంబులు కొండ గోఁగులు సరళంబులు ప్రేంకణములు నిమ్మలు నేరేడాకుల యరఁటులు మోరటులు మొదలగు చెట్లతో నిండిన ప్రదేశము లను, నానావిధములైన రంగులతో పువ్వులుగలతీగెలను, దామ రలతోను గలువలతోను నిండిన సరస్సులను జూచుచుఁ బెల్లని గచ్చు గోడలతో నాకాశమంటునట్టి మేడలతోను, నెత్తయిన ప్రా కారగోపురములును, సింహద్వారములును గల లంకానగరము సమీపించి యొకచోటఁ గూర్చుండి యిట్లాలోచించెను. "నే నిప్పుడు మిక్కిలి జాగరూకతతో మెలఁగవలెను. ఎంతమాత్ర ము పొరపాటుచేసినను నా బుద్ధిహీనతవలన నా స్వామియగు రామచంద్రుని కార్యము చెడును. నేను శత్రువుల నగరమున

నాసహజరూపమునఁ బ్రవేశింతునేని క్రూరకర్ములగు రాక్షసులు నన్ను హింసింతురు. కనుక రాత్రిపూట సూక్ష్మరూపమునఁ బ్రవేశించి సీతను వెదకుట మేలు.

సూర్యుఁడ స్తమించెను. అది శుక్లత్రయోదశి. సరస్సున సంచరించు హంసమువలె చంద్రుఁడు నిర్మలాకాశమున నతిశయమగు కాంతితోఁ బ్రకాశించుచుండెను. ప్రదోషసమయమున హనుమంతుఁడు పిల్లియంత చిన్నరూపమునఁ బ్రవేశింప నా లంకాధిదేవత నిజరూపమున ద్వారమువద్ద నడ్డుపడి "ఓరీవానరా! నీవెవఁడవు? నాచేరక్షింపఁబడు నీనగరము నెట్లు ప్రవేశింతువు?" అనెను. అంత హనుమంతుఁడు లంకాదేవినిఁ "నీవెవ్వతెవు? ఇట్టి భయంకరాకారముతో నిచ్చట నుండుట కేమికారణ"మని యడిగెను. అప్పుడా లంక "నేను లంకానగరమును రక్షించుదానను. రావణునియాజ్ఞఁబాటించి యిందున్నా" ననెను. హనుమంతుఁడామెనుజూచి "లంకా! నేనీ లంకనుజూచి వెడలిపోయెదను. నన్నాటంకపఱచకు"మనెను. అంత లంక యలిగి హనుమంతుని యఱచేతితోఁ గొట్టెను. వెంటనే మారుతి దాని నెడమపిడికిలితో నొకపోటుపొడిచెను. అదియా పోటుకుఁదాళలేక నేలఁబడి "కపిశ్రేష్ఠా! నీవు మహాబలుఁడవు. ఇదివఱ కెన్నఁడు జయింపఁబడని నన్ను జయించితివి. ఇందులకుఁగారణమున్నది. మున్ను బ్రహ్మదేవుఁడు "ఎప్పుడు నీవొక వానరునిచే జయింపఁబడుదువో అప్పుడే లంకకు వినాశకాలము వచ్చినదని యెఱుఁగు" మని చెప్పెను. కావున నీవు సీతాదేవిని వెదకి నీకార్యము సాధించుకొను"మనెను.

అంత హనుమంతుఁడు శత్రునగరమును ద్వారము మూలమునఁ జొరరాదనియు, కుడికాలుపెట్టి ప్రవేశింపరాదనియు నెఱింగి ప్రాకారమునెక్కి యెడమకాలూని లంకానగరమును బ్రవేశించెను. నూతనగృహప్రవేశసమయమునను భర్తయింటికిఁ దొలుతఁబోవునప్పుడును గుడిపాదముఁ బెట్టి ప్రవేశింపవలెనని నెఱుఁగవలెను.

హనుమంతుఁడు సీతను వెదకుట.

లంకానగరమున నేడంతస్థులమేడలును విశాలమగు వీథులును చలువరాతి కట్టడములును ఉద్యానవనములును జూచెను. అందలిప్రజలలోఁ బొడగరులు, వామనులు, సొగసుగాండ్రు, వికృతరూపులు గలరు. ఆజానుబాహులు, దీర్ఘకర్ణులు, లంబకర్ణులు, హ్రస్వకర్ణులు, లంబోదరులు, దీర్ఘదంష్ట్రిలు, వికృతనేత్రులు, విశాలాక్షులు గలరు. అచ్చటచ్చట వీణామృదంగాది వాద్యముల ధ్వనులును వినవచ్చెను. శూలపాణులు, గదాయుధధారులు, ధనుర్బాణధరులు, కూటముద్గరపాణులు గలరు. హనుమంతుఁడు ప్రతి గృహంబునను బ్రవేశించి సంగీతముపాడువారిని హాస్యముచేయువారిని, నృత్యముచేయువారిని, రథారూఢులను, గజారూఢులను, అశ్వారూఢులను, మద్యపానముచేసి మత్తుచే మైమఱచియుండువారిని, చందనాది లేపముల నలందికొని సువాసనలు గుబాళించు శయ్యాగృహమున శృంగారరస పానముచేయువారిని, మగలం గూడి సంతోషముతోనుండువారిని, నాటకముచూచువారిని, కథాశ్రవణముచేయువారిని, ప్రసవించి చంటిబిడ్డల నెత్తికొని

యుంచువారిని, చూచెను. ఎచ్చటను రాముని యందే మనసు దవిలి యనుక్షణ మాతని దలంచుచు వేడికన్నీరుగార్చు సీతా దేవిని గానక శోకించెను.

రావణాంతఃపురము.

హనుమంతుఁడు కొంత సేపాలోచించి రావణుని గృహము ప్రవేశించెను. అది యున్నతమగు ప్రాకారములు, ఉద్యాన వనములు, బంగారు రత్నములతో నిర్మింపఁబడిన భవనములు, రథశాలలు, గజశాలలు, అశ్వశాలలు, నానావిధ వాహనములు, మణిమయమంటపములు, చాల దొట్టికట్లుగల సౌధ రాజములు బంగారుమయమైన యుత్తమాసనములు నానావిధ శుకపిక శారికాది పక్షిజాలములు, వివిధవాద్య ఘోషములతో నిండి యాయుధపాణులగు భటులచే సంరక్షింపఁబడియుండెను. రావణునిగృహము ఒకయోజన నిడివియు, నరయోజన వెడల్పును గలిగియుండెను. దేవేంద్రునకు, కుబేరునకుగల సంపదలన్నియుఁజేరి రావణునిగృహమున నుండెను. ఆ గృహమధ్యమునఁ బుష్పకవిమాన ముండెను. మున్ను దేవశిల్పియగు విశ్వకర్మ బ్రహ్మకొఱకా విమానము నిర్మించెను. తపముచేసి కుబేరుఁడద్దానిఁబొందెను. అతని నోడించి రావణుఁడా పుష్పకమునుబొందెను. ఆపుష్పకవిమానము మణిమయమగు సోపానములుగలది. స్ఫటికపురాలతో నిర్మింపఁబడినది. బంగారు వెండి, రత్నములచేఁ బ్రకాశించు స్తంభములు గలిగి బంగారు కిటికీలు, చిత్రవిచిత్ర శిల్పచాతుర్యమును బ్రకటించుఁ గల్పితోద్యానవనములు, మృగపక్షిసమూహములుగలిగి యున్నతాస

నములతో నాశ్చర్యకరముగఁ బ్రకాశించుచుండెను. హనుమంతుఁ డతి విశాలము ననేకవిధభాగములు గలిగినఁ బుష్పక విమానమును జూచెను. దానియందంతయు సీతాదేవి యున్న చేమోయని వెదకిచూచెను. అందెందు నామెనుజూడనందున రావణుని యంతఃపురము సొచ్చెను. అయ్యది యొకచోట యగరుధూపములచేఁ బాగవన్నె గలిగియుండెను. మఱియొకచో హంసవటి తెలుపుగ నుండెను. వేరొకచోఁ బుష్పలచేఁ జిత్రవర్ణములుగలిగి మఱియొకస్థలమున శబలవర్ణముగలిగియుండెను. అందలివస్తువులెల్లను మణిమయఖచితమైనవి. అందలి యాసనములు బంగారుమయమై రంగారుచుండెను. అచ్చట నానావిధభోజ్యపదార్థములును నానావిధమద్యములును నిండియుండెను. మెల్లని చల్లగాలి వీచుచుండెను.

రావణుఁడు బలాత్కారమునఁ దెచ్చిన దేవ విద్యాధర కిన్నరాంగనలు చిత్రాలంకారములతో నలరారుచుండిరి. అతనిని వలఁచివచ్చిన స్త్రీలనేక లిష్టోపభోగము లతనిఁగూడి యనుభవించుచుండిరి. కొందఱుస్త్రీలు మద్యముద్రావి మత్తున నట్లే యొరిగియుండిరి. కొందఱు వీణల నాలింగనముచేసికొని నిద్రించిరి. మఱికొందఱుచెలులు నురమున శిరములుంచి నిద్రించిరి. కొందఱివస్త్రములు గొంతఁ దొలఁగియుండెను. మృదంగాది వాద్యములను పిల్లనగ్రోవిని వాయించుచు నట్లే నిద్రించినవారు కొందఱు. హనుమంతుఁ డిట్టివారల నెల్లంజూచి యందెందు సీతనుగానక రావణునిశయ్యను సమీపించె. అతని నిశ్వాసము మేలిమద్యపువాసనఁగూడి గుహాముఖమునుండి వెలువడు గాలిచందంబుననుండెను. అతఁడు నిద్రింపుచున్న

మందరపర్వతమో, ఇనుపరాశియో, కాఱుమేఘమో యన నట్లుండెను. అతని బాహువు లేనుఁగుతొండములవలెను నతని యాభరణములు మెఱుపువలెఁ బ్రకాశించెను. అతనిచుట్టు ననేక సుందరాంగనలు మేలుచీరలు భూషణములు దాల్చి మైమఱచి తారుమాఱుగ నిద్రించుచుండిరి. అతని సమీపమున నొకస్త్రీ యగుపడెను. ఆమె సకల శుభలక్షణములుగలిగి యితరులకంటె మేలుబంతిగనగుపడెను. హనుమంతుఁడామెను జూచి "ఈమెయే సీతాదేవి" యనితలఁచి సంతోష మతిశయింప వాలమును ముద్దిడుకొనెను. పాడెను, ఆడెను, ఎగిరెను, దూకెను, అఱచెను.

కొంతవడికతఁ డాలోచించి "ఆహా! నేనెంతయు బుద్ధిహీనుఁడను. రామపత్నియగు సీత చింతలేక యొరునిసమీపమున సుఖముగ నిద్రించునా? ఎంతపొరఁబడితిని" అనుకొనుచు పానభూమి కేగెను. అచ్చట నానావిధములగు పాత్రలలో రకరకములమద్యము కొన్నింట నిండుగను, గొన్నింట సగముగను నుండెను. రకరకముల మాంసము లందందు సగము తినఁబడియు, సగము పరిహరింపఁబడియు సువాసనలతోఁ గూడియుండెను. అందలిస్త్రీలు శ్రమముడప్పి తారుమాఱుగఁబడినిద్రించుచుండిరి. హనుమంతుఁ డచ్చట సీతాదేవిని చూడలేక చింతించెను. మఱల నచ్చటనుండి యంతఃపురమునకుఁబోయి వెదకి విసిఁగి "అయ్యో! నే ననేకస్త్రీలు శయ్యాగృహములఁ దమ యిష్టానుసారము శృంగార మనుభవించుచు మైమఱచియుండఁగాఁ జూచితినే. నిత్యబ్రహ్మచారి నే. నాకిట్టిపాపముగలిగెనే" యని యొకింతఖిన్నుఁడై మఱల మనసుచెడినఁ దోషముగలు

సును. నామనస్సు పరిశుద్ధముగనున్నది. నా మన స్సెన్నఁడు నింద్రియములవైపు పోదు. కనుక రామకార్యార్థము నే నభ్యాంతరస్థలములం బ్రవేశింపవలసివచ్చెను గాని నా మనసు విషయములవైపు మఱలునది గాదనుచుఁ గొంతదూరమున నగుపడిన యశోకవనముఁజూచి యందు సీతను వెదుక నిశ్చయించుకొనెను.

సీతా దర్శనము.

రావణుని గృహమునుండి యశోకవన ప్రాకారమునకు వచ్చిన హనుమంతుఁ డిట్లుదలంచెను. "నేను సంపాతిమాటల చొప్పున రావణునిగృహము నంతయుఁ గలయవెదకితిని గాని సీతాదేవిని గానవైతిని. రావణుఁ డామెను దెచ్చునపుఁ డామె క్రిందఁబడెనో? సముద్రములోని యలలనుజూచి భయపడి యందుఁబడెనో? రావణుఁ డామెను దెచ్చునపు డాతని భుజములయొత్తిడికి నలిగిపోయెనో? రామునే ధ్యానించుచుఁ దన్ను వలవనికారణమున రావణుఁడామెను జంపెనో? సవతిమత్సరమని దలఁచి రావణునిభార్య లామెను భక్షించిరో? ఇఁక రాముని సంయోగము లభింపదని యెంచి సీత ప్రాణత్యాగముచేసికొనెనో? ఏమిచేతును? రామునితో సీతనుజూడలేదని చెప్పకున్న స్వామిద్రోహముచేసినవాఁడ నగుదును. చెప్పినంతట రాముఁడు దుఃఖాతిశయమునఁ బ్రాణమువిడుచును. అంత లక్ష్మణుఁడు మరణించును. రామలక్ష్మణుల మరణవార్త విని భరతుఁడు జీవించియుండఁడు. అతఁడు మరణించిన శత్రుఘ్నుఁడప్పుడే ప్రాణమువదలును. పుత్రులమరణమువిని కౌశ

మునఁ డల్లులు మఱుగ్గుగ చనిపోవుదురు. ఇట రామలక్ష్మణులు మరణించుటచే సుగ్రీవుఁడు ప్రాణమువిడుచును. అంగదుని వలన రుమయు, తారయు నసువులఁ బాయుదురు. తల్లిదండ్రుల మరణశోకమువలన నంగదుఁడు ప్రాణము గోల్పోవును. ఈ విధమున నిక్ష్వాకువంశమును వానరవంశమును నాశమొందు నట్లు చేయనగునా? కనుక నేనిచ్చట నొకచెట్టుక్రింద వసించి యాహారముమాని క్రమముగఁ బ్రాణము విడుతును. లేకున్న లంకలో నన్నిచోట్ల సీతను వెదకెదను" అని చెప్పి యశోకవన మునకుఁబోవ నెంచి రుద్రునకు, ఇంద్రునకు, యమునకు, వాయువునకు, సూర్యచంద్రులకు నమస్కరించి యశోకవనములోనికిఁ బోయెను. అచ్చట పుష్పఫలములతో నిండిన సంపెంగ, పొన్న మామిడి, మొగలి, మద్ది, యశోకవృక్షములును, వివిధము లగు తీగెలును, తేఁటనీరు గలిగి పూచిన తామరలు గలువలు గలిగిన సరస్సులును పలురకముల పక్షులతో నిండి చైత్రరథము నోడించునట్టి యతి మనోహరమైన వనమునుజూచి యందందు సీతను వెదకుచు నొకచోఁ బర్వతమునుండి స్రవించునది కడ్డముగ వృక్షశాఖలు వ్రాలియుండుటచే నందలినీ రడ్డగింపఁబడి ముందుకుఁబ్రవహింపక వెనుకమఱలుటఁజూడఁగాఁ బ్రియునియొడి నుండి కోపించి నేలకుదిగి వెడలిపోవుకోడలిని బంధువులు ప్రియ వచనములతో వారింప నాయువతి మఱలి యింటిలోనికి వచ్చు నట్లు తోఁచెను. ఒకచో వేయిస్థంభములుగల తెల్లని సౌధ మొకటి సౌధాలయమువలె నగుపడెను. దానికిఁ బగడములచే నిర్మింపఁబడి మెట్లును బంగారుమయములగు నరుగులును గలవు.

ఆ వనమున నొక శింశుపావృక్షము (ఇరుగుడుచెట్టు)

క్రింద మాసినచీరగలదియు, రాక్షసస్త్రీలచేఁ జుట్టఁబడినదియు, శోకాతిశయమున మాటిమాటికి నిట్టూర్పువిడుచునదియు, సుఖమునకే దగినదయ్యుఁ దుఃఖము ననుభవించునదియు, స్వజనుల వీడి క్రూరరాక్షసస్త్రీలమధ్య కుక్కలమధ్యఁ జిక్కిన యాఁడు లేడివలె దీనమగు చూపులుగలదియు, నిండుచంద్రునివంటి మోమును దొండపండువంటి పెదవులును గలిగి, చక్కని కనుబొమలును నల్లని యందమగు కన్నులుగలదియు మన్మథుని భార్యయగు రతీదేవియో యనఁదగినదియు స్త్రీరత్నమును జూచి "ఈమె సీతాదేవిగనుండవచ్చు"నని తలంచెను.

రామచంద్రుఁ డేయేయంగములలో నేయే యాభరణముండుననెనో వానినన్నిఁటి నామె ధరింపలేదు. సీతాదేవి పరమసాధ్వియగుటచే భోగార్థమగు భూషణములను వృక్షశాఖను గట్టియుండెను. ఆమె చెవులలోఁ గుండలములును గర్ణపార్శ్వ భూషణములును జేతులలో మణిమయమైన పగడములు చెక్కఁబడిన హస్తాభరణములును మాత్రమే ధరించియుండెను. పసుపురంగుగలిగి బంగారువలె మెఱయు చీరకొంగునఁ గొన్ని యాభరణములు మూఁటగట్టి ఋష్యమూకమున వానరుల మధ్యఁ బడవైచెనే. ఆ చీరయే గట్టుకొనియుండినది. మాటిమాటికి రామా! రఘునందనా! నాథా! యని భర్తృవిరహముచే దుఃఖించుచుండెను. రాముని యంగాంగములవలె శోభిల్లునట్టి యంగప్రత్యంగములు గలిగియుండెను. కనుక రాముని యర్ధాంగియే యీమె. రాముఁ డీమెనుగూర్చి కారుణ్యము, అనురాగత్వము, శోకము, మన్మథబాధ యను నాలుగు గలిగి దుఃఖించుచున్నాఁడు. ఇట్టి యనురూపయగు నుత్తమస్త్రీని

పత్నిగాఁబొంది యామెను విడిచియు జీవించియుండుటచే రాముఁడతి దుష్కరకార్యముచేయుచున్నాఁడని పలుమారుచెప్ప వచ్చును" అనెను. అంత హనుమంతుఁడా శింశుపావృక్షములో నొకకొమ్మమీఁదఁగూర్చుండి యాకులమధ్య మఱుగుగనుండి సీతాదేవిని చూచుచుండెను.

ఆమెచుట్టును నిడుదకోఱలును వికృతరూపములు గల వారునగు రాక్షసస్త్రీలుండిరి. వారిలో నొంటికన్నుగలవారు, నొక్కచెవిగలవారు, కంబళివంటి వెండ్రుకలుగలవారు, వెండ్రుకలే లేనివారు, వ్రేలెడుకడుపు పెదవులుగలవారు, పులిముఖము ఎనుబోఁతుముఖము, నక్కముఖము, పందిముఖము, గోముఖము గలవారును, ఏనుఁగుపాదములు, ఒంటెపాదములుగలవారును, ఏనుఁగుచెవులు, ఆవుచెవులు, కోఁతిచెవులు గలవారును గలరు. ఇట్టి క్రూరరాక్షసులమధ్యనుండు సీతనుజూడఁ క్రూరగ్రహములతోనుండు రోహిణివలె నుండెను.

రావణుఁడు సీతనుజూడవచ్చుట.

హనుమంతుఁ డాకుల మఱుగున నశోకవృక్షమునఁ గూర్చుండియుండెను. వేకువజామున బ్రాహ్మణరాక్షసులు వేదపారాయణముసేసిరి. మంగళవాద్యములు ఘోషించినవి. రావణుఁడు మేలుకొని మన్మథపరవశుఁడై సకలాభరణములు మేలిదుస్తులుధరించి నూఱుగురు స్త్రీలతోఁగూడి యశోకవనమునకు వచ్చెను. కొందఱు స్త్రీలు చామరములు దెచ్చిరి. కొంద ఱుత్తమాసనములు దెచ్చిరి. కొందఱువీవనలుదెచ్చిరి. కొందఱు బంగారుదండములు ధరించియుండిరి. కొందఱు మేలు

మధువుగలపాత్రములు దెచ్చిరి. ఒకతె తెల్లని గొడుగుపట్టెను. ఈవిధముగ రావణుడువచ్చి సీతను సమీపించెను. అంత నా సాధ్వి తొడలతో నుదరమును బాహువులతో రొమ్మును మూసికొని జోరునవీచు గాలికి గదలునట్టి యరటిచెట్టువలె గడగడ వడంకెను. ఆమె శరీరముతో నాథుని సన్నిధానము చేరలేకున్నను సంకల్పము లను గుఱ్ఱములుగల మనస్సను రథమునెక్కి భర్తవద్ద కేగెను. ఆమె బురదచేత గప్పబడిన తామరతూడువలెను, మఱలమఱల మనసునకు దెచ్చుకొనని విద్యవలెను, రాహువుచే బీడింపబడు చంద్రునివలెను, నర ణ్యమున మగయేనుగుచే విడువబడి వేటగాండ్రచే జిక్కిన యాడుగజమువలెను శోకించుచుండెను.

రావణు డామెనుజూచి "సీతా! ఏనుగుతొండము వంటి తొడలుగలదానా! నీవేల చింతించెదవు? భువనమోహిని వైన నిన్ను గామించుచున్నాను. అయ్యో! నీ రూపమునకుం దగిన వస్త్రాభరణములిచ్చి నీకాంతి నినుమడింపజేయుదును. నీ జవ్వనము వృథాకారాదు. సముద్రములో గలసిపోయిన జలమును రమ్మనిన వచ్చునా? కాల మతిక్రమించిన నీయౌవ నము విఫలమగును. నన్ను భర్తగ వరింపుము. సకల భోగం బుల నిచ్చగ ననుభవింపుము. ఇక నా సంపదలు, రాజ్యము నీవియనియెంచుము. నేను నీదాసుడుగ నుందును. నేను నీ యంగాంగములలో దేనినిచూచినను నాకన్నులు దానిమీద నే నిలచిపోవుచున్నవి. నీకొఱకనేకనగరపట్టణములతో వెల యు భూమినంతయు జయించి నీతండ్రి జనకునకిచ్చెదను నీవు నాతో భోగంబు లనుభవించుటను జూచి నీ బంధువు లెల్లను

సంతోషింతురు. రాజ్యభ్రష్టుఁడై సంపదను బోఁగొట్టుకొని దీనుఁడై నేలఁ బరుండుచు నడవియందు సంచరించు రాముని మీఁది యాశను వదలి నన్ను భర్తగఁ జేసికొని సకలసుఖము లనుభవింపుము. ఇష్టమువచ్చినట్లు భుజించి మద్యపానముచేసి నాతోఁ గ్రీడింపుము. కుబేరుని ధనకనకవస్తువులును దేవేంద్రుని అష్టైశ్వర్యములను నావలనఁబొంది నాపట్టమహిషివై నన్నేలు కొమ్ము. మున్ను హిరణ్యకశిపుఁడు దేవేంద్రునిచేఁజిక్కిన తన భార్యను నారదునిమూలమునఁ బొందెను. కాని నా స్వాధీన ములోనున్న నిన్నుబొంద నెవరికిసాధ్యమగును? ఇఁక రాము నియందాశవిడువుము. నన్నుఁబొందిసుఖించుట నీకుఁదగును” అనెను.

సీత రావణునకు హితము బోధించుట.

ఇట్లుపలికిన రావణునిమాటలువిని సీతాదేవి మిక్కిలి దుఃఖించుచుఁ బరపురుషునితో నేరుగ మాటలాడరాదను న్యాయము ననుసరించి తనకును రావణునకును మధ్య నొక గడ్డిపోచనుంచి దానినిజూచుచు ‘నాయందు మనసుంచుట నీ కెంతమాత్రము తగదు. నీ భార్యలయందు ప్రేమయుంచుట ధర్మము. నీకు నీభార్యయెట్లో పరులకును నట్లేయని భావింపుము. పరస్త్రీలవిషయమై మనసుఁబోనిచ్చుట యధర్మము నవమాన కరము నగును. ఇచ్చట సత్పురుషులు లేరా? ఒకవేళ యున్నను వారు నిన్ను నివారించినను వారిమాటఁ బాటింపవేమో? శిష్టులమార్గము ననుసరింపనివాఁడవు కాఁబోలు. తెలివిమాలి యధర్మము ననుష్ఠించువాఁడు రాజయినచో రాజ్యములోని

జనుల కనర్థము వాటిల్లును. నీవొకఁడవి దుష్ప్రవర్తనమువలన సకలైశ్వర్యములతోఁ దులతూగు లంక వినాశమొందును. పాపకర్ముని వినాశనమునకు లోకము సంతోషించును. నీవు ధనకనక వస్తువాహనాదులతోను పట్టమహిషి పదవి నిచ్చెద ననియు నన్ను వంచింపఁజూతువు. ఇది మిక్కిలి పొరపాటు. సూర్యునివద్దనుండి యతని కిరణములను వేఱుపఱుప నగునా? అట్లే రాఘవునిసొత్తునగు నన్ను అతనివద్దనుండి వీడునట్లుచేయ సాధ్యమా? నీవు ప్రాణముతో నుండఁగోరెదవేని నన్ను శీఘ్రముగ నతని కర్పింపుము. రాముఁడు శరణాగతవత్సలుఁడు. చంపఁదగినశత్రువునైనను శరణనినంత నే రక్షించువాఁడు. నేను నతనితో నిన్ను మన్నించునట్లు వేఁడెదను. నీ కత్యంత హితము సెప్పు నామాటలు పెడచెవినిబెట్టకుము. ఇట్టిహితముఁగైకొన కున్నచోఁ బిడుగువంటి రామబాణము నీ ప్రాణమును హరించును. జనస్థానమునఁ బదునాలుగువేల రాక్షసుల నొకఁడే సంహరించెను. అతని పరాక్రమము సాటిలేనిది. నీ వతఁడు లేనిసమయము గనిపెట్టి దొంగతనముగ నన్నుదెచ్చితివి. పెద్దపులి యునికివాసనచేఁ గనుఁగొని పరుగిడు కుక్కవలె రామలక్ష్మణుల దర్శనమాత్రమున పలాయితుఁడవు కావలసినవాఁడవే. నీవు కుబేరునిపట్టణము చేరినను సముద్రపు టడుగున వరుణాలయము సొచ్చినను రామునిబారినుండి తప్పించుకొనలేవు. పిడుగువలనఁ గూలు పెనువృక్షముపగిది నీవు కూలుదువు" అనెను.

సీత చెప్పినమాటలువిని రావణుఁడు కోపించి "నీయందు కామమోహితుఁడనై నందున నిన్ను మన్నించియున్నాను.

లేకున్న నీమాటలకు నిన్నెప్పుడో వధించియుందును. నీకిచ్చిన సంవత్సరపు గడువులో రెండుమాసములు మిగిలియున్నవి. ఇంతలో నీవు నాకు భార్యకాకుంటివా గడువుగడచినమఱునాఁ డుదయభోజనమునకు నిన్నుపయోగించెద. బుద్ధిగలిగి బ్రతుకు తెఱువుచూచికొమ్ము" అనెను.

అంత సీతాదేవి "రాక్షసాధమా! నీకు మేలుచెప్పువారు లేరు. దేవేంద్రునకు శచీదేవి యెట్లో రామునకట్టి ధర్మపత్ని నగు నన్నిట్లు చెప్పినంతనే నీ నాలుక తెగిపడకున్నదే? భర్త యనుజ్ఞ లేక శపింపరాదని యూరకున్నాను. లేకున్న నిన్నిప్పుడే బూదికుప్పచేసియుందు" ననెను. రావణుఁడు వికృత రూపులగు రాక్షసస్త్రీలనుజూచి 'మీ రేయుపాయముననఁగాని సీత నన్ను వలఁచునట్లు సేయవలెననినంతనే ధాన్యమాలిని యను రక్కసి రావణుని కౌఁగిలించి "నాథా! నేనుండ నీ సీత నేల బ్రతిమాలెదవనిన రావణుఁడు నవ్వుచు నిజనివాసమున కేఁగెను.

రాక్షసస్త్రీలు సీతను పలువిధములుగ "సీతా! నీవెంతటి తెలివిమాలినదానవే! ముల్లోకముల నేలఁగల రావణేశ్వరుని వరించి యలవిలేనిసుఖము లనుభవింపక దరిద్రుఁడగు రాముని, బలహీనుని, మానవమాత్రుని విడువననుచున్నావే. చాలు నీబుద్ధిహీనత. ఇఁకనైన మా మాటలువిని సమ్మతిదెలుపుము. మే మిప్పుడే రాజున కెఱింగించెద"మనిరి. జానకి యీ మాట లకు రోసి "మీ రేమన్నను నామనసు చలింపదు. సువర్చల సూర్యుని, శచీదేవి యింద్రుని, అరుంధతి వసిష్ఠుని, రోహిణి చంద్రుని, లోపాముద్ర యగస్త్యుని, సుకన్య చ్యవనుని, కేశిని

సగరుని, దమయంతి నలుని, సావిత్రి సత్యవంతుని ప్రేమించి నట్లు నేను రామచంద్రుని ప్రేమించి యతనియందే మనసునిలిపి యుందు"ననియె. అంత రాక్షసస్త్రీలు వేవిధముల నయమున భయమున సీతను తమవశముచేసికొనఁజూచిరిగాని వీరి ప్రయత్న మంతయు విఫలమయ్యెను.

సీత ప్రాణము విడువ నెంచుట.

ఇట్లు రాక్షసస్త్రీలు కోలలతోను, శూలములతోను నన్ను చంపెదమనుచుండ సీత దుఃఖమతిశయింప "హా రామా! హా లక్ష్మణా! హా కౌసల్యా! హా సుమిత్రా! నే నిట్లు రామునిఁ బాసి క్రూర రాక్షసస్త్రీల బారింబడి కంది కుందుచున్నానే. ఆహా! ఎవరికైనను దైవనిర్ణయములేకున్న మరణముగలుగదు. అదృష్టహీననుగావునఁ గమలాక్షుఁడగు రాముని యెడఁబాసి యున్నదానను. ప్రాణమువిడుచుటకైనను నాకధికారములేదు. మానవత్వమే నింద్యము. అందున నొకరికి లోఁబడియుండుటయు నొక బ్రతుకగునా? ఓ రాక్షసాంగనలారా! మీ రేమిచెప్పిన నేమి? నేను రామునిఁదప్ప నన్యుని మనసుతోనైన స్మరింపను. దీనుఁడైనను రాజ్యహీనుఁడైనను దరిద్రుఁడైనను వనముననున్నను భర్తయే దైవమని నమ్మినదానను. ఎట్టి యైశ్వర్యములున్నను రావణుని యెడమకాలితోనైనఁ దాఁకను. అందుచే మీరు నన్ను చంపుడు. భక్షింపుడు. మరణింప నిశ్చయించిననాకు మీవలనిభయమేల? సత్యవ్రతుఁడును ధర్మము దప్పనివాఁడును కొంచె ముపకారముచేసినను కొండంతగ భావించువాఁడును దీనుల నెప్పుడు రక్షించువాఁడు నగు రామ

చంద్రునకు నామీఁద దయతప్పిన కారణ మేమైయుండును? అతనికి నేనిచ్చటనుండుట తెలియదేమో. ఎవరు చెప్పియుందురు? నన్ను రావణుఁడెత్తికొనివచ్చునపుడు చూచిన జటాయువును మరణించినాఁడు. దైవగతిగ నేనిచ్చటనున్నానని తెలిసినంతనే రాముఁడు బాణపరంపరలచే లంకను నిర్మూలము చేయును. అటుగాకున్న గడువుగడచినంతనే రావణుఁడు నన్ను భక్షించును. నా దౌర్భాగ్యమే రామునకు నాయునికిఁ దెలియకుండఁ జేసినది. ప్రాణప్రియుండగు రాముని వదలియుండుట కన్న మరణించుట మే"లనెను.

త్రిజట తన స్వప్నవిషయముఁ జెప్పుట.

రాక్షసస్త్రీలు సీతను పలువిధములుగ భయపఱచుటయు సీత మరణింప నెంచుటయును జూచిన ముసలిరాక్షసియగు త్రిజట వారలఁజూచి "పాపాత్ములారా! జనకుని కూఁతురును దశరథుని కోడలునగు సీతను భక్షింపనేల? నేనొక కలఁగంటిని. అందువలన నామెకు మేలుగలుగునని యెంచెద"ననెను. అప్పుడా రాక్షసస్త్రీలు "స్వప్నమున నేమిచూచితి"వని యడుగ త్రిజట "రాముఁడు తెల్లనిపూలమాలధరించి దంతముతోఁ జేయఁబడిన పల్లకినెక్కి లక్ష్మణునిఁగూడి లంకకువచ్చెను. సీతాదేవి తెల్లనిచీరఁగట్టుకొని తెల్లనికొండపైనుండెను. మఱల రామలక్ష్మణులు తెల్లనియేనుఁగునెక్కి రాఁగా సీతయుఁ దానినెక్కి రామునిఁగలసికొనెను. మఱియొకపఱి సీతారామలక్ష్మణు లెనిమిది తెల్లయెద్దులు పూన్చినరథమునవచ్చుటఁ గంటిని. రావణుఁ డన్ననో యెఱ్ఱగన్నేరుపూలమాల ధరించి దేహమంతయు

నూనెఁబూసికొని నూనెఁద్రాగుచు నెఱ్ఱనివస్త్రములు ధరించి నేలఁబడినట్లు గంటిని. రెండవసారి రావణుఁడు బోడితలతో నల్లనిబట్టగట్టుకొని పుష్పకమునుండి పడి యొకస్త్రీచే నీడ్వఁబడినట్లు గంటిని. మూఁడవసారి రావణుఁడు గాడిదనెక్కి ఎఱ్ఱనిపూలమాలధరించి దక్షిణదిక్కుగఁ బోవుచు నేలఁ బడినట్లును మలపంకమునఁబడి తబ్బిబ్బుచెందినట్లును జూచితిని. ఇంద్రజిత్తు మొసలిని, కుంభకర్ణుఁ డొంటెనెక్కి దక్షిణముగఁ బోయినట్లును, విభీషణుఁడు తెల్లనిగొడుగుతో మంత్రులు గొలువఁ దెల్లనివస్త్రములతో వాద్యఘోషములతో నుత్తమగజము నెక్కిపోవఁ గంటిని. ఓ చెలులారా! సీతకు మేలుగలుగుననుట కెంతమాత్రము సందేహము లేదు. రామునకు జయమును రావణునకపజయమును గలుగునని తోఁచుచున్నది. రామునివలన మీకెల్లఱకు గొప్పదండనలు లేకుండుట కొక్కయుపాయమున్నది. అదేమనిన సీతాదేవిని శరణుజొచ్చి క్షమింపవేఁడుటయే. సీతాదేవికి యెడమకన్ను భుజము తొడయు నదరుచున్నది. ఇవి శుభసూచకములు. పింగళిపక్షి యఱపులు చూడ బంధువులరాకఁ దెలుపుచున్న" దనెను.

మరణింప సిద్ధమగు సీతకు శుభసూచనలు గనఁబడుట.

రావణుని గడువును రాక్షసస్త్రీల బెదరింపులను జూచి శోకసాగరమున మునిఁగినదై సీతాదేవి రామునివియోగముచే "నాగుండె వేయిముక్కలు గాకున్నదే. ఆతిగుండెగల దానను. రెండునెలలలో రాముఁడు నన్నురక్షింపకున్న దురాత్ముడగు రావణుఁడు గర్భమునుండి వెలువడని శిశువును గర్భము

లోనే ఖండింపుమనట్లు నన్ను ఖండించి భక్షించును. హా రామ చంద్రా! హా ప్రాణనాథా! నీ యొడిలోఁ గూర్చుండు భాగ్య మిఁక నాకు లేదుకదా. నిన్ను దైవమని తలంచుచున్నదాననే. నిన్ను విడిచి యొకనిముసమైననుండ లేక నిన్ను వెన్నంటివచ్చి తినే. అనాథవలె దిక్కులేనిదాననైతినే. నీకంటె నాకు రక్షకు లెవరు? అయ్యో! నావ్రతములు ఫలింప లేదే. నాపాతివ్రత్య ము విఫలమయ్యెనే. రామా! నీవు తండ్రియాజ్ఞఁ బాటించి యయోధ్యఁజేరి సుందరాంగనలఁగూడి సుఖింతువని తలఁచె దను. నాజన్మ మింతటితో వృథయని నిశ్చయించుకొంటిని. ఇఁక నేనొకక్షణమైన జీవించియుండ నెంచను. నాకిప్పుడు విష మునైన నిచ్చువారులేరు. వాఁడియాయుధ మెవరిత్తురు?" అని తలజడను మెడకుఁగట్టుకొని పూచియున్న శింశుపావృక్షము సమీపించి యొకకొమ్మంబట్టుకొని "ఆహా! ఇట్టి దుర్మరణము గలుగవలసివచ్చినదా?" యని దుఃఖించుచుండెను.

హనుమంతుని యాలోచన.

శింశుపావృక్షమున నాకులమరుగునఁ డాఁగియుండిన హనుమంతుఁడు సీతతో రావణుఁడు సంభాషించిన రీతి, త్రిజట స్వప్నవృత్తాంతము, రాక్షసస్త్రీలు సీతను బెదరించిన విధము, సీత మరణింప సిద్ధపడుటను జూచి యిట్లాలోచించెను. "ఎవ రిని వెదకుటకై నలుదిక్కులకు లక్షలకొలఁది వానరులు పంపఁ బడిరో యట్టి సీతాదేవి నిచ్చటఁగంటిని. ఈపట్టణము, పుష్పక విమానము, జనులతీరు, రావణుని ప్రభావము, రాక్షసస్త్రీల యాగడములు, సీతాదేవిదుఃఖము కనులారఁగాంచితిని. భర్తను

బొందఁగోరు సీత నూరడించుట ముఖ్యము. అందుల కామెకు రాముని వృత్తాంతము చెప్పి యొప్పించి ప్రాణరక్షణ చేసిననే నా ధర్మము నిర్వర్తించినవాఁడ నగుదును. ఆమెతో సంభాషింపకున్న నామె ప్రాణము విడుచును. ఆమెసందేశముఁ గొనిపోకున్న రామచంద్రుని గూఁటఁగలుగదు. కనుక నామెతో సంభాషించి తీరవలెను. రాక్షసస్త్రీలు కావలియున్నారు. వారికిఁ దెలియనివిధమున సాధారణ మానవభాషలో మాట్లాడవలెను. అల్పవానరరూపమున నుండు నన్ను రాక్షసస్త్రీలు గమనింపరు. ఒకవేళ సీత వానరుఁడనగు నేను మానవభాషలో మాట్లాడుటవిని రావణునిమాయయనితలఁచి భయపడి యఱచిన రాక్షసస్త్రీలు నన్ను హింసింపఁజూతురు. అప్పుడు రాముఁడు చెప్పిపంపిన విషయములు సీతకుఁ జెప్పలేకపోదును. అంతియకాక రాక్షసు లెప్పుడు పరులఁ బీడించుటలో సంతసించువారలగుటచే నామీఁది కోపముచే సీతను జంపుదురేమో. అట్టియెడ సముద్రమును దాఁటి యిచ్చటికివచ్చి సీతయునికిఁ దెలిసికొనగలవారెవరు లేరే. ఇట్టి సాధకబాధకముల వివరించి కార్యము చేయని దూత మూఢుఁడుగదా. తానే విద్వాంసుఁడని భావించి కాలదేశవర్తమానముల విచారించి కార్యముచేయని దూతవలన యజమానుని కార్యము చెడును. కనుక యుక్తమగునట్లు సీతాదేవికి నమ్మక మేర్పడువిధమున రాముని వృత్తాంతము చెప్పెద"నని నిశ్చయించెను.

అంత మిక్కిలి బుద్ధిమంతుఁడగు హనుమంతుఁడు చెట్టున సీతాదేవికి సమీపమునుండు కొమ్మపైఁ గూర్చుండి యామెకు మాత్రము వినునంత ధ్వనితో మృదు మధురముగ

" ఇక్ష్వాకువంశస్థులలో నొకఁడగు దశరథచక్రవర్తి యయోధ్యను బాలించెను. అతఁడు ధర్మాత్ముఁడు. అతనికుమారులలో జ్యేష్ఠుఁడగు రామచంద్రుఁడు పితృవాక్యముననుసరించి భార్యయగు సీతాదేవితోడను తమ్ముఁడగు లక్ష్మణునితోడను వనవాసము చేయుచుండెను. అతఁ డనేక క్రూరరాక్షసుల వధించెను. జనస్థానమున ఖర దూషణ త్రిశిరు లను వారిని గొప్ప సైన్యముతో నొక్కఁడే సంహరించెను. ఆమాటవిని లంకాధిపతి రావణుఁడు మాయలేడినిగొని రాముని మోసపుచ్చి సీత నెత్తుకొనిపోయెను. మార్గమున గృధ్రరాజగు జటాయు వతని నడ్డగించి మరణించెను. సీతాదేవి కొన్నియాభరణముల మూఁటగట్టి పర్వతశిఖరమున నుండిన వానరులమధ్యఁ బడవైచెను. రామలక్ష్మణులు సీతను వెదకుచు రాఁగా వానరరాజగు సుగ్రీవునితో స్నేహముకుదిరెను. అతని యన్నయగు వాలిని జంపి కిష్కింధకు సుగ్రీవు నభిషేకించెను. అందుచే సుగ్రీవుఁడు వానరులను నలుదిక్కులకు సీతను వెదకఁబంపెను. అట్లువచ్చిన హనుమంతుఁడనువాఁడను నేను. రాముఁడు సీతను వర్ణించిన విధమునుజూడ నీవె సీతయని తెలిసికొనుచున్నా" ననెను. అంత సీత రామునివృత్తాంతము విని యానందించి నలుదిక్కులఁ జూచుచుఁ దుదకు హనుమంతుని జూచెను.

అంత సీత భయపడి 'అయ్యో! రావణుఁ డీరూపమున వచ్చినవాఁడేమో? లేకున్న నేను నిమురించితినా? దుఃఖసాగరమున మునిఁగిన నాకెకఁ-డిది నిద్ర? ఒకవేళ నేను కలగంటినని తలంచెద. కలలో వానరుని చూడరాదందు రే. నేనుజూచితినే, ఇందువలన నాకెట్టి యశుభముగలుగనున్నదో? ఏమిచేతును?

ఎందుఁబోయెను? రాముని వృత్తాంతము వినినంతనే నాప్రాణము పైకివచ్చిన దనవచ్చును. కాని నిరంతరము రామునే స్మరించు చుండు నామనోరథమే వానరరూపముఁదోఁపఁజేసెనా? ఆహా! చింతలో మునిఁగినవారిగతి యిట్టిదని నే నెఱుఁగుచున్నాను. నిజముగ నాకు రాముని క్షేమముఁదెలుపవచ్చిన హితుఁడనియే తలంచెదను. ఇంద్రాగ్ని గురు బ్రహ్మలకు నమస్కరించెదను. ఇతనిమాటలు నిజముగుగాక" యనెను.

సంభాషణ.

అంత హనుమంతుఁడు చెట్టుదిగి శిరముపై చేమోడ్చి వినయముతో "తల్లీ! నీవు దేవతవా? ఖేచరులలో నొకతెవా? నిండుచంద్రునివంటి నీమోమును గమలములవంటి నీ నేత్రములును నీ సకల శుభలక్షణములనుజూడ నీవు రామచంద్రుని ధర్మపత్నివనియే తోఁచుచున్నది. నీ వెవరికొఱకు దుఃఖించెదవు? నీ కన్నీ ళ్ళెవరి వినాశమునకుఁ గారణమగును? నీవు భర్తను విడిచియుండుటకు దుఃఖించెదవా? తండ్రినిగూర్చి నీకు శోకముగలిగెనా? సోదరుని యాపద నిన్నిట్లు బాధించుచున్నదా? నీవృత్తాంతము విశదముగ నాకుఁదెలుపు"మని యడిగెను. అతఁడు దనకు హితుఁడనియెంచి సీత "నేను దశరథమహారాజునకుఁ గోడలను, జనకునకుఁ గూఁతురను. ధర్మస్వరూపుఁడగు రాముని భార్యను. దశరథుఁడు రామునకుఁ బట్టముగట్ట సకల సంభారములు సేకరించి ముహూర్తమెదురుచూచుతఱి యతని కనిష్ఠభార్యయగు కైకేయి తన కుమారుఁడగు భరతునకుఁ బట్టముగట్టవలెననియు, నాభర్తయగు రామునిఁ బదునాలుగేం

ష్టారణ్యవాసముచేయవలె ననియు వరములు పొంది రాముఁ డరణ్యమునకుఁ బోవునంతదనుక భుజింపనని పట్టుపట్టెను. అంత నా భర్తను వెన్నంటి వచ్చితిని. జనస్థానమున నుండ మాయలేడిని చూచి పట్టియిమ్మని యడుగ రాముఁడు దానిని వెంబడించెను. అది రామబాణముచేఁ జచ్చునపుడు రాముని గొంతుతో నఱచెను. నేను లక్ష్మణుని నతని సహాయముగఁ బంపితిని. ఆసమయమున రావణుఁడు సన్యాసివేషమునవచ్చి బలాత్కారముగ నన్నెత్తికొనిపోవుచుండ నేను కొన్ని యాభరణముల వానరులున్న యెడఁ బడవైచితిని. రావణుఁడు నన్నేకపాట్లు పెట్టించుచు నిచ్చట నుంచియున్నాఁడు. నీవు నిజముగ వానరుఁడేనా? లేక నేను కలగనుచున్నానా? రావణుఁడిట్లు మాయారూపముదాల్చి నన్ను మోసపుచ్చుచున్నాఁడా?" యని దిగులుచెందెను.

అప్పుడు హనుమంతుఁడు "తల్లీ! భయపడకుము. నేను నిజముగ వానరుఁడనే. నా పేరు హనుమంతుఁడు. నేను వాయుపుత్రుఁడను, సుగ్రీవుని మంత్రిని. రామసుగ్రీవుల స్నేహముచే రామునికొఱకు సుగ్రీవునిచే దక్షిణదిక్కున నిన్ను వెదకుటకు పంపఁబడిన రామబంటును. నన్ను సందేహింపకుము" అనెను. అంత సీత సంతోషించి "వానరోత్తమా! అట్లయిన నీవు రామలక్ష్మణుల యాకృతిని వర్ణింపుము. నరులకును వానరులకును ఎట్లు స్నేహముకుదిరెనో వివరింపు" మనెను.

హనుమంతుఁడు సంతోషముతో "జానకీ! రాముఁడు సర్వాంగసౌందర్యముగలవాఁడు. దయాదాక్షిణ్యాము మున్నగు మేలుగుణములుగలవాఁడు. ఓర్పున భూమితో సమానుఁడు.

స్థైర్యమున హిమవంతున కుది. బుద్ధియందు బృహస్పతి తుల్యుఁడు. కీర్తియందు దేవేంద్రునకు సాటి. జీవలోకమును రక్షించువాఁడు. నీతినియమములు చక్కఁగఁ బాటించువాఁడు. వేదవేదాంగ శాస్త్రములలోఁ బండితుఁడు. దుష్టజనశిక్షకుఁడు, శిష్టజనరక్షకుఁడు. ధర్మార్థకామములఁ బూర్వాహ్ణ మధ్యాహ్న సాయాహ్నములందుఁ గ్రమముగ ననుష్ఠించువాఁడు. ఇఁక నతనితో మాకు సఖ్యమేర్పడిన విధము దెలిపెదను.

నిన్ను దుర్మార్గుఁడగు రావణుఁ డపహరించిన పిదప రామలక్ష్మణులు నిన్ను వెదకుచు ఋశ్యమూకప్రాంతముచేరిరి. అన్నయగు వాలిచే రాజ్యభ్రష్టుఁడైన సుగ్రీవుఁడను వానరోత్తముఁడు నలువురు మిత్రులతో నాపర్వతముననుండెను. అతఁడు రామలక్ష్మణులఁ జూచి వాలిచేఁ దన్ను హింసింపవచ్చినవారేమో యని భయపడి నన్ను బంపెను. నే నతి వినయముగ వారితో సంభాషించి వారి సుగుణములకుఁ గట్టుపడి వారిని మూఁపునఁగొని సుగ్రీవునిసన్నిధిఁ జేర్చి వారివృత్తాంతముచెప్పితిని. సుగ్రీవుఁడు రామునితో తనకష్టములుచెప్పి యతనిసహాయముపొంది తాను రామునకు సాయమొనర్చునట్లు ప్రతిజ్ఞ చేసి యగ్నిసాక్షికముగ రాముని స్నేహము సంపాదించెను. మాటచొప్పున రామచంద్రుఁడు వాలిని వధించి సుగ్రీవుని కిష్కింధకు రాజుగ నభిషేకించి యతని సాయమున వానరుల నలుదిక్కుల నిన్ను వెదుకఁబంపెను. దక్షిణదిక్కుగ వచ్చినవారిలో నేనీ సముద్రము దాఁటి లంకనంతయుఁ గలయవెదకి తుదకిచ్చట నిన్నుగంటిని. ఇట్టి నాభాగ్యముగొప్పది" అనెను.

అంగుళీయకము నిచ్చుట.

ఆ మాటలు విని సీతాదేవి శోక మోహములు వదలి హనుమంతుని రామభక్తుఁడని నిశ్చయించుకొని "రాముఁడు నన్ను మఱచినాఁడా? నన్ను విడిచి యొకక్షణమైన నుండని వాఁడే. ఇప్పుడు నాయెడఁబాటు నెట్లుసహించుచున్నాఁడని" యడిగెను. అందుల కాంజనేయుఁడు "తల్లీ! రామచంద్రుఁడు పువ్వునుజూచిన ఫలమునుజూచిన 'హాసీతా! హాప్రాణప్రియా! నీ వనుభవింపని పుష్పఫలములు నాకేల' యనును. మాటి మాటికి నిన్నుదలఁచి నిట్టూర్పులు విడుచుచుండును. నిద్రవోవు చున్నను నిద్రచాలించి 'హాజానకీ!' యని కలవరించును. ఉన్మత్తునివలెఁ గొన్నిసమయములం దేమియడిగినను బదులుసెప్పఁడు. నిన్నుబొందనెంచి సకలవిధయత్నములు గావించుచున్నాఁడు. మూఁడుదిక్కులకు వానరులఁ బంపి నన్ను దక్షిణముగఁ బంపునపుడు సుగ్రీవుఁ డాడినమాటలు విని నాయందు పరిపూర్ణమగు నమ్మకముంచి "హనుమంతా! నీవే కార్యసాధకుఁడవని తలఁచుచున్నాను. నీవీ యుంగరముఁగొని సీతకిచ్చినఁగాని యాసాధ్వి నిన్ను నమ్మఁజాలదు. నిన్నుజూచియు రావణుని మోసమనియే భావించును. కనుక నీచేతి కీయానవాలిచ్చెదను" అని చెప్పి యీరామనామముగల యంగుళీయకము నిచ్చెను. తల్లీ! దీనిని గైకొమ్మ"ని రాముఁడిచ్చిన యంగుళీయకమును సీతకిచ్చె.

అంత సీతాదేవి యానందబాష్పములుగాఱఁగా భర్తను జూచినట్లే తలఁచి యా యుంగరముఁ గంటికద్దుకొని రొమ్మునఁ జేర్చి మాటిమాటికి "హాప్రాణనాథా! నిన్నువిడిచియు నుండు

న శ్లేర్పడెనే" యనుచు హనుమంతుని రాకకు సంతోషించి "మారుతీ! నీవు సామాన్యుఁడవుగావు. నీ శక్తిసామర్థ్యము లపారములు. నీ బుద్ధికుశలత సాటిలేనిది. నీవుదప్ప నన్యుఁ డెవఁడు నూఱుయోజనములుగల సముద్రమును గోవుపాదము వలె నెంచి దాఁటఁగలఁడు? ఉత్తమబుద్ధిమంతుఁడగు రామ చంద్రుఁడు సామాన్య నిట్టికార్యమున కెన్నఁడును బంపఁడు. నా భాగ్యవశమున నీమూలమున రామలక్ష్మణులు క్షేమముగ నున్నారని తెలిసికొంటిని. ఇఁక నేను రామునిఁ జేరఁగలనని ధైర్యమువహించి బ్రతికియుండఁనోపుదును" అని చెప్పి మధుర మైనఁ బ్రియునివిషయము వినఁగోరి సీత యూరకుండెను. అంత హనుమంతుఁడు నమస్కరించి "అంబుజాక్షీ! రామచంద్రునకు నీయునికిఁ దెలియనందున నిన్ను విడిచియున్నాఁడు. నామాటలు వినినంతనే రాముఁడు నిన్ను అనుష్ఠాత్మునివశమున నున్న శచీ దేవిని దేవేంద్రుఁడు పొందిన ట్లతిశీఘ్రమున వానర ఋషభ సైన్యములతో వచ్చి శత్రునిర్మూలనముచేసి నిన్ను పొందఁ గలఁడని నమ్ముము. నీకొఱకతఁడు సర్వసన్నాహములు గావించుచున్నాఁడు. భయఁపడకు" మనెను. సీతయుఁ గొంత ధైర్యముదెచ్చికొనెను.

14. లంకాదహనము

నిండుచంద్రునివంటి ముఖముగల సీతాదేవి ధర్మయుక్తము నర్థయుక్తమగు మాటలతో "వానరపుంగవా! నీమాటలమృతతుల్యముగను వినయుక్తముగను గూడ నున్నవి. రాముఁడు నా జ్ఞాపకము గలిగియుండుట సంతోషమే. నా విరహము సహింపలేక దుఃఖించుచున్నాఁ డనుటచే శోకకారణమగుచున్నది మానవు డస్వతంత్రుఁడు. సుఖముననుభయంకరమగు దుఃఖముననుదేవుఁడు మనుష్యుని యీడ్చుచుండును. దైవనిర్ణయ మనివార్యము. ఇది నిజము. రామలక్ష్మణులును నేనును శోకసాగరమున మునుఁగుచున్నాముగదా. సముద్రమున నోడ ముక్కలై విఱిగినందున వలలోఁదగులొక్కని గట్టు చేర యత్నించువానివలె రాముఁ డీ శోకసముద్రము నుండి యెట్లు గట్టుచేరఁగలఁడు? ఈలంకానగరమును నాశ మొందించి రాముఁడెన్నఁడు నన్నుఁ జేరఁగలఁడు? రావణుఁడిచ్చిన సంవత్సరపుగడువునఁ బదియవ నెల జరుగుచున్నది. ఇంకను రెండు నెలలలో రాముఁడు నన్నుబొందకున్న రావణుఁడు నన్ను చంపుట నిజము. అతనితమ్ముఁడగు విభీషణుఁడు నన్ను రాముని కిచ్చివేయుమని యెంతచెప్పినను రావణుఁడు మృత్యువుచేఁ బ్రేరేపింపఁబడి సమ్మతింపకున్నాఁడు. విభీషణుని పెద్దకూఁతురగు నల నాకు మేలుగలుగునని చెప్పినది. నేను నట్లే తలఁచెదను. రాముఁడొక్కఁడే జనస్థానమునఁ బదునాలుగువేల రాక్షసులను వధించుటను జూచితిని. అతని పరాక్రమ మిట్టిదని యెఱుఁగుదును. కనుక రాముఁడు శత్రువులగు రాక్షసుల నవలీలగఁ జంపఁగలఁడనెను. అంత హనుమంతుఁడు "నేను నీ

వృత్తాంతము చెప్పిన వెంటనే రాముఁడిచ్చటికి లెక్కలేని వానర భల్లూక సైన్యములతో వచ్చి రావణుని వధించి నిన్ను బొందును. కాదేని నాపీఁపునఁ గూర్చుండుము. నిన్నతిశీఘ్రముగ రామునిసన్నిధిఁ జేర్తుననెను. అంత సీత నవ్వి ఆంజనేయా! నీకపిత్వము గొంత వెల్లడించెదవే. నీ రూపమేమి? నీబలమేమి? ఇచ్చటికిని రాముఁడుండు స్థలమునకును బహుదూరము గలదు. నీ వెట్లు నన్ను సురక్షితముగఁ గొంపోవఁగలవు? అనెను. హనుమంతుఁడు కొంచెము లజ్జించి తన నిజస్వరూపముసూపి "తల్లీ! రావణునితోఁగూడ నీ లంకాపురమునైన మోయఁగలవాఁడనని నమ్ముము. ఒక్క క్షణములో నిన్ను నీ నాథునియొద్దకుఁ గొంపోయెద" ననెను.

అప్పుడు సీత సంతోషించి "కపిసత్తమా! నీశక్తి యిట్టిదని యిప్పుడు తెలిసినది. నీ వతివేగముగఁ గొంపోవునపుడు నేను సముద్రమునఁబడి మరణింపవచ్చును. నిన్నుజూచి రాక్షసులు యుద్ధము చేసిన నన్ను మోయుచు వారితో నెట్లు యుద్ధము చేయుదువు? నన్ను డించితివేని వారు నా కాపదగలిగింతురు. అట్లుగాకున్నను యుద్ధమున వారు గెలిచిన నాగతి యేమి? ఈ కారణములట్లుండనిమ్ము. నేను రామునితప్ప నన్యునిఁదాఁకను. రావణుఁడు తాఁకలేదా యందువా? అనాథనై దుఃఖపరవశనై యుండ నన్నుదెచ్చినాఁడు. అది నాతప్పుగాదు. ఇంతియగాక రామునివంటి పరాక్రమవంతుఁడు యుద్ధమున శత్రునాశమొనర్చి నన్నుబొందిననే శాశ్వతకీర్తికలుగును. కనుక నీవు వారి నతిశీఘ్రమున నిచ్చటికే తెంచునట్లుచేయు" మనెను.

చూడామణి నిచ్చుట.

హనుమంతుఁడామెమాటల కానందించి "పావనీ! నీ వాడినమాటలు నీ సద్వంశమును సతీత్వమును జూటుచున్నవి. నేను నిన్ను జూచినందు కొకగుర్తునిమ్ము. రామచంద్రునకు నేను నిన్ను జూచితినని నమ్మకమును సంతోషమును గలుగును" అనెను. అంత సీతాదేవి "కపివరా! ఏకాంతమున జరిగిన విషయ మొకటిచెప్పెదను. నామాటగా రామునితో నిట్లనుము. "చిత్రకూటమున నొకదినము పువ్వులఁగోసి యలసి నీయొడిలోఁ గూర్చుండియుంటిని. ఒక కాకి నారొమ్మును బొడుచుచుండ నేను లేచి దానిని తఱుమఁజొచ్చితినిగాని యది మఱల నన్నట్లె బాధింపవచ్చెను. నేను నీతొడమీఁదఁ దలనిడుకొని నిద్రించి కొంతసేపటికి లేచితిని. అప్పుడు నీవు నా తొడపయి తలనిడి నిదురించితివి. ఆకాకి మరలవచ్చి నా స్తనములఁ బొడిచి గాయముచేయ రక్తబిందువులు నీమీఁదఁబడినవి. నేను బాధ తాళఁజాలక నిన్ను మేలుకొలిపితిని. నీవు దర్భముక్క నెత్తి బ్రహ్మాస్త్రమంత్రము పఠించితివి. అప్పుడొక పెనుమంట లేచి యాకాకిని తఱుముచుఁబోయెను. ఆకాకి దేవేంద్రుని కొడుకగు జయంతుఁడనువాఁడట. కాకిరూపముతో వచ్చి యిట్లుచేసినందున నామంట యతని వెంబడింప నతఁడు ముల్లోకములలోఁ గాచువారులేక మఱలివచ్చి నీశరణు వేఁడెను. చంపఁదగినను నీవాకాకినివధింపక దానికుడికంటిని యస్త్రమున కుపాయనము గావించి ప్రాణము రక్షించితివి. ఇట్లు నీ శరణాగత రక్షణము దెలిసికొంటిని. అల్పప్రాణియగు కాకివిషయమై బ్రహ్మాస్త్రము

ప్రయోగించిననీవు నీవులేనిసమయమున దొంగతనముగ నన్ను దెచ్చి పడరానిపాట్లుపెట్టించిన దురాత్ముని విషయమై జాగు సేయనేల? దయ జపతపములకంటెను యాగయజ్ఞాదులకంటె ను సకల దానంబులకంటెను నుత్తమంబగు ధర్మమని నీవే చెప్పి యున్నావే. అట్టిదయ నాయందేల నీకుఁ గలుగదయ్యె?" అని చెప్పుమనెను.

మఱియు సీతాదేవి హనుమంతునిజూచి " కపితిలకా! లోకనాథుఁడగు నానాథుని నాకుగాను దలవంచి నమస్కరింపుము. అన్నయందలి భక్తిచే సకలైశ్వర్యములను భోగంబులను బత్నిని విడిచి యరణ్యవాసముచేయ తానై సంకల్పించుకొని వచ్చియున్నాఁడు లక్ష్మణుఁడు. అతఁడు రాముని తండ్రిగను నన్నుదల్లిగను భావించువాఁడు. అతని త్యాగము చెప్ప తరముగానిది. అట్టి సుమిత్రయొక్క సుపుత్రుఁడగు లక్ష్మణుని నేను చాల విచారించితిననుము. అట్టి పరమ సుహృదుఁడగు తమ్ముఁడుండుటచే రాముఁడు తండ్రిలేనివాఁడుకాఁడనియే చెప్ప వచ్చును. మున్ను దేవేంద్రుఁడు వృత్రాసురుని వధించి పొందిన బ్రహ్మహత్యాదోషముచే నలిగి యతనిలక్ష్మి పాతాళము చేరఁగా దేవతల వేఁడికోలు ననుసరించి విష్ణువా లక్ష్మిని యింద్రున కిప్పించి పూర్వస్థితికిఁ దెచ్చెను. అట్లే రాముఁడు రావణునిచెఱయందున్న నన్ను విడిపించికొనిపోవుగాక. ఇట్టి నాప్రార్థనను రామునికి మాటిమాటికిఁదెలుపుము" అనిచెప్పుచు కొంగున ముడివైచియున్న రత్నమయమగు చూడామణిని హనుమంతున కిచ్చెను. అప్పుడతఁడు తొల్లింటి చిన్నరూపము నెత్తుకొనినందున చూడామణిని వ్రేలికిఁ దొడుగుకొనెను.

అతఁడు వినయముతో సీతాదేవికిఁ బ్రదక్షిణనమస్కారములు చేసి నిలుచుండెను.

హనుమంతుని యభయప్రదానము.

సీత హనుమంతునితో "మారుతీ! ఈచూడామణి వివాహ కాలమున నాతల్లిచే నాకీయఁబడినది. అప్పుడు దశరథుఁ డుం డినందున రామునకు దీనిని చూచినంతనే నాతల్లియు దశరథుఁ డును, నేనును జ్ఞప్తికివత్తుము. ఆంజనేయా! ఎట్లయినను రాముఁ డు నన్ను శీఘ్రమునఁబొందుట కెట్టియుపాయము చేయవలెనో యది నీభారము. ఈ నాదుఃఖమునుఁబోగొట్ట సమర్థుఁడవునీవే. నిన్నుదప్ప నొరునిసహాయము నేనుఁగోరలేను" అనెను. అంత హనుమంతుఁడు "తల్లీ! నీయాజ్ఞ శిరసా వహింతును. తప్పక నీశోకము పోఁగొట్టుదును. రామలక్ష్మణులు యుద్ధమున నిం ద్రుని దిక్పాలురను సకలదేవతలను జయింతురు. అట్టివారి కీ రాక్షసు లెంతమాత్రము? భయపడకు" మనెను.

మఱల సీత "వీరా! ఒకదినముండి పొమ్ము. నీవుండఁ గా నాకెంతయు సంతసముగనున్నది. నీవిచ్చటినుండి పోయిన వెంటనే నేను మఱల దుఃఖసముద్రములోఁ బడుదును. మఱి యు నాకొక సందేహము. వానరులును భల్లూకములును ఘోరసముద్రమును దాఁటుటెట్లు? నీకు లంకకువచ్చుటకే గాక రావణాదులెల్లర సంహరింప సర్వశక్తులున్నవి. నిన్ను గూడి రామలక్ష్మణులు యుద్ధమున రావణసంహారముచేసిననే నాకును రామునకును కీర్తికరము. అట్టి నాకోరిక నీడేర్పఁ దగినవాఁడవు నీవే"యనెను.

అంత హనుమంతుఁడు "తల్లీ! సుగ్రీవుఁడను వానరరాజు మహాబలపరాక్రమముగలవాఁడు. అతని యధీనమున నుండు వారందఱు నాకంటెను బలపరాక్రమముగలవారు. కొందఱు నాకు సములుగాని నాకంటెఁ దక్కువవా రెవ్వరును లేరు గనుక నీకెట్టి సందేహ మక్కఱలేదు. ఏరాజును మొట్ట మొదట యల్పభటులను బంపును. తుదకు మహాబలులను బంపును దానువచ్చును. కనుక రాముఁ డతిశీఘ్రమున వారి సహాయముతో యుద్ధమున జయముఁగాంచి నిన్నుఁదోడ్కొని యయోధ్యకుఁ బోవును. ధైర్యము దెచ్చికొనుము. నేను నీ స్థితిని రామున కెఱిఁగించునంతవఱకు నోర్చుకొను"మనెను.

అశోకవన భంగము.

హనుమంతుని హితమగుమాటలు విని సీత "వాయు పుత్రా! నీరాకవలనను నీమాటలవలనను సగమెండినట్టిపైరు మంచివర్షముగురిసిన మఱలఁ గళకళలాడునట్లు దుఃఖసముద్ర మున మునుఁగనున్న నేను గొంత ధైర్యముదెచ్చికొంటిని. నాకు రామునితో సంయోగముగలుగు ప్రయత్నము నీవే చేయవలె ను. మఱియొకవిషయము జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొనుచున్నాను. ఒక సమయమున నా నుదుట బొట్టుగలఁగిపోవఁగా రాముఁడు నా యం దత్యంతాదరముగలిగి మణిశిలను బొట్టుగాఁ జేసియుం చెను. ఇదియునొక యానవాలుగఁ జెప్పుము. రావణుని గడువు దినములు, రాక్షసస్త్రీలు నన్నుఁబెట్టించు పాట్లు, నా నిర్భర శోకము గన్నులారఁగాంచిన నీకు నే నేమిచెప్పవలెను. నిన్నే నాప్రాణదాతగ నమ్మియున్నా"ననెను.

అంత నాంజనేయుఁ డామెకు సాష్టాంగముగ మ్రొక్కి యుత్తరదిక్కుగఁ బ్రయాణము చేయనెంచినవాఁడై యిట్లని తనలో ననుకొనెను. "నేను సముద్రమును దాఁటి లంకలోఁ బ్రవేశించి యందలి ప్రదేశములను బ్రజలను జూచితిని. రావణుని నిద్రించునపుడును సీతను బెదరించునపుడును గంటిని. శత్రుబల మెంతమాత్రమని యెఱుఁగవలయును. అందుల కుపాయమేమని యాలోచింపవలెను. నేను రావణుని యుద్యానవనమగు నీ యశోకవనమును ధ్వంసము చేసితినేని నన్ను రావణుఁడు సంహరింప యత్నించును. అప్పుడు నాబలమిట్టిదని వారు గ్రహింతురు. ఏపురుషుఁడు తన్నొకపనికి నియమించిన దానియందలి సాధకబాధకములను విమర్శించి కార్యహాని గలుగనివిధమున దానిం జేసి యింక ననేకములం జేయునో వాఁడే బుద్ధిమంతుఁడు. రావణుఁడు దుర్మార్గుఁడు. కనుక నతనిపట్ల సామోపాయము చెల్లదు. అతఁ డైశ్వర్యవంతుఁడగుట దానమిచ్చుటయుఁ బనికిరాదు. బలముచే నుదించినవాని భేదముచే నోడింప వీలుగాదు. కనుక దండోపాయముచే రావణుని సాధించవలెను. అతఁడు బలవంతుఁడే. పరాక్రమవంతుఁడే. అయినను నేనతని ముఖ్యసేనానులను వధింతునేని తక్కినవారు మెత్తపడి జంకుదురు. వానరవీరులు వారల నెదుర్కొనగలరు. రామలక్ష్మణులేమో యద్వితీయ బలసంపన్నులు. కనుక యుద్ధమున జయము తప్పకకలుగును. అందులకు నాంది నాచే నీనాఁడు జరుగునని చెప్పి శరీరమును భయంకరముగఁ బెంచి కడురమ్యముగనుండెడి యశోకవనములోని చెట్లను తీగెలను ధ్వంసముచేయఁగా రాక్షసస్త్రీలు కోపముతో సీతనుజూచి

"సీతతో మాటలాడినవాఁడెవఁడు? కొంచెమైనను భయములేక వనమును నాశ మొనర్చుచున్నాఁడు. ఇప్పుడే యీవార్త రావణున కెఱింగించెద" మని పలుకిడి రావణునకు వినయముతో నమస్కరించి "రాజోత్తమా! భయంకరాకారుఁడగు వానరుఁడొకఁడు సీతతో మాటలాడుచుండి నీ యుద్యానవనమును బొత్తిగ నాశముచేసినాఁడు. సీతయుండునట్టి యశోకవృక్ష మొక్కటిమాత్ర మున్నది. మేమావానరుని సమీపింప లేము. మేటియుద్ధవీరులఁబంపుము. వాఁడింద్రునిపంపున వచ్చినాఁడో లేక కుబేరునియాజ్ఞఁగొని వచ్చినవాఁడో లేనంతట రామునిచే సీతను వెదకుటకై పంపఁబడినవాఁడో యని సందేహము గలుగుచున్నది" అనిరి.

రాక్షసులతో యుద్ధము.

ఆమాటలు వినినంతనే రావణుఁడు కోపమునఁ గన్నులనుండి నిప్పులురాలునట్టి చూపులతో బలపరాక్రమమునఁ బ్రసిద్ధులగు కింకరు లను మహావీరుల నెనిమిదివేలమందిని హనుమంతుని హతముచేయఁ బంపెను. ఆ రాక్షసులు నానావిధాయుధములు ధరించి సింహనాదములుచేయుచు నొక ప్రవాహమువలె వచ్చి హనుమంతు నెదుర్కొనిరి. అంత నాంజనేయుఁడుగ్రుఁడై గోసలాధిపతియగు రాముఁడును నతనితమ్ముఁడు లక్ష్మణుఁడును జయశీలురుగ నున్నారు. నేను రాముని దాసుఁడను. నేను వాయుపుత్త్రుఁడనగు హనుమంతుఁడను. వేయిమంది రావణు లెత్తివచ్చినను నన్ను జయింపలేరు" అని బిగ్గఱగ నఱచుచు వెలుపలి ద్వారమువద్దనున్న నినుపగుది

యంగొని యీరాక్షసుల సందడిని హతమొందించి ద్వార మునఁ గూర్చుండెను.

ఈవార్తవిని రావణుఁడు మిక్కిలి కోపముగొని ప్రహస్తుని కుమారుఁడగు జంబుమాలిని గొప్పసైన్యముతోఁ బంపెను. పెద్దశరీరమును గుండలములును గొప్పవిల్లును గలిగి యుద్ధములో నెదిరింప వీలుగానివాఁడునైన జంబుమాలి గాడిదలుపూన్చిన రథము నెక్కి వచ్చుటనుజూచి హనుమంతుఁ డుత్సాహముపొంది సింహనాదముసేసెను. జంబుమాలి యతనిపై బాణములువేయ నాంజనేయుఁడొక పెద్దబండను వానిపై వేసెనుగాని వాఁడద్దానిని బాణములతో ముక్కలుచేసెను. హనుమంతుఁ డొక సాలవృక్షముతో వాని నెదుర్కొనెను. వాఁడు బాణసమూహములతో దానిని నాశముచేసెను. అంత హనుమంతుఁడు ద్వారమువద్దనున్న నినుపగుదియతో వానిం గూలనేసెను.

రావణునకీ సమాచారము దెలిసినంత నతఁడు మంత్రికుమారు లేడుగురిని పెనుసైన్యముతోఁ బంపెను. వారిలో నొక్కొక్కఁడును దానే హనుమంతుని చంపవలెననుగోరికతో వచ్చినఁ గని హనుమంతుఁడు పిడికిటంబొడిచియు, గోళ్ళతోఁ జీల్చియుఁ జంపఁగా మంత్రిపుత్రులు మడిసిరి. హనుమంతుఁడు ద్వారముచేరెను. ఈ వృత్తాంతముదెలిసి రావణుఁడు మనసులో జంకుగలుగ విరూపాక్షుఁడు, యూపాక్షుఁడు, దుర్ధరుఁడు, ప్రఘసుఁడు, భాసకర్ణుఁడను నైదుగురిని గొప్ప సైన్యముతోఁ బంపెను. వారిలో దుర్ధరుఁడు బాణములతో నొప్పింప హనుమంతుఁడు శరీరముపెంచి కొండమీఁదఁ బిడుగుపడునట్లా రథ

ము మీఁదికి దూకి దానిని నాశముచేసి దుర్ధరుని చంపెను. విరూపాక్ష యూపాక్షులు దనమీఁదికి రాఁగా హనుమంతుఁ డొక మద్దిచెట్టుతో వారిరువురను గూల్చెను. అంత ప్రఘసుఁ డును, భాసకర్ణుఁడును దీక్ష్ణములైన నాయుధములతోఁ దన్ను నొప్పింప హనుమంతుఁడు పర్వతశిఖర మొకదానిఁగొని వా రలఁజంపి ద్వారము సేరెను.

అక్షకుమారుఁడు హతుఁడగుట.

ఈ వృత్తాంతమువినిన రావణుఁడు ముందటనున్న తన కుమారుఁడగు అక్షకుమారుని చూచినంతనే వాఁడు తపము చేఁ బొందిన దివ్యరథము నెక్కి యాయుధములు ధరించి వేగ ముగ వచ్చి హనుమంతు నెదుర్కొనెను. ఘోరయుద్ధము జరి గెను. యుద్ధమునందు నిపుణుఁడగు రావణపుత్రుఁడు బాణ ములనేసి యాంజనేయుని నొప్పించెను. అంత హనుమంతుఁ డలిగి బిగ్గఱగ నఱచుచు నొక వృక్షము చేఁబూని యుద్ధము చేయ నక్షకుమారుఁడద్దాని నిర్మూలముచేసెను. హనుమంతుఁ డక్షకుమారుని యుద్ధనైపుణ్యముఁజూచి యిఁకఁ దామసింప రాదనియెంచి రథమును గుఱ్ఱములను నాశముచేసెను. అక్షుఁ డాకాశమున నతితీవ్రముగ సంచరింప హనుమంతుండు వాని కాళ్ళఁబట్టుకొని గిరగిర త్రిప్పి నేలఁబడగొట్టి చంపి మఱల ద్వారమునకుఁ బోయెను.

ఇంద్రజిత్తు హనుమంతుని బంధించుట.

రావణుడ నక్షకుమారుని మరణవార్త చెవిసోఁకినంతనే యతఁడు మిక్కిలి శోకించి మఱల ధైర్యముదెచ్చికొని యింద్రజిత్తుఁజూచి "కుమారా! నీవు బలపరాక్రమమున దేవేంద్రునకు సాటివి. నీవు వరబలముచే నితరులకజేయుఁడవు. నీకీర్తి ముల్లోకములు వ్యాపించినది. మంత్రికుమారులును జంబుమాలియు నక్షకుమారుఁడును హతులయిరి. నీవు దప్ప నన్యుఁడెవ్వఁడీ పెనుభూతమగు వానరుని జయింపలేఁడు. కావున దివ్యాయుధములఁగోఁబోయి యానీచుని రూపుమాపిర"మ్మని చెప్పెను. తండ్రిమాటలు విని రోషావేశముతో నింద్రజిత్తు దివ్యరథము నెక్కి యుత్తమాయుధముల ధరించి బయలు వెడలెను. అంతరిక్షమున దేవతలు, గంధర్వులు, యక్షులు యుద్ధముఁ జూడవచ్చిరి. అసాధారణవైభవముతో నొప్పారు ఇంద్రజిత్తునుజూచినంతనే హనుమంతుఁడు మేనుబెంచి భయంకరాకారముతో నుండెను. ఇంద్రజిత్తు బాణవర్షముగురియించి యాంజనేయుని పెక్కువిధముల నొప్పించెను. హనుమంతుఁడును వాయువేగమునఁ జిత్రగతుల నాకాశమున నెగిరి రాళ్లు వృక్షములు, బండలుగొని నైపుణ్యముతో యుద్ధముచేయఁగా నతనిఁజంప వీలుగాదని యెఱిఁగి సకలాస్త్రకోవిదుఁడగు నింద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రముతో నతని బంధించెను. పుట్టినప్పుడు తాను సూర్యుని పట్టుకొనఁబోయినపుడు బ్రహ్మదేవుఁ డొసఁగిన ట్లొక ఘడియసేపు బ్రహ్మాస్త్రముచేఁ గట్టుబడవలయునను విషయము జ్ఞప్తికి రాఁగా హనుమంతుఁ డూరకుండెను. అతఁడు

వనములో నిట్లుదలఁచెను. 'ఇదియు నొక మేలేయగును. రావణునితో సంభాషింప నవకాశముగల్గును. అతని మాటలచే నతనిమనసుఁ బరీక్షించెద.'

రాక్షసులకు బ్రహ్మాస్త్రము ఇతరవస్తువుల సంబంధముచే విఫలమగునని తెలియనందున జనుపనారను నారచీరలను దెచ్చి హనుమంతుని గట్టినందున హనుమంతుఁడు బ్రహ్మాస్త్రమునుండి విడివడినను దానిని బాటింపక రాక్షసులు దన్ను రావణునొద్దకుఁ గొంపోవుట కియ్యకొని యూరకుండెను. రాక్షసులు బలవంతుఁడగు వైరి చేఁజిక్కినందున నుబ్బి యాంజనేయుని కఱ్ఱలతోను, పిడికిళ్ళతోను గొట్టుచు రావణునిసమక్షమునకుఁ గొంపోయిరి. రాక్షసులు "వీఁడెవరు? వనధ్వంసము చేసిన పాతకుఁడా? వేలకొలఁది వీరులజంపిన నీచుఁడా? చంపుఁడు, కొట్టుఁడు, తన్నుఁడు" అని యఱచిరి.

హనుమంతుఁడు రావణుని తేజమును ముఖముల గాంభీర్యమును వైభవమును జూచి యాశ్చర్యపడి యతని సభలో నున్న మంత్రులను సేనాపతులను "ఆహా! రావణుని ప్రభావము సామాన్యముగాదని" యెంచెను.

రావణ హనుమంతుల సంభాషణము.

రావణుఁడు నల్లని మేఘమువలె గొప్పయాకారముఁగలిగి, మెఱుమువలెఁ బ్రకాశించు బంగారుతోఁ జేయఁబడి రత్నములు పొదుగఁబడిన హారములతోడను, బాహుపురులతోను, ధగధగ మెఱయు కిరీటకుండలములతోను, మేలుపట్టువస్త్రములతోను ఎఱ్ఱని మైపూతతోడను దేవేంద్రునివలెఁ గనుపట్టెను. అతనికి

రాజనీతికోవిదులగు దుర్ధరుఁడు ప్రహస్తుఁడు, మహాపార్శ్వుఁడు, నికుంభుఁడు అను నలుగురు మంత్రులుండిరి. హనుమంతుఁడు రావణునిఁజూచి "ఆహా! ఏమిరూపము! ఏమిబలము! ఏమి పరాక్రమము! ఎట్టివైభవము! అని యాశ్చర్యపడెను.

క్రోధపూరితుఁడగు రావణుఁడు మంత్రిసత్తముఁడగు ప్రహస్తునిఁజూచి "ఈ వానరుఁడెవరు? ఎవరు పంపఁగా వచ్చినాఁడు? ఏల వనధ్వంసముచేసినాఁడు? రాక్షసస్త్రీల నేల బెదరించినాఁడు అని అడుగుము" అనెను. ప్రహస్తుఁడు హనుమంతునిఁజూచి "వానరుఁడా! భయపడకుము. నీ వెవరు? ఎందుండి వచ్చితివి? నిన్నెవరుపంపిరి? నీవేల వనధ్వంసముచేసితివి? ఉన్నదున్నట్లుచెప్పిన మన్నింతుము. లేకున్న వధింతు" మనెను.

అంత హనుమంతుఁడు ప్రహస్తుని లక్ష్యపెట్టక రావణునిఁజూచి "నేను దేవేంద్రుఁడు, కుబేరుఁడు, యముఁడు పంపఁగా వచ్చినవాఁడఁగాను. విష్ణువు నన్నిచ్చటికిఁ బంపలేదు. రాక్షసరాజవగు నిన్ను దర్శింప నశోకవనమును నాశముచేసితిని. రాక్షసులు యుద్ధమునకువచ్చినందున వారినిఁ జంపితిని. నన్ను దేవతలుగాని, యసురులుగాని యేయాయుధమునఁగాని చంపలేరు. నేను రాముని బంటును. వాయుపుత్రుఁడగు హనుమంతుఁడను. నేను నీకిప్పుడు హితముసెప్పెదను. నా మాట లాదరముతో వినుము.

"రాక్షసాధిపా! నీవు సత్కులసంజాతుఁడవు. సకల వేదశాస్త్రపారీణుఁడవు. బుద్ధిమంతులలో మేటివి. పరమశివుని భక్తుఁడవు. సామగానముచేయువాఁడవు. అయోధ్యానగరాధీశుఁడగు దశరథుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడగు రామచంద్రుఁడు తండ్రి

మాటచొప్పున నరణ్యవాసముచేయ భార్యతోడను తమ్మునితోడను వచ్చెను. అతఁడు జనస్థానమునఁ బదునాలుగువేవురు రాక్షసుల నొకఁడే చంపెను. రాముఁడు తన యాశ్రమమునఁ దానులేనిసమయమున తనభార్య నెవరో యపహరించిరని వెదకుచు రాఁగా వాలిచే రాజ్యభ్రష్టుఁడు గావింపఁబడి నలుగు రనుచరులతో ఋశ్యమూకముననుండిన సుగ్రీవుఁ డతనితో సఖ్యముచేసికొని తన సంకటముఁదీర్ప వాలినిఁ జంపినఁ దాను సీతను వెదకుటకు సాయపడునట్లు ప్రతిజ్ఞచేసెను. రాముఁ డొక్కబాణమున వాలిని గూలనేసి సుగ్రీవుని కిష్కింధ కభిషేకించెను. తరువాత వానరులను నలుదిక్కుల సీతను వెదుకబంపెను. దక్షిణముగ వచ్చినవారిలో నే నొకఁడను. సుగ్రీవుఁడు నీ క్షేమమడుగుచ నట్లాజ్ఞాపించియున్నాఁడు. నీవు ధర్మముతప్పినందున నధర్మఫలము శీఘ్రమున ననుభవింతువు. రాముని కేవల మానవమాత్రుఁడని భావించి యతని ధర్మపత్నిని యపహరించి యతనివిరోధము సంపాదించుకొంటివి. అది గొప్ప యధర్మము. దానిని సవరించుకొను నుపాయము చెప్పెదను. ధర్మాత్ముఁడును సాధుజన రక్షకుఁడును శరణాగతులఁ గాపాడువాఁడునగు రామునియందలి మానవభావము నీకుఁదగదు. రాముఁడు నరరూపముననున్న విష్ణువే అతని భార్యను నీవు సామాన్యస్త్రీయని కేవలమందక త్రైయని యామెను పొందవచ్చునని భ్రమపడుచున్నావు. అట్లెన్నటికిని జరుగదు. నే నొకఁడనే నిన్నిచ్చట నీ బంధుమిత్ర దేశసహితముగ నాశమొనర్పఁగలను. అయిన నది నామతముగాదు. చాలనికాలమగుట నీవు సీతయను కాలపాశమును మెడకుఁ

గట్టుకొంటివి. దేవదానవ గంధర్వ యక్షకిన్నరాదులు ప్రత్యే కముగ వచ్చినను నొకట సమూహముగ వచ్చినను రాముని నోడింపలేరు. వృత్రాసురునివధించిన ఇంద్రుఁడుగాని ప్రళయ కాలమునఁగోపించు రుద్రుఁడుగాని నలుమొగంబులవాఁడగు బ్రహ్మదేవుండుగాని యుద్ధమున రామునిచే వధ్యుఁడగువానిని రక్షింప వీలులేదు. కనుక రాముని ధర్మపత్నియగు సీతాదేవి నతనికి సమర్పించి నిన్ను, నీబంధువులను, నీరాజ్యమును గాపాడు కొనుము" అనెను. హనుమంతునిమాటలు వినినంతనే కోపా వేశమున రావణుఁడు వానరుని వధించునట్లు ఆజ్ఞాపించెను.

హనుమంతుని వాలముఁ గాల్చుట.

పుట్టుకచే రాక్షసుఁడయ్యు స్వభావముచేతను చేష్టల చేతను ధర్మము ననుష్ఠించువాఁడును వినయవివేకములు గల వాఁడు నగు విభీషణుఁడు హితకరుఁడగుటచే నణకువతో "అన్నా! నీవు సకలశాస్త్రములు పూర్ణముగఁ దెలిసినవాఁడవు. బుద్ధిమంతులలో మేటివి. రాజనీతిపరుఁడవు. దిగంత కీర్తి నార్జించితివి. కోపము గ్రుడ్డితనముఁ దెచ్చును. అందువలన మంచిచెడుగుల నరయలేకపోదుము. శాంతింపుము. ఏకాలము నను ఏదేశముననను దూతనుజంపుట ధర్మవిరుద్ధము. దూతను దండించువిధములున్నవి. ముండనముచేసి పంపవచ్చును. అంగ విహీన మొనర్పవచ్చును. చబుకుతోఁ గొట్టవచ్చు. ఎవరితనిని పంపిరో వారితో వైరముతగును. వారుచెప్పినంతచేయువాఁడే దూత. అదియునుగాక యితనిని వధించిన సముద్రమును దాఁటి వచ్చువా రెవరును లేరు. నీవు యుద్ధప్రియుఁడవు. నీకెట్లు

యుద్ధము సిద్ధించునా? ఇతనిని విడిచిపుచ్చి సైన్యముతోఁ బగవారిమీఁదికిఁ బోవచ్చు" ననియె. మృదువుగను హితముగను బలికిన తమ్మునిమాటలువిని శాంతించి రావణుఁడు "వానరమునకుఁ దోఁక ముఖ్యము. దానికి నిప్పంటించి తోఁక మండుచుండఁగా పురమంతయు ద్రిప్పుఁడు"అనియె. అంత రాక్షసులు మితిమీఱిన సంతోషముతో హనుమంతుని వాలమునకు గుడ్డపేలికలు గావలసినంతచుట్టి నూనెలోఁదడిపి నిప్పంటించిరి. రాక్షసులు గుంపులుగూడి హనుమంతుని వీధులవెంటఁ బట్టుకొనిపోయిరి. రాక్షసులు భేరులు, డప్పులు వాయించుచు హనుమంతుని వెంట నుత్సాహముతో నరిగిరి.

రాక్షసస్త్రీలు సంతోషముతో "సీతా! నీతో మాటలాడుచుండిన వానరుని తోఁకకు నిప్పంటించి వీధులవెంబడి వాద్యఘోషములతోఁ గొనిపోవుచున్నా"రనిరి. అంత సీతాదేవి మిక్కిలి చింతించి "అగ్నిదేవా! నేను రామునియందచంచల భక్తిగలిగి పతిశుశ్రూషలు చేసియుంటినేని నీవు హనుమంతున కెంతమాత్ర ముష్ణబాధఁగలిగింపరాదు. రాముఁడు నన్ను పొందుటకు సుగ్రీవుఁడు రామునిపట్ల నిశ్చలమనస్సుతో తగినసాయము చేయనెంచుట నిజమగుచో హనుమంతునకుఁ జల్లదనము గలిగింపుము" అని ప్రార్థించెను.

అంత హనుమంతుఁడు తనలో "ఆహా! ఏమి యాశ్చర్యము! సముద్రమధ్యమున మైనాకపర్వతము గనిపించుట, నా తోఁకయందలి నిప్పు చల్లగనుండుట మున్నగునవి రామచంద్రునకును సీతాదేవికిని నాతండ్రికిని నాయందుగల యనుగ్రహమే కారణ"మనుకొని యానందించెను.

లంకాదహనము.

బుద్ధిశాలియగు హనుమంతుఁడు "ఇఁక నా కర్తవ్య మేమి? ఇదివఱలో సీతనుజూచితిని, అశోకవన ధ్వంసముచేసితిని, కొందఱు రాక్షసుల వధించితిని, రావణుని దర్శించితిని, విభీషణునిబుద్ధి నెఱిఁగితిని. ఇచ్చటి దుర్గములను గొంత నాశనముచేసిన నాయత్నము సఫలమగును" అనెను. అతఁడు తన వాలముననుండు పెనుమంటతో మహాపార్శ్వుని, వజ్రదంష్ట్రుని, శుకుని, సారణుని, ఇంద్రజిత్తుని, కుంభకర్ణుని, విద్యుజ్జిహ్వుని మొదలగు రాక్షసవీరులిండ్లనుగాల్చుచు విభీషణునింటిని గాల్చకుండెను. లంకాపురములోని వీధులలో నిండ్లన్నియు రంగురంగులజ్వాలలతో మండుచు రకరకముల శబ్దములతో నేలఁగూలుచుండెను. రాక్షస స్త్రీలు, బాలురు, వృద్ధులు, యువకులు, చాలమంది చచ్చిరి. కొందఱు "అయ్యో సోదరా! యనియుఁ గొందఱు అయ్యో కుమారా! యనియు, పిల్లలు అయ్యో అమ్మా! అయ్యో అబ్బా!" యనియుఁ జచ్చినవారిని గూర్చి హాహాకారములుసేసిరి. లంకాపురములోని రాక్షసులు గుంపులుగుంపులుగాఁ జేరి హనుమంతుని భయంకరకృత్యమును జూచి "ఇతఁడు త్రిపురములుగాల్చిన రుద్రుఁడో? వృత్రాసురునిఁజంపిన దేవేంద్రుఁడో? యమధర్మరాజో? వరుణుఁడో? వాయువో? అగ్నియో? కుబేరుఁడో? వానరరూపమునవచ్చిన దేవతయేగాని సామాన్యవానరుఁడుగాఁడ" నుకొనుచుండిరి. అంతరిక్షమున దేవతలు, గంధర్వులు, విద్యాధరులు, మునులు దుష్టుఁడగు రావణుని పురము మండినందున సంతోషించిరి.

---

15. చూడామణి నిచ్చుట

సీత దహింపఁబడకుండుట.

హనుమంతుఁడు లంకాపురమునుగాల్చి సముద్రమునఁ దనతోఁకను జల్లార్చుకొని తనలో "ఆహా! నేనెట్టిమూఢుఁడను. లంకనుగాల్చితినని సంతోషించుచున్నానే. కాలనిచోటగుపడ లేదే. సీతయు భస్మమైయుండునే. స్వామికార్య వినాశకుఁడ నయితినే. కోపము నన్నుఁజెఱచినది. పాడుకోపమునకుసాటి శత్రువెది? కోపముపూనినవాఁడు గ్రుడ్డివాఁడు. అట్టివాఁడు మేలుకీళ్ళ నెఱుఁగునా? కోపిచేయని యకార్య మేదిగలదు? కోపి గురువునయినను జంపును. చేయరానిపనులఁ జేయును. ఆడరానిమాటలాడును. ఎట్టివారినేని కఠినముగ మాటలాడు ను. కోపికి వివేకముండదు. అవివేకి కార్యఘాతకుఁడే. నిప్పు ను నీటితోనార్చునట్లు కోపము నోర్పుతో నణచుకొను మహా నీయులు త్తములు. కోపమునకు వశుఁడగువాఁడు మానవత్వ ము గోల్పోవును. పశుతుల్యుఁడగును. నేను మహాపాపిని, బుద్ధిహీనుఁడను, నీచుఁడను. ఎవనినిమి త్తమిచ్చటికివచ్చితినో, ఇన్నిపనులుచేసితినో యట్టి రామపత్నియగు సీత మంటలోఁ గాలియుండిన నేను బ్రతికియుండి ప్రయోజనములేదు. ఈవిష యము దెలిసిన రామలక్ష్మణులు ప్రాణములు విడుతురు. నా కోఁతిబుద్ధిని ముల్లోకములు దూలనాడును. సుగ్రీవుఁడు నన్నెట్లు మన్నించును? అని కొంతసేపాలోచించి మఱల నిట్లనుకొనెను " సముద్రమునఁ గొండ లేచినది. నాతోఁక మండినను నాకు బాధకలుగలేదు. ఇట్టి యద్భుతములు రామునియొక్కయు

సీతాదేవి యొక్క యు ప్రభావమును జాటుచున్నవి. అట్టి వారి ప్రభావము సీతను సంరక్షింపదా? రక్షించియేయుండును. భరతలక్ష్మణశత్రుఘ్నులకు దేవతయు రాముని ధర్మపత్నియు మహాపతివ్రతయు నగు సీతాదేవి యగ్నిని గాల్పఁగలదే. ఆమె నగ్ని గాల్చునా ?" అని పరిపరివిధముల నాలోచించుచుండ చారణులు "ఆహా! లంకలో నన్నిచోట్లు దగ్ధమై బూదికాఁగా సీతాదేవి కెట్టి యాపదలేక సురక్షితముగ నుండుట మిక్కిలి యాశ్చర్యమే" యనుచుండుటను హనుమంతుఁడు విని యూరటఁ బొందెను.

అయినను తాను సీతను ప్రత్యక్షముగఁజూచిపోవలెనని యెంచి శింశుపావృక్షముక్రిందనున్న సీతాదేవినిగాంచి "తల్లీ! నాభాగ్య మేమనవచ్చును ? పావనమాతా! నీమహిమచే నే నగ్నిబాధఁ బొందనయితిని గాని నీకెట్టియాపద సంభవించినదో యని భయపడితిని. మఱల నిన్నిప్పుడు చూచి సంతోషించుచున్నాను. అమ్మా! అనుజ్ఞ యిమ్ము. త్వరలో నిన్ను రామచంద్రుఁడుబొందునట్టికార్యమును చేయుదును. నీవు ధైర్యము వహింపుము. నీకికఁ మేలుగలుగు"నని చెప్పి యద్దేవికి నమస్కరించి రాముని చూచు తమకంబున నరిష్టపర్వతము నారోహించెను. అతఁడు త్తరతీరము చేర నెంచి శరీరము నెంచెను. అతని యొత్తిడికి పర్వతము క్రుంగి గైరికధాతువులు స్రవించెను. నానావిధ జంతుజాలములు పక్షులు బెదరినవి. అందలి విద్యాధరులు గంధర్వులును నాకాశమార్గమున నెగిరిపోయిరి.

అంత హనుమంతుఁడు సముద్రమును దాటుచు మధ్య మైనాకపర్వతమును దాఁకి పీడొల్కని రివ్వున బాణవేగమున

మహేంద్రపర్వతమును సమీపించి గొప్ప ధ్వనితో సింహనా దముసేసెను. ఆధ్వని వినిన నంగద జాంబవంతాదులు సంతో షముతో హనుమంతుఁ డగుపడినంతనే జయజయధ్వనులతో నతని నాహ్వానించిరి. అతఁడు గరుత్మంతునివలె మహేంద్ర పర్వత శిఖరమున వ్రాలెను. హనుమంతుఁడు జాంబవంతుఁడు మున్నగు గురువులకును యువరాజగు నంగదునకును నమస్క రించెను. వారు తన్నుఁబూజింప "చూచితిసీతను" అని సంక్షేప ముగఁజెప్పెను. వానరులెల్ల రతనిని "మహాబాహూ! నీస్వామి భక్తిని పట్టుదలను పరాక్రమమును సూక్ష్మబుద్ధిని గొనియాడఁ దరమా"! యని బహువిధముల నతనిస్తుతించి యుక్తరీతి నుప చరించి యెల్లరు బండలమీఁదఁగూర్చుండి తమ్ము విడిచినప్పటి నుండి మరలఁ దమ్ముఁ గూడుకొనినంతవఱకు జరిగిన విషయ ముల నెల్లఁ జెప్పవలెనని కోరఁగా హనుమంతుఁడు సీతను ధ్యానించి "మిమ్ము వీడ్కొని సముద్రము దాఁటుచుండ బంగారు శిఖరములతో మైనాక పర్వత మడ్డుపడి యాతిథ్యము సేయనెం చిన దానిని దాఁకి నామార్గమునఁ బోవుచుండ సురసయను నాగమాత రూపముఁ బెంచికొని యోజనముల విస్తీర్ణముగ నోరుదెఱచుచుండ నేను నట్లుచేయుచుఁ దటాలున సూక్ష్మ రూపమున నామెనోటిలోఁ బ్రవేశించి యామెను మెప్పించి యామెయనుజ్ఞఁబొంది పోవుచుండ సింహికయను రాక్షసి ఛా యారూపమున నన్ను క్రిందికి లాగి భక్షించెదనని నోరుతెఱు వఁగా నేనందుఁబ్రవేశించి యామె ప్రేవులఁజీల్చి చంపి లంకా పురము ప్రవేశింపఁబోవ లంకాదేవి నన్నడ్డగించినది. నేనామె నెడమచేతితోఁగ్రుద్ది సంధ్యాకాలమునఁ బిల్లియంతరూపమున

లంకలోఁ బ్రవేశించి రాత్రియంతయు వీథులలోను యిండ్ల యందును రాజాంతఃపురములందును బుష్పకవిమానమునందు ను వెదకి సీతాదేవిని గానక విసిగి మఱల యశోకవనమునఁ గ్రూరరాక్షసస్త్రీలమధ్య గృశించి దుఃఖముతోనుండు సీతా దేవిని దర్శించితిని. రావణుఁడామెను భయపఱచినవిధమును జూచితిని. ఆమెకు రామునివృత్తాంతమంతయుఁ జెప్పి యంగు ళీయకము నిచ్చి యొప్పించి వేఁపునకొనిపోయెద నంటిని. ఆమె నాబలమును సందేహింప నారూపముఁజూపితిని. కాని యామె రామచంద్రుఁడీ లంకను నాశముచేసి నన్ను గొంపోవలెననియుఁ బరపురుషుని దాకననియుఁ జెప్పినందున నామెచూడామణిని తీసికొని అశోకవనధ్వంసముచేసి కొందఱురాక్షసవీరులఁ జంపి ఇంద్రజిత్తుయొక్క బ్రహ్మాస్త్రమునకుఁ గొంత కట్టువడి రావ ణునిముందటఁ గొంపోబడితిని. వాఁడు నీ వెవఁడవని యడుగ రామునిబంటుననియు సుగ్రీవునిపంపునవచ్చిన రామదూత నంటిని. అప్పుడు వాఁడు నన్ను జంపునట్లాజ్ఞాపింప నతనితమ్ముఁ డు విభీషణుఁడు దూతనుజంపరాదని వారించినంత రావణుఁడు నాతోఁకను గాల్చునట్లాజ్ఞాపించెను. అప్పుడు రాక్షసులు గుడ్డలుచుట్టి నాతోఁకనుగాల్చిరి. నేను లంకను భస్మముచేసి తిని. సీత దహింపఁబడెనేమోయని శంకించి మఱల నామెను జూచి యామెయనుజ్ఞఁ బొంది మిమ్ము గలసికొంటిని. ఇఁక జరుగవలసిన కార్యమునుగూర్చి యాలోచింపుఁడ నేను.

మఱల హనుమంతుఁడు “సీతాదేవి పరమపతివ్రత. సదా రామునే స్మరించుచున్నది. ఆమె యొకేవస్త్రమును

ధరించి మలినమైన శరీరముతో నేకవేణియై శోకసాగరమున మునుఁగుచు మహాతపస్వినియైయున్నది. అట్టి మహాసాధ్విని గొనిపోయి రామునిసన్నిధానముచేర్చుటకంటె నుత్తమకార్య మేమున్నది? మీరెల్లర యనుజ్ఞయైనచో నేను మఱల లంకకుఁబోయి యాసాధ్విని గొనివత్తును. నేనొక్కఁడే రావణుని సపరివారముగఁ గూల్తును. జాంబవంతుని కదలింపఁగలవా రెవరు? మన యువరాజగు నంగదునిపరాక్రమము సాటిలేనిది. పనసుని, నీలుని, మైందద్వివిదుల పరాక్రమంబులు తులలేనివి. రావణుని నీచంపు మాటలకు సీతాదేవి యిచ్చినట్టి యుత్తరములు మిక్కిలి పొగడఁగగినవి. ఆబిడ భర్తయందలి గౌరవముచే నూరకున్నదిగాని క్షణములో నా రావణుని నీఱుఁజేయఁగలదు. ఆమెశోకమున కంతముగలుగు మార్గమెద్ది?" యనెను. అంగదుఁడును హనుమంతునివలె మఱల లంకకుఁబోయి సీతాదేవిని గొనివచ్చి రాముని సన్నిధానమున చేర్చవలె" ననెను. అంత జాంబవంతుఁడు "రాజకుమారా! నీమాటలు మాకు నచ్చినవిగాని రాముని సంకల్ప మట్లుగాదు. దానిని జవదాట రాదని నామత" మనెను.

అంతనా వానరులు రామునిసందర్శించు నుత్సాహముతో నాకాశమున వేగముగఁబోయి సుగ్రీవుని మేనమామయగు దధిముఖుని యధీనములోనున్న మధువనముఁజొచ్చిరి. వానరు లంగదునిఁజూచి "తేనియఁద్రావ ననుజ్ఞయి"మ్మనిరి. అతఁడు జాంబవదాది వృద్ధులనడిగి యనుజ్ఞయిచ్చెను.

వెంటనే వానరులు తేనెను వారివారి యిష్టానుసారము పానముచేసి మత్తిల్లి యొడలుమఱచి యొకరినొకరు త్రోయు

ట, ఈడ్చుట, పరుగెత్తుట, దుముకుట, చెట్టుపై కెక్కి నేలకు దూకుట, యొండొరులం బట్టికొని పాడుట, యాడుట, నాట్యమాడుట, నవ్వుట, ఒకరితో నొకరు పట్టుకొని చెట్టుపై కెక్కుట, ఒకరినిచూచి యొకరేడ్చునట్లు నటించుట మున్నగు పెక్కుచేష్టలుచేసి చెట్లకొమ్మలు విఱిచి చిందరవందరఁ జేయ దధిముఖుఁడు వారిని వారించెను. అప్పుడు వానరు లతనిఁ గొట్టితిట్టి పలుపాట్లు పెట్టించిరి. అంత నతఁడు దుఃఖముతోఁ బోయి సుగ్రీవునిపాదముల నాశ్రయించి మధువనమును అంగదునియాజ్ఞఁగొని వానరులు ధ్వంసముచేయుచుండ, వారించినందునఁ దన్ను హింసించిరని మొఱఁబెట్టికొనెను. వెంటనే సుగ్రీవుఁడు సంతోషించి వానరులు సీతాదేవిని కనుగొని వచ్చిరని లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. అతఁడు వానరుల నతిశీఘ్రముగ రమ్మని దధిముఖునితోఁ జెప్పి పంపెను. సుగ్రీవుఁ డతిముదంబున లక్ష్మణునిఁ జూచి "హనుమంతుఁడే సీతాదేవిని చూచివచ్చియుండును. వేఱొకనికది యసాధ్యము. అట్టిసంతోషము లేకున్న బ్రహ్మదేవునిచే నాతండ్రి కొసఁగఁబడిన దివ్యమగు మధువనమును బ్రవేశింప సాహసింపరు" అనెను. ఆ మాటలు రామచంద్రుఁడును విని సంతసించెను.

హనుమంతుఁడు చూడామణి నిచ్చుట.

దధిముఖుఁడు వేగముగ మరలివచ్చి యంగదునిఁజూచి "ప్రభూ! నీవు యువరాజవు. నిన్ను గౌరవింప లేదని కోపింపకుము. నీపినతండ్రి నామాటలువినియుఁ గోపింపక "వానరు

లను శీఘ్రముగరమ్మను" మనెను. అంత నంగదుఁడు "మిత్రులారా! సుగ్రీవునాజ్ఞయైనది. రామునకు నీవృత్తాంతము దెలిసియుండును. మనమింక తామసింపరాదని తోఁచుచున్నది. మీరిప్పుడు కార్యము సాధించినవార లగుటచే నేను మిమ్మాజ్ఞాపింపరాదు. మీయిష్టము ననుసరించుట నాకుధర్మ"మనెను. అందులకు వానరు లతని మెచ్చుకొని బయలుదేరిరి. వారు వాయుమార్గమున వాయువేగమున సుగ్రీవుని సన్నిధిఁ జేరిరి. అంత హనుమంతుఁడు సుగ్రీవునకు శిరము నేలసోఁక నమస్కరించి రామునకు నట్లేచేసి "పతివ్రతానియమముతో సీతాదేవి సుఖముగనున్న"దని చెప్పెను. రామలక్ష్మణులు సీతాదేవి క్షేమసమాచారమువిని సంతోషించిరి. రామచంద్రుఁ డామె వృత్తాంతము విశదముగ వినఁగోరెను. అంత హనుమంతుఁడు "రామచంద్రా! దక్షిణసముద్రమునుదాఁటి లంకనుబ్రవేశించి రావణునియుద్యానవనమగు నశోకవనమున రాక్షసస్త్రీలమధ్య నీయెడఁబాటుచే మాటిమాటికి నిట్టూర్పువిడుచుచు శోకపరాయణయగు నీధర్మపత్ని సీతాదేవిని చూచితిని. ఆమె నీయందే మనసుగలిగినదై రావణుని బెదరింపులకు నిశ్చలమనస్సుతోఁ దన పాతివ్రత్యనియమమును జెప్పినది. వాఁడిచ్చిన గడువు లోపల నీరాక నెదురుచూచుచున్నది. ఆమె యానవాలుగ నిచ్చిన చూడామణిని భద్రముగఁ దెచ్చితిని. ఆమెకొఱకిదే యామెయాజ్ఞచొప్పున శిరమునేలసోఁక నమస్కరించుచున్నాను. ఆమెయిట్లు చెప్పెను. "ఒకదినము నానొసట తిలకముగనఁబడకయుండ నీవు మణిశిలను బొట్టుగాఁబెట్టితివి. దీనిని జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొమ్ము. చిత్రకూటమునఁ గాకాసురుని బ్రహ్మాస్త్ర

ప్రయోగమున దండింపనెంచి శరణాగతుఁడగుట రక్షించితివే. ఇఁక నెలదినములుగడువు. అంతలో నీవునన్ను గొనిపొమ్ము".

రామచంద్రుఁడు చూడామణిని హనుమ్మునుంచికొని లక్ష్మణునిఁగూడి దుఃఖించి "లక్ష్మణా! వివాహకాలమున జనకుఁడు దీనిని సీతకిచ్చెను. దీనినిచూచినంతనే సీతయొక్కతల్లి మనతండ్రిదశరథుఁడు సీత ముగ్గురనుచూచినట్లున్నది. లక్ష్మణా! సీతలేక నాకీయాభరణముచూచిన దుఃఖమేగాని సంతోషము లేకున్నది. దీనిని శిరమునధరించిన సీత నాయొద్దనుండిన నాకెంతసంతోషము గలుగును."

మఱల రాముఁడు హనుమంతునిఁ జూచి "సీతచెప్పిన మాటలనన్నిఁటిని విశదముగఁ జెప్పు" మనియె. అంత హనుమంతుఁడు "రామచంద్రా! చిత్రకూటమున నొకసమయము నీవును సీతయు నిద్రించితిరి. సీత ముందు లేచెను. అప్పుడొక కాకి యామె స్తనమును బొడిచెను. నీవామెతొడపై తల నిడుకొని నిదురించితివి. ఆ కాకి మఱల నామె స్తనమును బొడిచెను. అప్పుడు రక్తబిందువు పడుటచే నీవులేచి కారణముదెలిసికొని దర్భాసనమునుండి దర్భమొక్కనుదీసి బ్రహ్మాస్త్రముమంత్రించి ప్రయోగించితివి. అది మండుచు నింద్రతనయుఁడగు కాకిని తఱిమెను. దానిని తల్లి, తండ్రి, ఋషులు, దేవతలందఱు రక్షింపరైరి. అది తుదకు నిన్నే శరణుజొచ్చెను. శరణాగతరక్షకుఁడవగు నీవద్దాని కుడికన్ను నా బ్రహ్మాస్త్రమునకర్పించి దానిని గాపాడితివి. అప్పుడది నీకు నమస్కరించి తనస్థానముచేరెను" అనెను. నాకొక యానవాలిమ్మని నేనడుగ నామె తన చీర

కొంగున ముడివై చికొనియున్న చూడామణి నిచ్చెను. నేను పయనమునకు నా యాకారము పెంచుచుండ నామె దుఃఖించి మాటిమాటికి "ఆంజనేయా! నన్నీ దుఃఖసముద్రమునుండి దాఁటించి గట్టుచేర్చువాఁడు నీవేయని నమ్మియున్నాను. అతి శీఘ్రమున నా నాథునితోఁ జేరుటకుఁ దగిన యుపాయము వెదకు"మని చెప్పినది. ఆమె సుఖముగనున్న" దనెను.

మఱల హనుమంతుఁడు "రాఘవా! పయనమగు నన్నుజూచి సీత "వానరా! ఒక్కదినముండిపొమ్ము. నీరాకచే నేను శోకమువిడిచినదాననైతిని. నా కిప్పటిదిక్కు నీవే. ఈ దాఁటరాని సముద్రమును వానరులు దాఁటి యెట్లు వత్తురు? ఈ రావణాది రాక్షసులతోఁ బోరి నన్ను రాముఁ డెప్పుడు పొందు"నని యడుగ నేను "జానకీ! భయపడకుము. నేను నీ విషయమునంతయు రామున కెఱిఁగించిన వెంటనే లెక్కలేని వానర భల్లూకసైన్యములతో సుగ్రీవుని సాయమున రామ లక్ష్మణు లిచ్చటికివచ్చి రావణాది సకలరాక్షసులను నిర్మూ లముచేసి నీ దుఃఖముపోగొట్టుదురు. రాముఁడు వనవాసకాల ము తీరినంతనే నిన్ను వెంటఁగొని యయోధ్యకుఁబోయి పట్టాభిషేకముచేసికొని నీతో సుఖముగనుండి రాజ్యమును బాలించి కీర్తిపొందు" నంటిని. అప్పు డామెకు సంతోషము గలిగినది" యనెను.

సుందరకాండము సమాప్తము.

చిత్తూరు శ్రీ వెంకటేశ్వర ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రితము.

రామమంత్రము

పాట — ఆటతాళము నీలాంబరిరాగము

రామమంత్రము - శ్రీరామమంత్రము
దీనిఁబోలుమంత్రమెద్ది దివిజులకైనన్ ॥రామ॥
సకలపాప హారంబగును
సర్వతాప శమంబగును
నాటిలేని సౌఖ్యమిచ్చు
నారతమ్మం బగ్గుచు వెలయు ॥రామ॥
సహస్రనామతుల్యమగుచు
సకలలోక పూజ్యమగును
సనక సనందాదులచే
సతతము భజియింపఁబడెను ॥రామ॥
భుక్తి ముక్తి యొసగునట్టి
భువిని వెలయు మంత్రము
దీనజనుల కల్పతరువు
తెలియఁదరమె దీనిమహిమ ॥రామ॥
ఆప దుద్ధారకంబు
ఆనందదాయకంబు
అసురగర్వభంజకంబు
అమృతతుల్యమగుచు వెలయు ॥రామ॥

ఇతర గ్రంథములు

1. పరమపదసోపానము ... 0—3—0

2. రామగీతము ... 0—2—0

3. మహాత్ముని జీవితతత్త్వము ... 0—2—0

4. భక్తకథావళి ... 0—4—0

5. ఆంధ్రిరాష్ట్రము ... 0—1—0

ఆంగ్ల గ్రంథములు

1. హ్యూమేన్ డైట్ ... 0—2—0

2. టాక్స్ టు ది యంగ్
   భాగము I ... 0—1—0

3. „ భాగము II ... 0—1—0

రామాయణరత్నాకరము మూడవ భాగము
అచ్చగుచున్నది.

వంగీపురం రంగస్వామయ్యంగారు,
బ్రాహ్మణవీధి, పాకాల,
(చిత్తూరు జిల్లా).

శ్రీ వెంకటేశ్వర ముద్రాక్షరశాల, బండావీధి, చిత్తూరు.